

INSTITUT FOR
MENNESKE
RETTIGHEDER

LIGEBEHANDLING
AF ELEVER MED
HANDICAP PÅ
ERHVERVSSKOLER

LIGEBEHANDLING AF ELEVER MED HANDICAP PÅ ERHVERVSSKOLER

Ligebehandlingsafdelingen, Institut for Menneskerettigheder

Ansvarlig: Ligebehandlingschef Maria Ventegodt

Forfattere: Tinne Steffensen og Nikolaj Nielsen

Tak til de mange fagpersoner, der har stillet deres viden til rådighed i rapportens tilblivelse. Studerende Josefine Bjørnholm har bistået med de statistiske analyser og vigtig sparring.

e-ISBN: 978-87-93893-28-3

Forside og portrætfotos: Steven Tannenberg og Enactlab

Layout: Hedda Bank

© 2020 Institut for Menneskerettigheder

Danmarks Nationale Menneskerettighedsinstitution

Wilders Plads 8K

1403 København K

Telefon 32 69 88 88

www.menneskeret.dk

Denne publikation eller dele af den må reproduceres til ikke-kommercielle formål med tydelig angivelse af kilde.

Vi tilstræber, at vores udgivelser bliver så tilgængelige som muligt. Vi bruger fx store typer, korte linjer, få orddelinger, løs bagkant og stærke kontraster.

Læs mere om tilgængelighed på: www.menneskeret.dk/tilgaengelighed

INDHOLD

RESUMÉ OG ANBEFALINGER	5
SUMMARY	10
KAPITEL 1 – INTRODUKTION	15
1.1 RAPPORTENS OPBYGNING OG DATAGRUNDLAG	15
KAPITEL 2 – EKSISTERENDE VIDEN OM HANDICAP, PRAKTIK OG FRAFALD PÅ ERHVERVSUDDANNELSER	17
2.1 EKSISTERENDE VIDEN OM ELEVER MED HANDICAP PÅ ERHVERVSUDDANNELSERNE	18
2.1.1 Specialpædagogisk støtte	18
2.1.2 Psykisk sårbarhed	19
2.1.3 Unge anno 2018 – en undersøgelse af unge med handicap på ungdomsuddannelserne	19
2.2 EKSISTERENDE VIDEN OM PRAKTIK	20
2.3 EKSISTERENDE VIDEN OM FRAFALD	21
2.4 OPSAMLING	23
KAPITEL 3 – LIGEBEHANDLING AF ELEVER MED HANDICAP PÅ ERHVERVSSKOLER	24
3.1 KORT INTRODUKTION TIL REGULERINGEN AF ERHVERVSUDDANNELSESOMRÅDET	24
3.1.1 Lovene om erhvervsuddannelserne	24
3.1.2 Grundforløb, hovedforløb og praktik	24
3.2 RETTEN TIL INKLUDERENDE UDDANNELSE ER IKKE TYDELIG- GJORT I REGULERINGEN AF ERHVERVSUDDANNELSERNE	26
3.3 FORBUDET MOD DISKRIMINATION PÅ ARBEJDSMARKEDET OMFATTER OGSÅ ELEVER MED HANDICAP PÅ ERHVERVSUDDANNELSERNE	27
3.4 RETTEN TIL INDIVIDUEL STØTTE OG VEJLEDNING	29
3.5 HANDICAPTILLÆG TIL SU	30
3.6 OPSAMLING	30

KAPITEL 4 – SÅDAN HAR VI GJORT – DATAGRUNDLAG	34
4.1 HANDICAP – DEN SOCIALE FORSTÅELSE	34
4.2 REGISTERDATA OG DIAGNOSER	35
4.3 STATISTISKE METODER OG FORBEHOLD	36
KAPITEL 5 – HVEM ER ELEVERNE MED HANDICAP, OG HVOR MANGE ER DE?	38
5.1 ANALYSEN VISER...	38
5.2 OMFANG AF ELEVER MED HANDICAP PÅ ERHVERVSUDDANNELSER	38
5.2.1 Omfang fordelt på regioner og hovedområder	40
5.2.2 Udviklingen i omfang fra 2011-2017	41
5.2.3 Omfang fordelt på køn og etnicitet	42
KAPITEL 6 – PRAKTIK	45
6.1 ANALYSEN VISER...	45
6.2 DATAGRUNDLAG	46
6.3 SKOLEPRAKTIK FOR ELEVER MED UDDANNELSESAFTALE I 2017	46
6.4 UDVIKLINGEN I SKOLEPRAKTIK FRA 2011-2017	49
KAPITEL 7 – FRAFALD	52
7.1 ANALYSEN VISER...	52
7.2 DATAGRUNDLAG	53
7.3 FRAFALD FOR ELEVER STARTET I 2012 OG 2013	53
7.4 FRAFALD I GRUNDFORLØB OG EFTER PRAKTIK	56
7.4.1 Betydning af skole- og virksomhedspraktik for frafald	58
7.5 UDVIKLING I FRAFALD FRA 2011-2017	60
7.6 BETYDER FRAFALD FARVEL TIL UDDANNELSE?	61
7.6.1 Næsten hver tredje frafaldne elev med handicap er på kontanthjælp eller uddannelsesyndelse	62
BILAG	67
NOTER	76

RESUMÉ OG ANBEFALINGER

BAGGRUND FOR UNDERSØGELSEN

Retten til at tage en uddannelse på lige fod med andre er en menneskerettighed, der blandt andet er beskyttet af FN's handicapkonvention. Konventionen forpligter den danske stat til at arbejde for at nedbryde de samfundsskabte barrierer for at opnå reel ligestilling af mennesker med handicap.

Uddannelsesgraden for mennesker med handicap er generelt faldende¹, og der er behov for et øget fokus på, hvordan Danmark lever op til handicapkonventionens krav om, at mennesker med handicap har ret til uddannelse på lige fod med andre.

I 2018 valgte 19%² af en ungdomsårgang at starte på en erhvervsuddannelse, og det er et politisk mål³, at flere skal tage en erhvervsuddannelse i fremtiden. Der udbydes over 100 forskellige erhvervsuddannelser i Danmark, som alle er rettet mod arbejdsmarkedet og fungerer som en veksling mellem skole- og praktikforløb. Det er altså obligatorisk at komme i længerevarende praktikforløb i en virksomhed eller på et praktikcenter, og det giver eleverne en mulighed for på et tidligt tidspunkt at få fodfæste på arbejdsmarkedet.

I en dansk sammenhæng har der ikke tidligere været gennemført en analyse, som har kunne give et samlet overblik over, hvordan elever med handicap klarer sig på erhvervsuddannelserne.

Med denne rapport har vi, på baggrund af et større datamateriale om elever, der er indskrevet på erhvervsskolerne i 2011-2017, og registerdata fra Danmarks Statistik, kortlagt gruppen af elever med handicap på erhvervsuddannelserne. Vi ser nærmere på deres mulighed for at få praktikplads og deres mønstre i forhold til frafald og gennemførelse mv. Endvidere har vi undersøgt, hvordan retten til inklusion og ligebehandling er beskyttet i de gældende regelsæt, der regulerer erhvervsuddannelserne.

LANGT HØJERE FRAFALD FOR ELEVER MED HANDICAP

Baseret på informationer om diagnoser i Landspatientregistrene er det muligt at afgrænse en gruppe af elever med handicap svarende til ca. hver femte indskrevne elev. Analyserne foretaget i denne rapport påviser, at elever med handicap frafalder i langt højere grad end deres klassekammerater uden handicap. Mens 51% af elever med handicap, der startede på en erhvervsuddannelse i 2012 og 2013, frafalder uddannelsen inden for fire år efter uddannelsesstart, så gælder det kun 37% af elever uden handicap.

Selv når der statistisk tages højde for øvrige faktorer, som vi ved har stor betydning for frafald, så som forældres uddannelse og indkomst, karaktergennemsnit i folkeskolen, alder, køn mv., rykker det ikke på betydningen af handicap, der sammen med etnicitet har den største sammenhæng med registreret frafald. Baseret på data i denne rapport øges sandsynligheden for at frafalde med 36%, hvis eleven har et handicap. Størst frafald er der for elever med psykiske lidelser og autismspektrumforstyrrelser.

Frafald er ikke nødvendigvis et negativt fænomen, hvis det betyder skift til anden uddannelse, der er den rette for den enkelte elev. Vi finder dog, at den højere risiko for frafald for elever med handicap også indebærer en højere risiko for frafald til offentlig forsørgelse. En ud af tre af de frafaldne elever med handicap modtager kontanthjælp eller uddannelseshjælp fire år efter uddannelsesstart.

Der kan være mange forklaringer på, hvorfor handicap har så stor betydning. En del af sammenhængen mellem en elevs handicap og senere frafald skal sandsynligvis også findes i ting, der ikke umiddelbart er målbare så som barrierer for den sociale og faglige integration. Lykkes det at udligne forskellen på 14%-point mellem eleverne med og uden handicap for denne rapport's målgruppe af unge med grundskole- eller gymnasiebaggrund, vil det i sig selv være muligt at indfri en væsentlig del af regeringens målsætning om at nedbringe det generelle frafald på erhvervsuddannelserne (med omkring 3%-point).⁴

FLERE ELEVER MED HANDICAP ENDER I SKOLEPRAKTIK

Styrken ved erhvervsuddannelserne er, at eleverne tidligt får erfaring med arbejdslivet gennem deres praktikforløb i en virksomhed. Det lykkes dog ikke for alle at finde en praktikplads i en virksomhed. De må i stedet tage praktikforløbet på skolen. Baseret på oplysninger om ca. 20.000 elever med praktikaftaler finder vi, at mens 9% af elever uden handicap alene var i skolepraktik i 2017, var det for elever med handicap betydeligt flere, 14%. Forskellene mellem elever med og uden handicap mindskes kun en lille smule, når der tages højde for øvrige individuelle faktorer som karaktergennemsnit i folkeskolen, forældres indkomst mv. Elever med handicap har altså en øget sandsynlighed på 44% for at være i skolepraktik.

Tendensen er problematisk, da vi fra øvrige undersøgelser ved, at elever, der er i virksomhedspraktik, trives bedre, og at praktikken i en virksomhed fører til bedre chancer for efterfølgende beskæftigelse.⁵⁶ For elever med handicap, der fuldfører uddannelsen, viser vores tal også, at netop det at komme i praktik i en virksomhed har større betydning for beskæftigelseschancen for elever med handicap, end for elever uden.

VIRKSOMHEDSPRAKTIK ER IKKE UDEN PROBLEMER

Praktikperioderne kan imidlertid også udgøre en barriere for elever med handicap. Af de der kvalificerer sig til hovedforløbet, er der en større procentdel af elever med handicap, der frafalder efter at have været i et praktikforløb. Tallene tyder på, at det

at komme i virksomhedspraktik (modsat skolepraktik) ikke har den samme gavn for gennemførelsen af uddannelse for elever med handicap, som det har for elever uden handicap.

Mens første stopklods for elever med handicap er gennemførelse af grundforløbet, så er praktikperioden den anden. Analyserne indikerer, at noget går galt i praktikperioden, og at der er et behov for, at både virksomhed, skole og elev forbereder sig på, hvilke tilpasninger der er nødvendige at lave, for at praktikforløbet bliver gavnligt for alle parter.

REFORMEN HAR IKKE LØST PROBLEMET

Rapporten bygger på tilgængelige data fra perioden 2011-2017, og frafaldet undersøges for de elever, der startede før 2015-reformen (i 2012 og 2013). Før reformen var der færre adgangskrav, og undervisningen var ikke i samme grad forankret i holdfællesskaber omkring grundforløbene. Der var tale om individuelle grundforløb, der kunne forlænges og udvides og vælges om efter den enkeltes behov.⁷ Vores data peger på, at mulighederne for at tilrettelægge uddannelserne individuelt ikke i sig selv medførte en højere grad af inklusion af elever med handicap.

Det er ikke muligt på baggrund af vores data at måle det fireårige frafald efter erhvervsskolereformen i 2015, og det har ikke været målet at analysere en egentlig effekt af reformen. Det er dog muligt på baggrund af tallene, der er tilgængelige på nuværende tidspunkt, at se på, hvordan frafaldet i året efter uddannelsesstart har udviklet sig i perioden. Der er ikke tegn på, at reformen har ændret betydningen af handicap for det kortvarige frafald eller skolepraktik. Resultaterne i denne rapport forbliver dermed aktuelle.

Resultaterne i rapportens analyser peger på, at elever med handicap i praksis ikke har lige muligheder for at gennemføre en erhvervsuddannelse og at problemerne også er af strukturel karakter. En reel ligebehandling af elever med handicap forudsætter både skabelsen af inkluderende og fleksible uddannelser generelt, og at den enkelte elev får støtte, vejledning og tilpasning, når eleven har behov for dette.

SKABELSE AF INKLUDERENDE UDDANNELSESMILJØ OG FLEKSIBILITET

Det højere frafald og den højere andel, der er i skolepraktik, blandt elever med handicap kommer til udtryk for samtlige handicaptyper og på tværs af både hovedområder, regioner og over tid. Det højere frafald for elever med handicap sker både efter grundforløbet og på hovedforløbet efter praktikperioder.

Det er ikke nærmere reguleret i dansk lov, hvordan erhvervsuddannelserne skal sikre, at elever med handicap inkluderes i de fysiske, organisatoriske og indholdsmæssige rammer på uddannelserne.

Selvom erhvervsuddannelseslovens udgangspunkt er, at uddannelserne skal tilrettelægges med baggrund i den enkeltes elevs forudsætninger og ønsker, er det

kun i begrænset omfang muligt at tilpasse en erhvervsuddannelse til den enkelte elev med handicap. Der er meget få muligheder for at tage en erhvervsuddannelse på fleksible vilkår (fx ny mesterlære og individuelle erhvervsuddannelser).

For så vidt angår de almindelige erhvervsuddannelser er det reelt ikke muligt for elever med handicap at tage skoleforløb på nedsat tid eller dispensere fra kravene om egnethed under skolepraktikken i en periode. Det er heller ikke muligt at blive økonomisk kompenseret, hvis det lykkes for den enkelte elev at indgå aftale med en praktikplads om at tage praktikforløbet på nedsat tid. Det står i kontrast til andre uddannelser, der kan tages på nedsat tid og til arbejdsmarkedet, hvor der er fleksible ordninger for personer med handicap i form af for eksempel fleksjobordningen.

Med henblik på at fremme retten til uddannelse for elever med handicap anbefaler Institut for Menneskerettigheder:

1. at Undervisningsministeriet indfører regler, der sikrer, at det bliver muligt for elever med handicap at tage en erhvervsuddannelse på fleksible vilkår.

INDIVIDUEL STØTTE, VEJLEDNING OG TILPASNING

Udover de generelle rammer, der skal fordrer at elever med handicap inkluderes og får mulighed for at opnå en uddannelse på lige fod med andre, kan det blive nødvendigt med støtte og rimelige tilpasninger, der er møntet på den enkelte elevs behov. Både arbejdspladser og uddannelsesinstitutioner er forpligtet til at overholde ligebehandlingslovens generelle forbud mod diskrimination og til at foretage rimelig tilpasning over for en person, der på grund af sit handicap er stillet ringere end andre personer. Forpligtelsen til at foretage rimelig tilpasning angår en individuel tilpasning møntet på den enkelte persons kompensationsbehov i en konkret situation.

Det har en positiv betydning for chancen for at gennemføre uddannelsen, hvis eleven har været i praktik i en virksomhed frem for på et praktikcenter på uddannelsesstedet. Vores analyse viser dog, at elever med handicap ikke oplever denne samme grad af fastholdelse ved at komme i virksomhedspraktik. Hvis det lykkes for en elev med handicap at få en aftale om nedsat tid under de perioder, hvor eleven er i praktik i en virksomhed, vil eleven ikke blive kompenseret for løntabet i den forbindelse.

Vores resultater peger således på, at der kan være brug for at sikre, at elever med handicap lykkes med at indgå en uddannelsesaftale med en virksomhed, og at eleven også modtager støtte under praktikken. Det skal sikre, at praktikperioderne i højere grad også kan bidrage til at sikre gennemførelsen af uddannelsen og fremtidig beskæftigelse.

Institut for Menneskerettigheder anbefaler på den baggrund:

2. at Undervisningsministeriet sikrer, at det i praksis er muligt for elever med handicap at tage praktikforløb på nedsat tid, herunder at ministeriet undersøger

mulighederne for at yde økonomisk kompensation til elever, der på grund af et handicap, er nødt til at være i praktik på væsentligt nedsat tid.

3. at erhvervsskolernes pligt til at yde vejledning og støtte i forbindelse med etableringen af en praktikplads, herunder vejledning af virksomheden under praktikforløb, tydeliggøres i erhvervsuddannelsesloven.
4. at Undervisningsministeriet sikrer bedre information til erhvervsskoler og virksomheder om, hvordan virksomheder kan udøve rimelig tilpasning og få støtte hertil, når de har en elev med handicap i praktik.

SPECIALPÆDAGOGISK STØTTE

Erhvervsuddannelsesloven rummer en generel bestemmelse om, at elever, der har brug for specialundervisning og anden specialpædagogisk bistand (SPS), har ret til det. Tal fra Styrelsen for Undervisning og Kvalitet (STUK) viser, at der i 2017 blev tildelt SPS til 12% af uddannelsesforløbene på erhvervsuddannelserne.⁸ Langt de fleste, der modtager specialpædagogisk støtte, får støtte til at håndtere ordblindhed – støtten til ordblindhed udgør hele 81% af SPS-støtten på erhvervsuddannelserne.⁹ Omfanget af SPS skal dog sammenholdes med, at vi i denne rapport, baseret på oplysninger om diagnoser i landspatientregistrene, finder, at cirka hver femte elev på erhvervsuddannelserne har en diagnose, der kan kategoriseres som et handicap (herunder er ordblindhed ikke inkluderet). Det er en stigning fra 15% i 2011. Andelen varierer en smule på både hovedområder og regioner.

Der er store regionale forskelle på, hvor stor en andel af eleverne på erhvervsuddannelserne, der modtager specialpædagogisk støtte. Endvidere er gruppen af elever med etnisk minoritetsbaggrund underrepræsenteret i gruppen af elever, der modtager støtte. Den store forskel kan skyldes, at elever med indvandrer- og efterkommerbaggrund ikke bliver diagnosticeret og dermed ikke modtager tilstrækkelig hjælp i tide. Oven i dette kommer, at vi i denne rapport finder, at etnicitet, sammen med handicap, er den faktor, der øger sandsynligheden for frafald mest.

Endelig tyder en undersøgelse fra Sammenslutningen af Unge med Handicap på, at mange elever med handicap på ungdomsuddannelserne ikke er bekendt med mulighederne for at få støtte. Uanset at gruppen, der modtager støtten, er vokset inden for de seneste år, så er der altså flere forhold, der peger på, at en gruppe af elever med handicap ikke får den støtte, de har behov for.

Institut for Menneskerettigheder anbefaler på den baggrund:

5. at erhvervsskolerne intensiverer vejledningen af kommende og nuværende elever med handicap om mulighederne for støtte, herunder at skolerne gør en særlig indsats for at sikre, at elever med etnisk minoritetsbaggrund bliver vejledt om retten til individuel støtte og mulighederne for tilpasning.

SUMMARY

BACKGROUND OF THE STUDY

The right to education on an equal basis with others is a human right protected, among others, by the UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities (CRPD). The Convention obliges the Danish state to work towards removing society-created barriers to achieve real equality for people with disabilities.

The education level for people with disabilities in Denmark is declining and there is a need for increased focus on how Denmark meets the requirements of the CRPD – that people with disabilities have the right to education on an equal basis with others.

In 2018, 19% of adolescents graduating lower secondary school chose to start a vocational education, and it is a political goal that more people get a vocational education in the future. More than 100 different types of vocational education and training (VET) are offered in Denmark, all of which are aimed at the labour market, and they consist of both schooling and apprenticeship. Thus, it is compulsory to take long-term apprenticeships in a company or at the school, and this gives students the opportunity to gain a foothold in the labour market at an early stage.

In a Danish context, no analysis has previously been conducted that can provide a collective overview of how students with disabilities perform in VET.

In this report, based on a large data material about students enrolled in vocational schools in 2011-2017 and register data from Statistics Denmark, we map the education patterns of students with disabilities enrolled in VET. We look more closely at their opportunity to get an apprenticeship, patterns in relation to dropout and completion, etc. Furthermore, we examine how the right to inclusion and equal treatment is protected in the current rules regulating vocational education.

FAR HIGHER DROPOUT RATES FOR STUDENTS WITH DISABILITIES

Based on information on diagnoses from the Danish National Patient Register it is possible to estimate the proportion of students with disabilities enrolled at a VET to be approximately 20%. The analyses carried out in this report show that students with disabilities drop out at a much higher rate than their co-students without disabilities. While 51% of students with disabilities who started their studies in 2012 and 2013 drop out within four years, only 37% of students without disabilities do likewise.

Even when statistically taking into account other factors that we know are of great importance for dropping out, such as parents' education and income, average

grades in lower secondary school, age, gender, etc., it does not change the significance of disability, which together with ethnicity has the greatest correlation with registered dropout. Based on data in this report, dropout rates increase by 36% if the student has a disability. The greatest dropout rate is for students with mental disorders and autism spectrum disorders.

Dropout is not necessarily a negative phenomenon if it means a new start in another field of education. However, we find that the higher risk of dropout for students with disabilities also involves a higher risk of dropout in favour of public support benefits. One in three of students with disabilities who drop out receive cash benefit or educational support (kontanthjælp/uddannelseshjælp).

There can be many explanations of why disability is of big importance for the dropout rates. Part of the explanation might be found in areas that are not immediately measurable such as social and professional integration. If it is possible to close the 14 percentage points gap in dropout rates between students with and without disabilities found in this report's target group of young people with primary or secondary school background, it will fulfil a significant part of the government's goal of reducing the general dropout rate in vocational education by around 3 percentage points.

MORE STUDENTS WITH DISABILITIES END UP WITH SCHOOL-BASED PRACTICAL TRAINING

The strength of VET-programmes is that students gain early experience of working life through their apprenticeship in a company. However, not everyone succeeds in finding an apprenticeship in a company. Instead, they must complete school-based practical training. Based on information on approx. 20,000 students with apprenticeships, we find that while 9% of students without disabilities only had experience from school-based practical training in 2017, the same number for students with disabilities is significantly higher, namely 14%. The differences between students with and without disabilities are only slightly reduced when other individual factors such as grade average in primary school, parents' income, etc. are considered. Thus, students with disabilities have a 44% increased probability of being in school-based practical training.

This is problematic, as studies show that students who get an apprenticeship at a company thrive more and that this can later lead to a job offer for many students. For students with disabilities completing their education, our analyses also show a decreased employment rate for those students who only have experience from school-based practical training.

APPRENTICESHIPS ARE NOT WITHOUT PROBLEMS

However, this report also shows that apprenticeships can act as a barrier for students with disabilities. Of those who qualify for the main programme, a greater percentage of students with disabilities drop out after attending an apprenticeship at a company compared to their classmates with no disabilities. The figures also

show that doing an apprenticeship at a company (as opposed to school-based practical learning) does not have the same benefit for completion rates for students with disabilities as it does for students without disabilities.

While the first barrier for students with disabilities is the completion of the basic course, the apprenticeship is the second. The analyses indicate that problems occur during the apprenticeship period, and perhaps especially in dual training where periods alternate between apprenticeship and schooling. This indicates that there is a need for both companies, schools and students to prepare and make any reasonable accommodations that are needed to make the apprenticeship programme beneficial to all parties.

THE REFORM HAS NOT SOLVED THE PROBLEM

The report is based on available data from the period 2011-2017 and drop-out rates are based on students who enrolled before the 2015-reform (in 2012 and 2013). Prior to the reform, there were fewer entry requirements and teaching was not to the same degree based on classroom-instruction in the basic courses, instead the basic courses were individual basic courses that could be prolonged and re-selected according to the individual's needs. Our data point towards that the possibility for individual educations not in itself leads to a higher inclusion of students with disabilities.

Based on our data, it is not possible to measure the five-year dropout rate after the business school reform in 2015, and the scope of this report is not to analyse the actual effect of the reform. However, it is possible, based on the data presently available, to look at how the dropout rate in the year after education start has developed during the period. There is no evidence that the reform has diminished the significance that disability play for dropout and school-based training. The results of this report thus remain current.

The results in this report indicates that students with disabilities in practice do not have equal opportunities to take a VET, and that the challenges also are of a structural character. A genuine equal treatment of students with disabilities requires both the creation of inclusive and flexible educations and that the individual student receives support, guidance and reasonable adjustments.

FLEXIBILITY AND CREATION OF INCLUSIVE EDUCATIONAL ENVIRONMENT

The higher dropout rate and the higher proportion of students in school-based practical training among students with disabilities are present for all types of disabilities and across both main subject areas, regions and over time. The higher drop-out rate for students with disabilities occurs both after the basic course and in the main course after apprenticeships.

It is not regulated in Danish law how VET-programmes must ensure that students with disabilities are included in the physical, organizational and educational framework of the vocational educations.

Although the Vocational Education Act's starting point is that the education must be organized based on the individual student's prerequisites and wishes, it is only possible to a limited extent to adapt a VET to the individual student with a disability. There are very few possibilities to take a VET on flexible terms (fx 'ny mesterlære' and individual VET programmes).

For general VET-programmes it is in practice not possible for students with disabilities to study reduced hours or deviate from requirements for qualification/ability during school-based learning periods. If a student succeeds in obtaining an agreement for reduced hours during the apprenticeships, the student will not be compensated for the salary loss in that regard. This contrasts with other educations that can be obtained at reduced hours and with the labour market, where there are flexible schemes for people with disabilities in the form of, for example, the flexible working arrangement (flex-job-ordningen).

In order to promote the right to education for students with disabilities, the Danish Institute for Human Rights recommends:

1. that the Ministry of Education establishes rules that ensure that it will be possible for students with disabilities to take a VET on flexible terms.

INDIVIDUAL SUPPORT, GUIDANCE AND ACCOMODATION

In addition to the general structures that must provide students with disabilities inclusion and the opportunity to obtain an education on an equal footing with others, support and reasonable accommodation tailored to the needs of each student may be required. Both workplaces and educational institutions are required to comply with the Equal Treatment Act's general prohibition on discrimination and to make reasonable accommodations to persons who, because of their disability, are disadvantaged compared to other persons. The obligation to reasonable accommodation relates to an individual adjustment based on the individual's compensation needs in a specific situation.

The chances are higher of completing a VET if the student has experience from an apprenticeship rather than from school-based practical training. However, our analysis shows that students with disabilities do not experience this same level of retention when doing an apprenticeship.

Our results thus indicate that there might be a need to ensure that students with disabilities succeed in getting an apprenticeship and that the students receive support during the apprenticeships to increase the chances of them completing their education.

In light of this, the Danish Institute for Human Rights recommends:

2. that the Ministry of Education ensures that it is possible for students to take on an apprenticeship at reduced hours, and that the ministry examines the possibility for financial compensation to those students who due to their disability need to take on an apprenticeship at significantly reduced hours.

3. that the obligation of VET schools to provide guidance and support in connection to the establishment of an apprenticeship including guidance for companies during the apprenticeships are made clear in the Vocational Education Act.
4. that the Ministry of Education provides better information to companies on how they can provide reasonable accommodation and receive support when they have a student with a disability in an apprenticeship.

SPECIAL EDUCATIONAL ASSISTANCE (SUPPORT SCHEME)

The Vocational Education Act contains a general provision that students who need special education and other special pedagogical assistance (SPS) are entitled to it. Figures from the Board of Education and Quality (STUK) show that in 2017, SPS was awarded to students who were enrolled in 12% of the active study programmes in VET. VET is therefore the youth education, where students are most likely to receive SPS. The vast majority of students who receive special pedagogical support receive support for dealing with dyslexia – the support for dyslexia accounts for 81% of SPS support for VET. However, the scope of SPS should be compared to the fact that in this report, based on information on diagnoses in the administrative hospital registries, we find that about every fifth student in vocational education has a diagnosis that can be categorized as a disability (this number does not include dyslexia). This is an increase from 15% in 2011. The proportion varies slightly in both subject areas and regions.

There are large regional differences in the percentage of students in vocational education who receive special pedagogical support (SPS). Furthermore, students with ethnic minority backgrounds are underrepresented in the group of students receiving support. The difference might be caused by the fact that students with ethnic minority background are not diagnosed to the same extent, and thus do not receive support and help in due time. Additionally, this report finds that having an ethnic minority background, together with disability, is the factor that is most associated with drop-out.

Finally, a study by the Association of Young People with Disabilities indicates that many students with disabilities in youth educations are not aware of the opportunities for support. Despite the fact that in recent years more and more people do receive support, there are several factors that indicate that a group of students with disabilities in need of support does not receive it.

Based on these findings, the Danish Institute for Human Rights recommends:

5. that VET-schools intensify the guidance of future and current students with disabilities when it comes to opportunities for support, including that the schools make special efforts to ensure that students with ethnic minority backgrounds are informed about the right to individual support and the opportunities for individual adjustments.

KAPITEL 1

INTRODUKTION

Unge med handicap har ret til uddannelse, og staten skal sikre, at skolernes fysiske rammer og undervisningsmiljø ikke udgør en barriere for elever med handicap. Det afgørende er, at uddannelse ikke bare formelt, men også reelt, er tilgængelig for elever med handicap, så de kan nyde godt af retten til uddannelse på lige fod med andre.

Der har i perioden 2012-2016 været et større fald i andelen af unge med handicap, der får en erhvervskompetencegivende uddannelse.¹⁰ Dette er sket i en periode, hvor uddannelsesgraden generelt er stigende.

Blandt de 31-35-årige med handicap havde 56% i 2016 en kompetencegivende uddannelse, mens andelen i samme aldersgruppe uden handicap lå på 82%¹¹. Forskellen i uddannelsesgrad for den yngre gruppe af 31-35-årige er større end for ældre aldersgrupper, hvilket kan tyde på, at unge med handicap klarer sig dårligere nu end tidligere.¹² Det er på trods af, at andelen af unge på både ungdomsuddannelser og videregående uddannelser, der modtager SPS, er steget i samme periode.

Årsagen til den faldende uddannelsesgrad for unge med handicap er ringe belyst, og der er kun få større undersøgelser, som følger de enkelte unge med handicap gennem deres uddannelse.

For personer med handicap har det at opnå en uddannelse en endnu større betydning for senere at opnå beskæftigelse sammenlignet med personer uden handicap¹³. Det særlige ved erhvervsuddannelserne er, at uddannelserne er målrettet arbejdsmarkedet, og at eleverne under uddannelsen får erfaring med at indgå på arbejdsmarkedet i deres praktiktid.

I denne rapport undersøger vi, i hvilken grad unge med handicap reelt har adgang til at være i praktik under uddannelsen og fuldfører en erhvervsuddannelse for senere at komme ud på arbejdsmarkedet.

1.1 RAPPORTENS OPBYGNING OG DATAGRUNDLAG

I kapitel 2 gennemgås den allerede eksisterende viden på området elever med handicap på erhvervsuddannelser, skolepraktik og frafald. Der trækkes på tal og konklusioner fra andre undersøgelser.

I kapitel 3 følger en juridisk analyse, der dels indeholder en kort introduktion til reguleringen af erhvervsuddannelsesområdet og uddannelsernes opbygning, og dels ser nærmere på retten til en inkluderende uddannelse, forbuddet mod diskrimination og retten til individuel støtte og vejledning for elever med handicap.

I kapitel 4 gennemgår vi rapportens datagrundlag og metoden for undersøgelsens analyse. Herunder hvordan handicapgruppen er udledt og defineret. Datagrundlaget er en stikprøve af 25% af elever i alderen 15-40 år, der har været indskrevet på en erhvervsuddannelse i perioden 2011-2017 og registerdata fra Danmarks Statistik.

I kapitel 5 ser vi nærmere på omfanget af elever med handicap i vores stikprøve. Vi ser også nærmere på, om omfanget af elever med handicap varierer i de forskellige regioner, på de forskellige hovedområder og efter elevernes køn og etnicitet.

I kapitel 6 introduceres datagrundlaget for praktikaftaler kort. Herefter undersøges praktikmønstre for elever med handicap sammenlignet med elever, der ikke har et handicap. Fokus er især på hyppigheden af at komme i skolepraktik frem for praktik i en virksomhed. Yderligere inddrages de forskellige handicaptyper og forskellene på tværs af hovedområder, samt udviklingen i perioden 2011-2017.

Kapitel 7 angår analyserne om frafald for elever med handicap. Efter en kort introduktion til stikprøven og datagrundlaget undersøges frafaldet inden for fire år efter uddannelsesstart for de elever, der er startet i 2012 og 2013. Igen inddrages forskellige handicaptyper, og hvordan frafaldet varierer på de forskellige hovedområder. Der ses også nærmere på, om frafaldet sker uden et bestået grundforløb eller efter en praktikperiode, samt hvilken betydning henholdsvis skole- og virksomhedspraktik har for, om en elev frafalder. Afslutningsvis ser vi nærmere på udviklingen for frafald i året efter uddannelsesstart i perioden 2011-2017.

KAPITEL 2

EKSISTERENDE VIDEN OM HANDICAP, PRAKTIK OG FRAFALD PÅ ERHVERVSUDDANNELSER

I 2018 valgte 19% af ungdomsårgangen, der forlod folkeskolen, at starte på en erhvervsuddannelse.¹⁴ Der eksisterer over 100 forskellige erhvervsuddannelser, der alle har som formål at uddanne unge til det faglærte arbejdsmarked. De mest populære erhvervsuddannelser i 2018 var kontoruddannelsen, social- og sundhedsassistentuddannelsen, træfagenes byggeuddannelse og detailhandeldannelsen med hver ca. 7-8.000 indskrevne elever.¹⁵ Erhvervsuddannelserne er uddannelser med arbejdsmarkedet og beskæftigelse i sigte, men også uddannelser, der længe har kæmpet med manglende søgning/optag, højt frafald og mangel på praktikpladser.

Den seneste reform fra 2015 havde som mål, at flere skulle vælge en erhvervsuddannelse direkte efter grundskolen, at flere skulle gennemføre uddannelsen, og at det faglige niveau og undervisningsmiljø skulle løftes. Målet om, at flere vælger og gennemfører en erhvervsuddannelse, skal imødekomme manglen på faglært arbejdskraft, som Danske Regioner har vurderet vil være i et omfang af 70.000 faglærte i 2025.¹⁶

Tal fra Danmarks Statistik¹⁷, der følger 2012-årgangen af elever, viser, at 39% af eleverne på erhvervsuddannelserne var frafaldet inden for fem år. Det højeste frafald for alle uddannelsesgrupperne. Den anden side af historien er god. Af de unge, der gennemfører en erhvervsuddannelse, kommer mange i arbejde. Erhvervsuddannede er med andre ord de, der hurtigst kommer i arbejde efter endt uddannelse.¹⁸

En erhvervsuddannelse tager mellem to og fem år, og varigheden varierer efter både alder og uddannelses- og beskæftigelseserfaring. Uddannelserne består overordnet af et grundforløb på skolen og et hovedforløb, der skifter mellem skoleundervisning og praktikperioder. Grundforløbet består af to dele, der hver udgør 20 skoleugers varighed.¹⁹

I dette kapitel vil vi kort gennemgå eksisterende viden om omfanget af elever med handicap på erhvervsuddannelserne samt rapportens to fokusområder; praktik og frafald.

2.1 EKSISTERENDE VIDEN OM ELEVER MED HANDICAP PÅ ERHVERVSUDDANNELSERNE

Der findes ikke undersøgelser, der dokumenterer omfanget af elever med handicap på erhvervsuddannelserne. Der findes dog undersøgelser, der indirekte undersøger omfanget, fx ved at spørge skoleledere, undersøgelser, der har fokus på en specifik gruppe af fx elever med ordblindhed eller modtagere af specialpædagogisk støtte (SPS) og undersøgelser, der baserer sig på ikke-repræsentative spørgeskemaundersøgelser blandt unge med handicap på fx ungdomsuddannelser.

2.1.1 SPECIALPÆDAGOGISK STØTTE

Specialpædagogisk støtte (SPS) er en individuel kompenserende støtte, der skal sikre, at elever med fysiske og psykiske funktionsnedsættelser eller tilsvarende svære vanskeligheder har mulighed for at uddanne sig på lige fod med andre.

En evaluering af SPS-ordningen fra Danmarks Evalueringsinstitut (EVA) viser, at ordningen i 2017 blev tildelt til elever på 12% af skoleforløbene på en erhvervsuddannelse. Erhvervsuddannelser er dermed de ungdomsuddannelser, hvor der hyppigst tildeles SPS.²⁰ Samme evaluering viser, at der er sket en stigning i andelen af elever, der modtager SPS på alle ungdomsuddannelser, men særligt er der sket en stigning på erhvervsuddannelserne. I 2008 blev der tildelt SPS i 5% af erhvervsskoleforløbene.

Målgruppen, der modtager SPS, bliver i ovennævnte evaluering²¹ fordelt på fire grupper; ordblindhed, psykiske vanskeligheder, udviklingsforstyrrelser og øvrige. I 2017 angik 81% af uddannelsesforløbene med SPS-ordning ordblindhed, 2% angik psykiske vanskeligheder, 9% angik udviklingsforstyrrelser og 8% angik øvrige handicap (fx sensoriske handicap og bevægelsesvanskeligheder).

SPS-modtagere på erhvervsskoler er langt oftere elever med ordblindhed sammenlignet med de øvrige uddannelser, hvor psykiske vanskeligheder og udviklingsforstyrrelser udgør en større procentdel af målgruppen.²² Støttetyper er oftest IT-udstyr eller studiestøttetimer i form af timer med en støtteperson, der fx kan hjælpe med struktur af opgaver og tid eller social støtte i form af hjælp med personlige eller sociale udfordringer, der kan forhindre, at eleven kan leve op til de faglige krav. Støtten kan benyttes både i skole- og praktikforløb. På baggrund af tal for den samlede omkostning af SPS-ordningen på alle ungdomsuddannelserne og antallet af modtagere, kan prisen pr. elev pr. år vurderes til at være 9.500 kr. i gennemsnit i 2017.²³ Det er vigtigt at understrege, at langt de fleste modtager IT-hjælpe midler.

Det er ikke muligt at få tildelt SPS, før man starter på uddannelsen, men ansøgningsprocessen kan starte på det tidspunkt, hvor eleven er optaget. Der er ikke præcise tal på, hvor længe der går, før eleverne på erhvervsuddannelserne modtager SPS, da tallene for varighed inden tildeling er opgjort på uddannelsesforløb, og mange skifter uddannelsesforløb undervejs.²⁴

Der er relativt store forskelle i tildeling af SPS i de fem regioner. Hvor op mod 15% af studieforløbene i Midtjylland blev tildelt SPS, så er det i Hovedstaden kun 7%.²⁵ De regionale forskelle i tildeling af SPS er ikke yderligere beskrevet eller belyst.

I perioden 2008-2017 blev der generelt tildelt SPS til 7% af studieforløbene på ungdomsuddannelserne, mens det for indvandrere og efterkommere var 3-4% af studieforløbene.²⁶ Dette er på trods af, at samme undersøgelse påviser, at tildelingen af SPS generelt er højere for elever, hvis forældre har lav indkomst eller kort uddannelse. To faktorer, der er hyppigere blandt indvandrere og efterkommere. Der kan være bl.a. være tale om, at ordblindhed ikke opdages i samme grad blandt tosprogede elever.

Det har ikke været muligt i forbindelse med denne undersøgelse at afdække, hvem eller hvor stor en andel af erhvervsuddannelseselever med handicap, der er inkluderet i vores undersøgelse, som modtager SPS.

En evaluering af SPS-ordningen fra 2019 finder, at de, der modtager SPS, har lige så lavt eller lavere frafald på erhvervsskolerne som dem, der ikke modtager SPS. Dette vil blive uddybet i afsnit 2.3.

2.1.2 PSYKISK SÅRBARHED

I en undersøgelse foretaget af EVA (2018) kortlægges indsatsen til psykisk sårbare elever på ungdomsuddannelserne. Her angiver hver fjerde af lederne på erhvervsuddannelserne (26%), at mere end hver femte elev har psykiske sårbarheder, der påvirker elevens skolegang, mens det tilsvarende kun gør sig gældende for 4% af lederne på de treårige gymnasiale uddannelser.²⁷

Kortlægningen viser, at skolerne bruger en bred vifte af indsatser for at støtte psykisk sårbare elever, og at disse indsatser ofte er rettet mod den samlede elevgruppe. Til trods for mange typer af tiltag vurderer skolelederne selv, at mange psykisk sårbare ikke er i berøring med tiltagene – knap halvdelen af lederne på skolerne (48%) angiver, at mere end hver anden af deres elever med psykisk sårbarhed ikke er i berøring med de tilbud, skolen har iværksat. Dertil angiver 2 ud af 3 skoleledere, at de i mindre grad eller slet ikke tilrettelægger undervisningen anderledes, hvis der er en psykisk sårbar elev i klassen.²⁸

2.1.3 UNGE ANNO 2018 – EN UNDERSØGELSE AF UNGE MED HANDICAP PÅ UNGDOMSUDDANNELSERNE

Skoleledernes svar er i god tråd med en spørgeskemaundersøgelse fra Sammenslutningen af Unge med Handicap (SUMH)²⁹ blandt unge med handicap på ungdomsuddannelser. Undersøgelsen er ikke repræsentativ, men peger alligevel på nogle tendenser i unge med handicap oplevelser på ungdomsuddannelserne.

Hele 45% af de 260 respondenter, der er indskrevet på en ungdomsuddannelse, angiver, at de ikke har modtaget vejledning om SPS-ordningen.³⁰ Omvendt er de

respondenter, der modtager SPS overordnet tilfredse. 65% svarer, at de i meget høj eller høj grad mener, at SPS har betydning for deres evne til at gennemføre uddannelsen på lige fod med andre. 16% svarer i nogen grad, mens 19% svarer i mindre grad eller slet ikke.

Billedet i SUMH's undersøgelse er i tråd med to fund fra de øvrige undersøgelser på området: SPS-ordningen har god effekt for dem, der får den, men der er stadig mange, der ikke ved, at muligheden er der, og dermed går glip af den gavn, som den kan have.

2.2 EKSISTERENDE VIDEN OM PRAKTIK

Erhvervsuddannelserne består af et skolebaseret grundforløb og et hovedforløb, der normalt veksler mellem skoleundervisning og praktik.³¹ For at gennemføre praktikdelen af en uddannelse forudsætter det, at eleven har indgået en uddannelsesaftale med en godkendt praktikvirksomhed. Eleverne skal altså, senest efter de har bestået grundforløbets anden del, lede efter en praktikplads. Er det ikke muligt for en elev at finde en praktikplads i en virksomhed, tilbyder skolen, at eleven kan afholde sin praktik i et praktikcenter på skolen (også kaldet skolepraktik). Det er dog ikke alle uddannelser, der udbydes med skolepraktik.

Skolepraktik er altså alternativet, hvis eleven ikke kan finde en praktikplads, men er forbeholdt elever, som løbende vurderes til at få et tilfredsstillende udbytte af undervisning og skolepraktik, ligesom eleven i princippet skal være vurderet egnet til at kunne udfylde en rolle på en regulær arbejdsplads efter endt uddannelse.³²

Der er både fra regeringen, arbejdsmarkedets parter og erhvervsskolerne en målsætning om, at færre elever skal i skolepraktik, samtidig med at flere skal i praktik i en virksomhed. Andelen af elever, der er i skolepraktik, har varieret fra 11% til 15% over de sidste fem år.³³

Trivselsmålinger fra Undervisningsministeriet peger på, at elever, der er i praktik i en virksomhed, trives bedre end deres skolekammerater, der er i skolepraktik.³⁴ Praktik i en virksomhed giver vigtig erfaring og kan for mange betyde en ansættelse efter endt uddannelse på den arbejdsplads, der havde eleven i praktik.

Andre undersøgelser finder også generelt en lavere beskæftigelsesgrad for de elever, der færdiggør en erhvervsuddannelse og alene har været i skolepraktik.³⁵ Der er også forskel på den økonomiske compensation for skolepraktik, der i 2019 lå på 7.640 kr./måned, hvis man er over 18 år³⁶ set i forhold til en praktikpladsløn, der er overenskomstfastsat og kan ligge på mellem 11.000 og 15.000.³⁷

Praktikpladssituationen hænger tæt sammen med adskillige faktorer så som udbuddet af arbejdspladser og konjunkturer, geografi mv. Der er også stor variation i, hvor stor en procentdel af eleverne, der er i skolepraktik på de forskellige erhvervsskoler.³⁸ På nogle skoler er der ikke mulighed for at komme

i praktik på skolen, mens det på nogle uddannelser er obligatorisk at komme i virksomhedspraktik.³⁹ Der er dermed også store forskelle på, hvor mange der er i skolepraktik på de fire forskellige faglige hovedrområder.

For unge med handicap viser en undersøgelse fra VIVE (2017), at tilegnelsen af en uddannelse har ekstra stor betydning for senere beskæftigelse.⁴⁰ I tråd hermed er det rimeligt at antage, at det for unge med handicap kan have ekstra stor betydning for den senere beskæftigelse at komme i virksomhedspraktik.

Det er ikke tidligere undersøgt, hvorvidt elever med handicap generelt har større sandsynlighed for at komme i skolepraktik og dermed går glip af vigtig erfaring som elev i en virksomhed.

Rapporten "Evaluering af specialpædagogisk støtte på ungdomsuddannelserne" fra 2019⁴¹ finder dog, at hele 31% af elever, der modtager SPS på grund af psykiske vanskeligheder, er i skolepraktik, mens det for elever, der modtager SPS på grund af ordblindhed, er 17%. Det skal ses i forhold til procentdelen af elever, der ikke modtager SPS, hvoraf 13% er i skolepraktik. Evalueringen undersøger ikke den senere beskæftigelsesgrad for de elever, der modtager SPS og er i skolepraktik, men finder, at SPS-modtagerne generelt har lavere beskæftigelse to år efter endt uddannelse.⁴²

2.3 EKSISTERENDE VIDEN OM FRAFALD

Erhvervsuddannelserne har været præget af et stort frafald, der er forsøgt ændret med en række reformer. De nyeste tal for frafald over en femårig periode viser, at 39% af årgang-2012 har afbrudt deres uddannelse inden for fem år. Til sammenligning er frafaldsprocenten for samme årgang på gymnasierne 15%.⁴³

De mange forskellige tal på frafald og gennemførelse for elever på erhvervsuddannelser bærer præg af den politiske interesse for området og afhænger af forskelle i opgørelsestidspunkt, elevens baggrund og konkrete forløb som uddannelse, praktikaftale og uddannelsessted.

Risikoen for at falde fra en erhvervsuddannelse mindskes ifølge Danmarks Statistik overordnet hvis:

- Eleven har forældre, hvis højst fuldførte uddannelse er en erhvervsuddannelse eller en kort videregående uddannelse
- Eleven har forældre med en høj indkomst (>500.000 kr. om året)
- Elevens forældre begge to er i beskæftigelse
- Eleven er under 17 år
- Eleven er en pige
- Eleven har høje karakterer i dansk og matematik fra grundskolen (7 eller over)
- Eleven er af dansk eller vestlig herkomst⁴⁴

Derfor er det heller ikke underligt, at erhvervsskolerne er præget af højere frafald end for eksempel gymnasierne. 19% af erhvervsuddannelseselever har forældre, der har en årsindkomst på under 300.000 kr. (brutto), mens tallet for gymnasieelevers forældre er 6%.

Udover de listede faktorer ovenfor, så har mere relationelle og institutionelle aspekter også indflydelse på, om en elev bliver eller stopper på sin uddannelse. Det kan groft sagt opdeles i to kategorier; den faglige og sociale integration. Den sociale integration er graden af deltagelse i de sociale miljøer på uddannelsen, der kan være alt fra gruppearbejde til fester, rusture og andre sociale begivenheder.

Den faglige integration angår dels, om eleven lever op til de formelle faglige krav, altså om prøver kan bestås, men også de mere uformelle krav, så som at følge med i undervisningen, deltage aktivt og leve op til de intellektuelle krav.

Den sociale og faglige integration kan være svær at måle, men det giver mening, at elevens generelle deltagelse på uddannelsen fagligt, såvel som socialt, er afgørende for, om eleven bliver på uddannelsen.

Frafald er både omkostningstungt for skolerne og for den enkelte elev. Valg af ungdomsuddannelse tages i en ung alder, og mange elever foretager omvalg, der i sidste ende kan muliggøre, at eleven fuldfører uddannelsen. Dette er uundgåeligt. Med mindre der er indgået en uddannelsesaftale med en praktikvirksomhed, kan elever på grundforløbet vælge om to gange. Før reformen i 2015 var det muligt at vælge om flere gange.

Frafald er særligt problematisk for de elever, der ikke frafalder til en anden uddannelse, men i stedet falder helt ud af uddannelsessystemet. Derfor undersøger vi i denne rapport ikke kun frafaldet for elever med handicap. Vi ser også på, hvad de elever frafalder til.

Rapporten "Børn og unge med ordblindhed" fra Epinion og Egmont Fonden (2018)⁴⁵ viser, at unge med ordblindhed har et lidt højere frafald på de erhvervsfaglige uddannelser (38%) sammenlignet med den øvrige årgang (30%) (årgang 1992). Et andet vigtigt fund er, at unge med ordblindhed, der har en stærk social baggrund, modtager flere typer af hjælp end unge med en svag social baggrund.⁴⁶

På de videregående uddannelser har der været udført en spørgeskemaundersøgelse blandt frafaldne studerende, hvor halvdelen af eleverne med funktionsnedsættelser tilskrev funktionsnedsættelsen en medvirkende årsag til deres frafald, blandt andet på grund af besvær med at deltage aktivt i undervisning og studiemiljø.⁴⁷

I en evaluering af SPS-ordningen fra 2019 baseret på registerdata om unges uddannelsesaktivitet konkluderer EVA, at virkningen af SPS på

ungdomsuddannelserne er god, og at modtagerne overordnet klarer sig godt. Undersøgelsen finder, at elever på erhvervsskolerne, der modtager SPS, har enten mindre eller samme sandsynlighed for frafald sammenlignet med elever, der ikke modtager støtte, når frafaldet måles i året efter uddannelsesstart.⁴⁸ Der er taget højde for faktorer som forældrenes uddannelsesniveau og elevens alder.

Resultaterne i ovennævnte rapport skal ses i lyset af, at ikke alle elever med handicap modtager SPS. Derfor er en del af sammenligningsgruppen i EVAs undersøgelse kendetegnet ved også at have et handicap. Med andre ord kan konstateringen af den relativt positive effekt ved SPS-støtte til dels bero på, at de elever, som modtager støtte, bliver sammenlignet med en gruppe elever, der blandt andet består af elever med handicap uden at modtage støtte herfor. En sammenligningsgruppe som alt andet lige må antages at have et højere frafald end tilfældet ville være, hvis gruppen alene bestod af elever uden handicap.

2.4 OPSAMLING

Der findes ingen større undersøgelser, der følger den større gruppe af elever med handicap på erhvervsuddannelserne og undersøger praktik og frafaldsmønstre. Vi ved dog noget om, hvad der generelt har betydning for, om man frafalder en erhvervsuddannelse, som fx socio-økonomiske faktorer og den sociale og faglige integration.

Andelen af elever, der er i skolepraktik, har varieret fra 11% til 15% over de sidste fem år⁴⁹, mens frafaldet er cirka 40% over en 5-årig periode.

I 2017 blev der tildelt SPS til 12% af skoleforløbene på erhvervsuddannelserne og af de var langt størstedelen ordblinde. Evalueringer af SPS-ordningen viser, at målgruppen har lige så lavt eller lavere frafald end øvrige elever, der ikke modtager SPS. Det kan både skyldes, at ordningen virker, og at en del af de elever, der sammenlignes med, har et handicap, men ikke modtager støtte. Fx viser en undersøgelse fra Sammenslutningen af Unge med Handicap, at mange elever med handicap på ungdomsuddannelser ikke har hørt om mulighederne for støtte og vejledning.

KAPITEL 3

LIGEBEHANDLING AF ELEVER MED HANDICAP PÅ ERHVERVSSKOLER

I dette kapitel gennemgås reguleringen af erhvervsuddannelsesområdet med udgangspunkt i de overordnede bestemmelser for uddannelsesforløb, retten til inkluderende uddannelse og ligebehandling, samt de individuelle støtte- og kompensationsmuligheder, der er tilgængelige.

3.1 KORT INTRODUKTION TIL REGULERINGEN AF ERHVERVSUDDANNELSESOMRÅDET

3.1.1 LOVENE OM ERHVERVSUDDANNELSERNE

Erhvervsuddannelserne reguleres efter lov om erhvervsuddannelser og lov om erhvervsfaglig studentereksamen i forbindelse med erhvervsuddannelse (eux) mv. samt regler fastsat i medfør af disse love.⁵⁰

Formålet med erhvervsuddannelserne er beskrevet i erhvervsuddannelsesloven. Det fremgår heraf, at erhvervsuddannelsessystemet skal tilrettelægges på en sådan måde, at uddannelserne bl.a. er egnede til at motivere til uddannelse, sikre, at alle, der ønsker en erhvervsuddannelse, får reel mulighed herfor og for at vælge inden for en større flerhed af uddannelser.⁵¹

Arbejdsmarkedets parter spiller en helt central rolle i styringen og udviklingen af erhvervsuddannelserne og er repræsenteret i Rådet for de Grundlæggende Erhvervsrettede Uddannelser⁵², i de faglige udvalg og lokale uddannelsesudvalg samt erhvervsskolernes bestyrelser. Rådet rådgiver undervisningsministeren om udviklingen inden for de grundlæggende erhvervsrettede uddannelser.

Rådet skal altså følge samfundets udvikling og pege på tendenser, som kan få betydning for erhvervsuddannelserne og for eksempel indstille til ministeren, hvorvidt uddannelserne er i tråd med det aktuelle udbud og efterspørgsel på arbejdspladser.

3.1.2 GRUNDFORLØB, HOVEDFORLØB OG PRAKTIK

En erhvervsuddannelse varer i almindelighed ikke over 4 år og 6 måneder. Den består af et skolebaseret grundforløb og et hovedforløb, der veksler mellem skoleundervisning og praktikuddannelse.⁵³

Erhvervsuddannelserne skal i almindelighed tilrettelægges som vekseluddannelser, således at der senest efter gennemførelse af grundforløbet veksles

mellem skoleforløb og praktikforløb.⁵⁴ Grundforløbet består af to dele. Både første og anden del af grundforløbet er af 20 skoleugers varighed. Grundforløbet kan som udgangspunkt for den enkelte elev helt eller delvist erstattes af grundlæggende praktisk oplæring i en virksomhed på grundlag af en uddannelsesaftale (såkaldt ny mesterlære).⁵⁵ Det er endvidere muligt at tilrettelægge en erhvervsuddannelse som et individuelt forløb, hvor erhvervsskolen i samarbejde med praktikvirksomheden og eleven sammenstykker uddannelsen med dele eller elementer fra flere uddannelser.⁵⁶

Optagelse på en uddannelses hovedforløb er betinget af, om eleven opfylder overgangskravene for et givent hovedforløb før optagelse. Det er i grove træk betinget af tre ting: 1) at eleven har gennemført grundforløbet, 2) at eleven har været igennem en grundlæggende praktisk oplæring i en virksomhed på grundlag af en uddannelsesaftale, eller 3) at eleven har mindst tilsvarende kvalifikationer. Derudover skal eleven som udgangspunkt have indgået en uddannelsesaftale med en virksomhed.^{57, 58} Aftalen udarbejdes i samarbejde med skolen.⁵⁹ Uddannelsesaftalen fungerer som ansættelsesaftale med virksomheden og suppleres af den gældende brancheoverenskomst, der altid vil være gældende for aftalen.

En uddannelsesaftale kan ikke opsiges efter de første 3 måneder af praktiktiden, der betragtes som en prøvetid, hvori enhver af parterne kan opsige aftalen uden angivelse af grund og uden varsel. Derudover kan uddannelsesaftalen ophæves af den ene part, hvis den anden part misligholder sine forpligtelser væsentligt. Aftalen kan endvidere ophæves, hvis en væsentlig forudsætning for aftaleindgåelsen viser sig at være urigtig eller senere brister.

Hvis det ikke har været muligt for eleven at indgå en uddannelsesaftale med en virksomhed, kan eleven, hvis den pågældende uddannelse udbydes med skolepraktik, indgå en skoleaftale med et praktikcenter og dermed komme i praktik på skolen frem for i en virksomhed.⁶⁰

Det er muligt at aftale særlige vilkår i uddannelsesaftalen/skoleaftalen, men det er ikke efter de eksisterende regler nærmere reguleret, hvordan aftalen kan bidrage til at sikre, at de særlige behov, som elever med handicap har, kan blive imødegået.

Det er som udgangspunkt skolerne og praktikcentrene, der formidler praktikpladser.⁶¹ Afgørelse om, hvorvidt en virksomhed kan godkendes som praktiksted, træffes på grundlag af en vurdering af, om virksomheden vil kunne gennemføre praktikuddannelsen i overensstemmelse med praktikreglerne, der fastsættes af undervisningsministeren efter de faglige udvalgs bestemmelse, og om virksomheden kan give elever tilfredsstillende oplæringsforhold. Derudover bygges afgørelsen på en konkret vurdering af uddannelsesmulighederne i en virksomhed for en bestemt elev.⁶²

3.2 RETTEN TIL INKLUDERENDE UDDANNELSE ER IKKE TYDELIGGJORT I REGULERINGEN AF ERHVERVSUDDANNELSERNE

Retten til uddannelse er en rettighed, som er beskyttet i en række internationale konventioner. Heriblandt er FN's handicapkonvention, der foreskriver, at retten til uddannelse skal sikres via et inkluderende uddannelsessystem. Det betyder, at Danmark er forpligtet til at sikre, at unge med handicap, der har særlige undervisnings- og uddannelsesbehov, har lige adgang til almindelige skoler og uddannelser (artikel 24 i FN's handicapkonvention).

Det fremgår af handicapkonventionens artikel 24, stk. 5, at deltagerstaterne skal sikre, at "personer med handicap har adgang til almindelige videregående uddannelser, erhvervsuddannelser, voksenundervisning og livslang læring uden diskrimination og på lige fod med andre. Med henblik herpå skal deltagerstaterne sikre, at der sørges for en rimelig tilpasning til personer med handicap."

Personer med handicap har ret til uddannelse på lige fod med andre, og den danske stat har med ratificeringen af handicapkonventionen forpligtet sig til at sikre et almindeligt uddannelsessystem, der er tilgængeligt og inkluderende. Det betyder, at elever med handicap ikke skal ekskluderes til særlige skoler eller et parallelt uddannelsessystem på grund af en helbredsmæssig funktionsnedsættelse, uanset om den er intellektuel, fysisk, psykisk eller sensorisk, men i stedet inkluderes i samfundets generelle uddannelses tilbud.

Undervisningen på en erhvervsuddannelse skal tage hensyn til elevernes ønsker, og der skal tilstræbes den differentiering af undervisningen, som en hensyntagen til elevernes forudsætninger og interesser tilsiger.⁶³ Endvidere fremgår det af erhvervsuddannelseslovens formålsbestemmelse, at erhvervsuddannelsessystemet så vidt muligt skal tilrettelægges på en måde, så "alle, der ønsker en erhvervsuddannelse, får reelle muligheder herfor."⁶⁴ I forarbejderne til erhvervsuddannelsesloven er det forudsat, at der skal skabes en inkluderende kultur på erhvervsuddannelserne, hvor organiseringen af uddannelserne er tænkt sammen med mulighederne for individuel specialpædagogisk støtte, men pligten til at skabe et inkluderende miljø i forhold til elever med handicap, har ikke fundet udtryk i selve lovteksten.⁶⁵

For erhvervsuddannelserne gælder det, at uddannelsen både er omfattet af undervisningsmiljøloven, såvel som arbejdsmiljøloven i de perioder, hvor eleven er i praktik (hvis der ikke er tale om skolepraktik). Undervisningsmiljøloven indeholder et krav om at udarbejde undervisningsmiljøvurderinger, der blandt andet kan omfatte en vurdering af tilgængelighed for elever med handicap, jf. undervisningsmiljølovens § 4. Det forhold, at et problem bliver omtalt i en undervisningsmiljøvurdering, medfører imidlertid ikke, at problemet kan kræves løst her og nu, men derimod alene, at der skabes opmærksomhed på problemet.

Arbejdsmiljøloven gælder, når eleven er i virksomhedspraktik og hviler på en målsætning om at skabe et "sikkert og sundt arbejdsmiljø". Jf. lovens § 1, herunder at tilpasse arbejdsprocesser, arbejdsstedet og tekniske hjælpemidler til de ansatte – også ansatte med handicap.

Forpligtelsen til at sikre et inkluderende undervisningsmiljø er således ikke nærmere beskrevet i dansk lovgivning udover de generelle forpligtelser til at sikre et sundt og sikkert arbejds- og undervisningsmiljø, der også vedrører forholdene på erhvervsuddannelserne og under praktikperioder, men som ikke specifikt vedrører nedbrydelsen af barrierer for elever med handicap, og reglerne adresserer ikke specifikt målsætningen vedrørende skabelsen af inkluderende miljøer.

3.3 FORBUDET MOD DISKRIMINATION PÅ ARBEJDSMARKEDET OMFATTER OGSÅ ELEVER MED HANDICAP PÅ ERHVERVS- UDDANNELSERNE

Inden for arbejdsmarkedet gælder et generelt forbud mod diskrimination på grund af handicap i henhold til forskelsbehandlingsloven. Loven omfatter et forbud mod diskrimination på grund af race, hudfarve, religion eller tro, politisk anskuelse, seksuel orientering, alder, national og social eller etnisk oprindelse samt altså handicap. Forskelsbehandlingsloven forbyder direkte såvel som indirekte diskrimination, samt chikane og instruktion om at forskelsbehandle.

Loven omfatter arbejdsmarkedet i bred forstand. Det vil sige, at også uddannelser, der giver adgang til arbejdsmarkedet, herunder erhvervsuddannelser (og videregående uddannelser, professionsuddannelser mv.) er omfattet af loven, jf. lovens § 3, stk. 1 og 2.

Forbuddet mod diskrimination på grund af handicap i forskelsbehandlingsloven implementerer et EU-direktiv og har sammenhæng med FN's handicapkonvention, idet EU-domstolen har udtalt, at gruppen af personer, som er beskyttet af beskæftigelsesdirektivet skal fortolkes i overensstemmelse med den definition af handicap, som fremgår af FN's handicapkonvention.⁶⁶

Forskelsbehandlingsloven indeholder en forpligtelse til at foretage rimelig tilpasning i lovens § 2a. Lovens ordlyd angiver kun, at arbejdsgivere er forpligtet til at foretage rimelig tilpasning, men det følger af praksis og det underliggende EU-direktiv, at også uddannelsesinstitutioner er forpligtet til at foretage rimelig tilpasning.⁶⁷ Hertil kommer, at offentlige institutioner også vil være forpligtet til at yde rimelig tilpasning i henhold til handicapkonventionen, der også definerer retten til rimelig tilpasning som en del af forbuddet mod handicapdiskrimination.⁶⁸

Rimelig tilpasning er en retlig forpligtelse til at foretage tilpasninger over for en person, der på grund af sit handicap er stillet ringere end andre personer.

Rimelig tilpasning er i forskelsbehandlingsloven defineret som:

” foranstaltninger, der er hensigtsmæssige i betragtning af de konkrete behov, for at give en handicappet adgang til beskæftigelse, til at udøve den eller have fremgang i den eller for at give vedkommende adgang til uddannelse, medmindre arbejdsgiveren derved pålægges en uforholdsmæssig stor byrde.”
(forskelsbehandlingslovens § 2a).

Tilpasningsforpligtelsen angår en individuel tilpasning møntet på den enkelte persons kompensationsbehov i en konkret situation. Rimelig tilpasning adskiller sig derved fra generelle tiltag, der sigter mod at sikre lige muligheder for en gruppe af personer med handicap.

Diskrimination i form af afslag på rimelig tilpasning kan forekomme under skoleophold såvel som i forbindelse med etablering af eller i løbet af et praktikforløb på en erhvervsuddannelse. Endvidere kan diskrimination optræde i forbindelse med afslag på tilpasning af praktikperioder, eksamen/svendeprøve mv. Rimelig tilpasning omfatter kun tilpasninger, som ikke er ”urimeligt byrdefulde” for uddannelsesstedet eller praktikvirksomheden, og der kan ikke stilles krav om tilpasninger, der vil forringe de faglige krav til uddannelsen.

Rimelig tilpasning kan bestå i alt fra tilpasning af undervisningstid/arbejdstid til særlig tilrettelæggelse af eksaminer/prøver mv. Gennemførelsen af en erhvervsuddannelse forudsætter som hovedregel, at eleven deltager i skoleundervisning på fuld tid, således som det bestemmes af vedkommende skole i overensstemmelse med reglerne for uddannelsen.⁶⁹ Der er ikke i erhvervsuddannelsesloven fastlagt regler om muligheden for at gennemføre skoleforløbene på nedsat tid.

Det samme gør sig gældende for de elever, som er i skolepraktik. For at komme i skolepraktik skal eleven nemlig opfylde egnethedsbetingelserne, de såkaldte EMMA-kriterier.

Eleven skal være:

- Egned
- Mobil geografisk
- Mobil fagligt
- Aktiv praktikpladssøgende

Den faglige egnethed er som udgangspunkt dokumenteret ved fuldførelsen af grundforløbet, men skolen skal løbende evaluere egnetheden af eleven også efter optagelsen i skolepraktik.⁷⁰ Eleven skal under skolepraktikken søge praktikpladser i virksomheder også uden for lokalområdet.

Det er muligt for eleven i forbindelse med indgåelse af en uddannelsesaftale med en virksomhed at aftale nedsat arbejdstid i praktikperioderne. Hvis der er aftalt nedsat arbejdstid, vil elevlønnen blive reduceret tilsvarende. Der er ikke som det gælder i øvrigt på arbejdsmarkedet mulighed for, at eleven kan modtage tilskud til lønnen inden for den eksisterende fleksjobordning, der i øvrigt kompenserer arbejdstagere med varigt nedsat arbejdssevne.⁷¹

Eleven og praktikvirksomheden har krav på, at uddannelsesperioden forlænges, i det omfang det er nødvendigt, for at eleven kan nå uddannelsens mål, hvis eleven på grund af eksempelvis sygdom er fraværende fra praktikvirksomheden i mere end 10 procent af den fastsatte uddannelsesperiode eller har nedsat arbejdstid eller arbejdsfrihed på grund af særlige forhold.⁷² Derudover kan det faglige udvalg, når særlige omstændigheder taler for det, træffe afgørelse om afkortning eller forlængelse af uddannelsesperioden.⁷³

3.4 RETTEN TIL INDIVIDUEL STØTTE OG VEJLEDNING

Som nævnt ovenfor er det forudsat i forarbejderne til erhvervsuddannelsesloven, at erhvervsuddannelserne skal være kendetegnet ved inkluderende undervisningsmiljøer. Dette gælder både i forhold til organisering, adgang til ressourcepersoner, individuelle evalueringsformer mv. Selvom udgangspunktet er, at undervisningsmiljøerne skal være inkluderende, så kan elever med handicap have behov for individuel støtte eller hjælpemidler for at kunne gennemføre sin uddannelse på lige fod med andre.

Erhvervsuddannelsesloven regulerer, hvilke former for støtte eleven kan modtage.⁷⁴

Det drejer sig om:

- Hjælpemidler og instruktion i brug heraf
- Personlig assistance og sekretærhjælp
- Støttetimer med henblik på kompensation for fysisk eller psykisk funktionsnedsættelse
- Særligt udformede undervisningsmaterialer
- Tegnsprogstolkning og skrivetolkning⁷⁵

Støtten kan medbringes og anvendes både under skoleundervisningen og praktikuddannelsen, men det er ikke muligt at yde tilskud til støtte i forbindelse med praktikpladssøgningen eller til at hjælpe praktikvirksomheden med at fjerne eventuelle barrierer for en elev med handicap. Der kan således ikke efter erhvervsuddannelsesloven bevilliges specialpædagogisk støtte til elever med handicap i forbindelse med praktikpladssøgning eller til at vejlede praktikvirksomheden om mulighederne for støtte mv.⁷⁶ Som nævnt ovenfor er skolerne forpligtet til formidle praktikpladser og i den forbindelse også til at udøve opsøgende virksomhed med henblik på at skaffe praktikpladser. Skolerne kan også vejlede potentielle praktikvirksomheder, men en egentlig pligt til at vejlede og yde

støtte elever med handicap og virksomheder, der overvejer at indgå en aftale med en elev med handicap, er ikke reguleret i erhvervsuddannelsesloven.⁷⁷

De nærmere regler for tildeling af specialundervisning og anden socialpædagogisk bistand er reguleret i en underliggende bekendtgørelse, der gælder for hele ungdomsuddannelsesområdet.⁷⁸

For at fastholde elever på erhvervsuddannelserne skal skolerne yde vejledning og stille kontaktpersoner til rådighed for eleverne og formidle social, personlig eller psykologisk rådgivning til elever, der har behov for det.⁷⁹ Skolerne skal desuden samarbejde med Ungdommens Uddannelsesvejledning om at fastholde eleverne i uddannelse. Skolerne skal udarbejde retningslinjer for fastholdelsesarbejdet, herunder om nedbringelse af frafald og procedurer ved omvalg eller frafald, ligesom de skal udøve generel vejledning om praktik.

3.5 HANDICAPTILLÆG TIL SU

Elever uden en uddannelsesaftale er berettiget til SU på grundforløbet. Når eleven indgår en uddannelsesaftale, vil eleven være berettiget til overenskomstmæssig mindsteløn. Som nævnt ovenfor er det ikke muligt at få handicaptillæg eller tilskud til elevlønnen. Fra 1. januar 2019 blev reglerne om handicaptillæg for SU udvidet til også at omfatte elever på erhvervsuddannelserne. De hidtil gældende regler omfattede kun uddannelsessøgende på de videregående uddannelser.

Erhvervsuddannelseselever med handicap har herefter ret til handicaptillæg, hvis de har betydelige begrænsninger i evnen til at påtage sig erhvervsarbejde og i øvrigt opfylder betingelserne for at modtage SU.⁸⁰

Handicaptillægget skal kompensere for elevens manglende evne til at påtage sig erhvervsarbejde ved siden af uddannelsen.

3.6 OPSAMLING

Retten til uddannelse på lige fod med andre er for elever med handicap en menneskerettighed, der blandt andet er beskyttet af handicapkonventionen. Handicapkonventionen forpligter deltagerstaterne til at arbejde for at nedbryde barrierer i uddannelsessystemet for mennesker med handicap. Det er en forudsætning for skabelsen af inkluderende erhvervsuddannelser, at uddannelserne er fleksible, og skolerne er bevidste om behovet for tilpasning for den enkelte elev med handicap.

Som beskrevet ovenfor er det ikke i dansk ret nærmere reguleret, hvordan indretningen af de fysiske, organisatoriske og indholdsmæssige rammer for erhvervsuddannelserne skal bidrage til at sikre et inkluderende miljø for elever med handicap. Erhvervsuddannelsesloven rummer en række muligheder for at tilrettelægge uddannelsen individuelt med udgangspunkt i den enkelte elevs ønsker og forudsætninger, eksempelvis i kraft af reglerne om "individuelt

tilrettelagte forløb" eller reglerne om "ny mesterlære", men disse ordninger er ikke målrettet elever med handicap.

Den retlige beskyttelse af eleverne skal derfor i høj grad findes i ligebehandlingslovgivningens generelle forbud mod direkte og indirekte diskrimination samt retten til rimelig tilpasning. Der er således ikke fastsat regler for, hvordan uddannelserne kan tilrettelægges for eksempelvis elever, som på grund af handicap har behov for nedsat tid eller andre former for tilpasning. Det gælder for eksempel forhold som, at grundforløbet ikke kan forlænges, nedsættelse af arbejdstiden i praktikperioder ikke kan kompenseres med et tilskud til elevlønnen, og at skoleperioder ikke kan gennemføres på nedsat tid mv.

Uanset den generelle forpligtelse til at indrette erhvervsuddannelserne tilgængeligt i bredeste forstand kan nogle elever med handicap have behov for individuel støtte for at kunne tage uddannelsen på lige fod med andre. Retten til socialpædagogisk støtte (SPS) giver ret til individuel støtte for den enkelte elev i forbindelse med undervisningen og praktikforløbene, men omfatter ikke hjælp til at finde en praktikplads. Støtten skal i den sammenhæng i stedet findes inden for de generelle regler om vejledning af elever og støtte af elever – regler der ikke specifikt er rettet mod at hjælpe elever med handicap.

Nicolai, uddannet administrativ assistent. Startede på erhvervsuddannelsen i 2011 og blev færdig i 2015. Selvstændig. Har et bevægelseshandicap.

Motivation for at starte på en erhvervsuddannelse

Jeg synes, erhvervslivet er interessant, og jeg ville gerne læse noget, der er noget praktisk erfaring i, men også noget, hvor der rent faktisk er noget arbejde bagefter.

Om elevplads

Det har betydet alt at være i praktik! Stensikkert. Det at have været i en virksomhed med så mange tusinde ansatte og have erfaring dér og få pæne ord. Det kan man bruge som erfaring, og det giver noget pondus.

Om at søge praktik

Jeg søgte en praktikplads på lige vilkår med alle andre. Der er mange måder at skrive i en ansøgning, at man har et handicap. Det har jeg også med i mine overvejelser. Jeg skriver det så på en anden måde, som for eksempel at jeg har været på ungdoms(para)landsholdet i bordtennis.

Om støtte og tilpasninger under skole- og praktikforløb

Jeg har tit klaret tingene selv, fordi jeg ikke havde tålmodighed til andet. Jeg fik ikke noget hjælp den vej, så jeg har selv opsøgt det og været proaktiv. Det eneste, jeg fik, var, at der på grundforløbet var en SPS-vejleder, der var ansat til at hjælpe nogle stykker i min klasse bl.a. på grund af, at jeg har et dårligt syn. Og en af de andre studerende, som jeg var i praktik med, fik noget betaling gennem skolen for at tage noter til timerne. Så tog vi kontakt til skolen og fortalte, at vi skulle være på hold sammen i skoleforløbet, så hun kunne tage noterne.

Jeg fik lov til lige at gå en halv time før på min praktikplads for at kunne komme ned i det træningscenter, der var for at holde mig fysisk aktiv. Det var sådan set den eneste tilpasning, der var. Og hvis jeg så blev træt, så tog vi en snak om det. Så der har været en åben dialog, men den har jeg også selv inviteret til.

Om virksomhedernes ansvar

Jeg tror, det er en fordel at komme ud i store virksomheder, der har mange ressourcer og gode HR-afdelinger, der har interesse i at få noget til at lykkes. Når der er cirka 5.000 mennesker, så skal det køre snorlige. Jeg fik jo, da jeg sad i Ørsted, to skærme, en mouseslapper og en telefon med en større skærm. Det var alt sammen inden for virksomheden.

Om beskæftigelse i fremtiden

Jeg prøver at holde mig ude af det offentlige klør. Det er også en af grundene til, at jeg er ved at blive selvstændig. Nu har jeg selv været på dagpenge, men at skulle over i kontanthjælp, ikke tale om. Når jeg taler med jobcentrene, så skal jeg nærmest forsvare mit handicap hver eneste gang, for de kan jo se, at jeg har arbejdet, og de siger "det kan du jo sagtens, gør det lige igen". Så jeg virker lidt "for rask" engang imellem, fordi jeg tager den lidt på stædighed, og det har jo sin pris.

KAPITEL 4

SÅDAN HAR VI GJORT – DATAGRUNDLAG

I dette kapitel vil vi kort redegøre for datagrundlaget, der danner baggrund for analyserne af praktik og frafald for elever med handicap på erhvervsuddannelserne, der følger i kapitel 5 og 6.

Analyserne baserer sig på et registerdataudtræk af 25% af 15-40-årige i Danmark i perioden 2011-2017 og en lang række tilhørende oplysninger om fx alder, køn, bopæl, forældres uddannelse mv. Alt sammen faktorer som vi ved har indflydelse på, om man fuldfører sin uddannelse. Stikprøven er desuden koblet med informationer om elevers uddannelsesaktivitet på erhvervsuddannelserne (leveret af Styrelsen for IT og Læring).

Det er svært at lave større statistiske undersøgelser på handicapområdet, da der ikke er én central registrering af, hvorvidt en person har et handicap. Det betyder, at alle tal på uddannelsesområdet (fra fx Danmarks Statistik og Undervisningsministeriet), som er offentligt tilgængelige, ikke kan opdeles på handicap, som man kan det på eksempelvis køn og etnicitet.

Da undersøgelsen har fokus på elever med handicap, er det derfor vigtigt først at forstå, hvordan gruppen er afgrænset i denne undersøgelse, og hvordan handicap forstås.

4.1 HANDICAP – DEN SOCIALE FORSTÅELSE

Der findes ikke én definition af handicap. FN's handicapkonvention er baseret på et relationelt handicapbegreb. Det betyder, at et handicap opstår, når mennesker med funktionsnedsættelse møder barrierer i hverdagen. Barrierer, der kan betyde tab af eller begrænsninger i mulighederne for at deltage i samfundslivet på lige fod med andre.

Handicapkonventionen beskriver personer med handicap som personer, der har

” en langvarig fysisk, psykisk, intellektuel eller sensorisk funktionsnedsættelse, som i samspil med forskellige barrierer kan hindre dem i fuldt og effektivt at deltage i samfundslivet på lige fod med andre.– (artikel 1 i FN's handicapkonvention).

Der er lavet flere større spørgeskemaundersøgelser på handicapområdet, heriblandt Institut for Menneskerettigheders Handicapbarometer⁸¹, der baserer

sig på data med besvarelser fra ca. 20.000 mennesker i alderen 16-64 år. Data er indsamlet og afrapporteret af VIVE.⁸² I undersøgelsen rapporterer mellem 10 og 30%, at de har et fysisk handicap, længerevarende helbredsproblem eller psykisk lidelse alt efter handicappets omfang og størrelse.⁸³ Størrelsen af stikprøven i VIVEs undersøgelse er umiddelbart meget stor, men kan alligevel ikke bruges til at gå i dybden med et emne som uddannelse. Så snart vi afgrænser stikprøven til de, der er indskrevet på en erhvervsuddannelse, bliver stikprøven for lille til at lave detaljerede analyser.

Det er i praksis ikke muligt at spørge samtlige erhvervsuddannelseselever, hvorvidt de har en funktionsnedsættelse eller oplever barrierer i hverdagen. Derfor afgrænser vi i denne rapport gruppen af elever med handicap på baggrund af registrerede diagnoser fra de registre, der indeholder sundhedsoplysninger. Metoden gør det muligt at udnytte den rige mængde af administrative data, som der i Danmark er tilgængelige for forsknings- og analyseprojekter. Metoden beskrives nærmere i følgende afsnit.

I tråd med den brede definition af handicap i handicapkonventionen har vi valgt at inddrage en lang række af diagnoser i vores handicapgruppe (fra autismespektrumforstyrrelser og adfærdsforstyrrelser til cerebral parese, leddegigt, synsnedsættelse mv.). Derfor er handicapgruppen i denne rapport også betydeligt større, end man finder den i de undersøgelser, der fx alene fokuserer på de personer med handicap, der bliver tilkendt en handicapydelse.⁸⁴ Metoden indfanger en gruppe af ca. 20% af eleverne med handicap, der er indskrevet på en erhvervsskole. Omfanget er i tråd med en bred forståelse af handicap og det faktum, at mennesker med selv små typer af funktionsnedsættelser kan møde store barrierer.

4.2 REGISTERDATA OG DIAGNOSER

Da der er tale om data hentet fra Landspatientregisteret, som indeholder oplysningerne fra patientjournaler, er det kun handicap, som kræver en form for somatisk eller psykiatrisk behandling på et hospital, der er inkluderet i gruppen af "elever med handicap" i vores undersøgelse. Vi har derfor ikke mulighed for at inddrage eksempelvis de mange unge med ordblindhed, fordi denne gruppe i al væsentlighed ikke optræder i Landspatientregisteret. Nogle vil dog få diagnosen ordblindhed i forbindelse med hospitalskontakt, der også angår en anden diagnose. En person, der er diagnosticeret med ADHD og ordblindhed, vil derfor stadig figurere i gruppen "med handicap", men med en ADHD-diagnose.

Diagnoserne registreres i de enkelte år. Hvis en elev får en diagnose i 2007, vil eleven også grupperes med diagnosen i de efterfølgende år. På den måde følger analysen den tidligere brug af diagnoser i registrene.⁸⁵ Det gøres ud fra argumentet om, at mange af diagnoserne er enten kroniske eller langvarige lidelser, og at analysen følger de unge i en alder, hvor det gennemsnitligt ikke er længe siden, de har fået deres første diagnoser (se Tabel 1 i kapitel 5). Mange vil da også have

gentagen hospitalskontakt over en længere årrække, selvom betydningen af en diagnose kan skifte over tid.

Nogle personer kan have flere diagnoser. For eksempel vurderer ADHD-foreningen, at 70-80% af børn og unge med ADHD også har andre diagnoser.⁸⁶ Dermed kan én person falde ind under flere handicaptyper.

Metoden omfatter ikke de mange personer, der lever med handicap, men ikke er i kontakt med et hospital, for eksempel unge med et handicap, som ikke er diagnosticeret eller er diagnosticeret andetsteds (hos praktiserende læge, speciallæge etc.). Der vil derfor være en del i gruppen "uden handicap", der eksempelvis er ordblinde. Tilsvarende kan vi ikke udelukke, at der er børn med en af de oplyste diagnoser, der ikke oplever at have en funktionsnedsættelse eller et handicap i hverdagen. Der kan også være unge, der for eksempel i 2007 har fået en diagnose, men i 2011 ikke længere har diagnosen.

Der vil altså være personer i gruppen uden handicap, der reelt har et handicap, ligesom der vil være personer i gruppen med handicap, der reelt ikke har et handicap. Samme udfordringer er der i undersøgelser, der baserer sig på selvrapporтерet handicap, da folks rapporterede handicap kan afhænge af egne opfattelser og sprogbrug og tidspunkt for undersøgelsen.

I den videre analyse vælger vi med disse forbehold in mente at referere til gruppen samlet set som "unge med handicap" eller "elever med handicap". Hvor metoden ikke skal ses som en måde, hvorpå man kan fastslå det præcise omfang af handicap, så er den effektiv til at se på forskelle og sammenligninger af forskellige udfald (for eksempel beskæftigelse, uddannelse etc.) mellem personer, der falder ind i en given handicapgruppe og personer, der ikke gør. Det er altså metodens styrke at kunne se på store populationer, som det ellers ikke ville være muligt at nå via spørgeskemaer på grund af både praktiske forhold og ressourcer.

4.3 STATISTISKE METODER OG FORBEHOLD

Rapportens analyser baserer sig på et større datasæt og resultater, der er blevet til ved brug af statistiske metoder.

Der er gjort brug af både deskriptiv statistik, som fx sammenhænge mellem to variable som handicap og frafald, men også mere analytisk statistik, som regressionsmodeller, der gør det muligt at undersøge sammenhænge, når der tages højde for andre faktorer i den statistiske model. Alle analyser er foretaget på Danmarks Statistiks forskermaskine, hvor informationer er pseudonymiseret. Hvis ikke andet er noteret, er tallene, der fremgår i figurer og tabeller, deskriptive. Såfremt tallene bygger på regressionsmodeller, vil dette være noteret.

Da stikprøven er stor (25% af populationen af elever på erhvervsuddannelserne i alderen 15-40 år) og tilfældig, er der meget lille usikkerhed omkring tallene, hvilket

vil sige, at selv små forskelle på få %-point kan være statistisk signifikante. Det betyder også, at der generelt er en stor generaliserbarhed af rapportens resultater. Der er altså en meget lille risiko for, at de statistiske resultater, vi finder i rapporten her, ikke ville være at finde, såfremt vi havde informationer om hele populationen af erhvervsuddannelseselever.

Alligevel skal der tages forbehold. Fx afgrænses populationen senere til elever, der alene har bestået grundskolen eller gymnasiet, når de starter på deres uddannelse. Rapportens resultater er altså ikke repræsentative for de elever, der starter på en erhvervsuddannelse efter at have taget en anden uddannelse. Analyserne er også kun så gode, som data er. Heldigvis er registerdata i Danmark af høj kvalitet, men det er, som tidligere nævnt, ikke muligt at tage højde for, hvorvidt en registreret diagnose egentlig indebærer et handicap. Sidst men ikke mindst kan der være en række faktorer, der har indflydelse på en elevs uddannelsesgang, som ikke er målbare eller fremgår i registrene, heraf især spørgsmål om trivsel, personlig motivation og tidligere erfaringer etc.

Vi påviser i denne rapport ikke effekter eller årsagssammenhænge. Det vil sige, at vi alene kan udtale os om sammenhængen mellem handicap og fx frafald eller betydningen af at have et handicap. Vi ved, at diagnosen er "indtrådt" inden frafaldet, men vi kan ikke vide, om det er selve handicappet, mistrivsel eller andre ting, der måske er relateret til handicap, der fører til frafald. I realiteten kan disse ting også være umulige at skille ad i den "virkelige verden".

KAPITEL 5

HVEM ER ELEVERNE MED HANDICAP, OG HVOR MANGE ER DE?

I dette kapitel gennemgår vi omfanget af gruppen med handicap, sammensætningen af gruppen og handicaptyper, og forskellene på tværs af regioner og de fire hovedområder.

5.1 ANALYSEN VISER...

22% AF ELEVER PÅ ERHVERVSSKOLER HAR DIAGNOSER, DER ER I HANDICAPGRUPPEN

Af alle elever indskrevet på en erhvervsskole i 2017 har 22% en diagnose, der i vores undersøgelse falder ind under én af de tre hovedgrupper: Fysisk handicap, psykisk handicap og indlærings- og udviklingshandicap. Omfanget af handicap varierer en smule efter hovedområde og region og er steget fra 15% i 2011.

ETNISKE MINORITETER UNDERREPRÆSENTERET

Da handicapgruppen er baseret på diagnoser, er det vigtigt at tage højde for, om der er forskelle i diagnosticeringsgraden på for eksempel køn og etnicitet. Vi finder, at indvandrere og efterkommere er underrepræsenterede. Mænd og kvinder har samme forekomst af fysiske handicap, men mænd er overrepræsenteret i gruppen af elever, der har indlærings- og udviklingsforstyrrelser, mens kvinder er stærkt overrepræsenteret i gruppen af elever, der har psykiske lidelser.

REGIONALE FORSKELLE

Der er regionale forskelle i omfanget af handicap, der varierer fra 17% og 19% i Midt- og Nordjylland til 24% i Sjælland og Hovedstaden. Den regionale tendens i omfanget af handicap i denne undersøgelse går modsat den regionale fordeling af tildeling af SPS, hvor Midtjylland og Nordjylland har den højeste grad af tildeling, mens Hovedstaden har den mindste grad af tildeling.

5.2 OMFANG AF ELEVER MED HANDICAP PÅ ERHVERVSUDDANNELSER

Diagnoser og hospitalskontakter giver selvsagt ikke et retvisende billede af omfanget af personer, der på grund af en funktionsnedsættelse møder barrierer i hverdagen og dermed reelt lever med et handicap. Tabel 1 viser altså omfanget af de personer, der – baseret på diagnoser – har et handicap i populationen af erhvervsuddannelseselever i 2017, og hvornår diagnoserne tidligst er registreret. Stikprøven baserer sig på ca. 25% af det samlede antal elever på erhvervsskolerne i kalenderåret 2017 i alderen 15-40 år.⁸⁷

TABEL 1: ANDELEN AF ELEVER, DER ER INDSKREVET PÅ EN ERHVERVSSKOLE I 2017, DER HAR EN DIAGNOSE ELLER MODTAGER HANDICAPYDELSE AF KOMMUNEN OG GENNEMSNITLIGE ALDER FOR TIDLIGSTE DIAGNOSE.

Hovedgruppe	Undergruppe	% i pop	Antal	Gnst. alder tidligste diagnose
Fysisk	Bevægelse	4%	1.507	12 år
Fysisk	Sensorisk	2%	563	11 år
I alt	I alt	6%	2.023	
Indlæring og udvikling	Adfærdsforstyrrelser (ADHD m.m.)	7%	2.297	13 år
Indlæring og udvikling	Indlærings-, ord-, tal- og talevanskeligheder	1%	479	10 år
Indlæring og udvikling	Udviklingsforstyrrelser og udviklingshæmning	1%	421	9 år
Indlæring og udvikling	Autismespektrumforstyrrelser	2%	584	13 år
I alt	I alt	9%	3.137	
Psykisk	Psykiske lidelser (angst, depression, fobier, skizofreni etc.)	10%	3.823	19 år
I alt	I alt	10%	3.823	
Handicapydelse	Modtager handicapydelse*	1%	354	-
Alt i alt	Handicap – alle typer	22%	7.300	15 år
	Intet handicap	78%	26.770	
	I alt elever	100%	33.759	

Tallene er baseret på aktions- og bi-diagnoser i Landspatientregisteret og Psykiatregisteret 1995-2017. Antal elever = 33.759. Elever kan godt optræde i flere kategorier. Elever i stikprøven, der har været indskrevet på en erhvervsskole i løbet af 2017 i alderen 15-40 år. *Handicapydelse er først registreret i Danmarks Statistik fra 2013 og frem og ikke alle kommuner er med.

Denne gruppering af diagnosegrupper læner sig op ad tidligere undersøgelser, der benytter diagnoser til at udlede handicap, men afviger en smule. Nogle diagnoser er udeladt og andre taget med.⁸⁸

TABEL 2: DIAGNOSER DER ER INKLUDERET I HANDICAPGRUPPERNE

Hovedgruppe	Undergruppe
Fysisk	Bevægelse (for eksempel leddegigt, muskelsvind, motoriske vanskeligheder etc.)
	Sensorisk (for eksempel døvhed, nedsat syn etc.)
Indlæring og udvikling	Adfærdsforstyrrelser (ADHD m.m.)
	Indlærings-, ord-, tal- og talevanskeligheder
	Udviklingsforstyrrelser
	Autismespektrumforstyrrelser
Psykisk	Psykiske lidelser (angst, depression, fobier, skizofreni etc.)

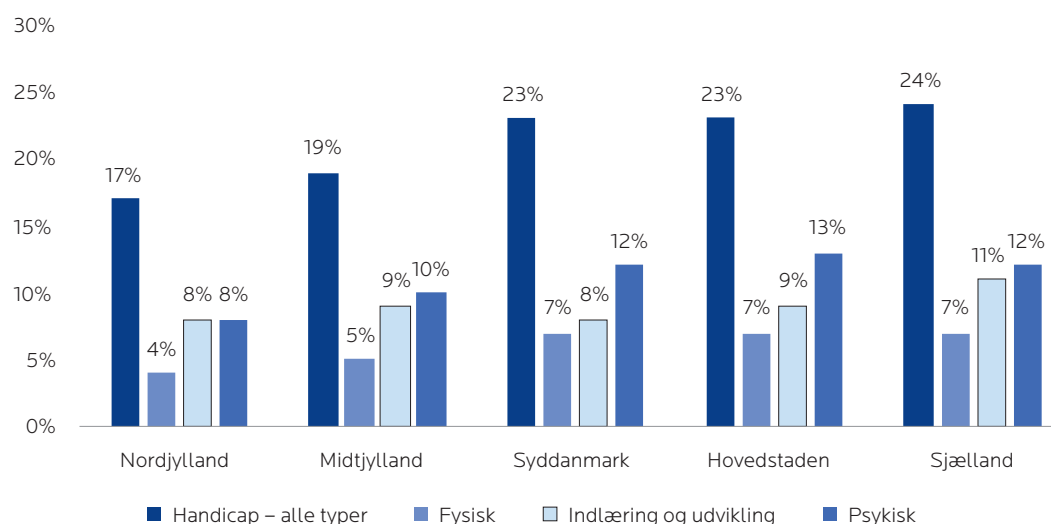
For inddeling af de specifikke diagnosekoder, se Tabel 5 i bilag.

Sammenholder vi andelen af skoleforløbene, hvor der bliver ydet SPS i 2017 (12%)⁸⁹ med andelen af elever, der falder under handicapgruppen (21%) i vores undersøgelse, kan vi udlede, at vi i denne undersøgelse omfavner en bredere gruppe af elever, som også kan have støttebehov, der påvirker deres skolegang, men som ikke får støtte.

5.2.1 OMFANG FORDELT PÅ REGIONER OG HOVEDOMRÅDER

Der er forskelle på omfanget af handicap i de forskellige regioner, jf. Figur 1. I toppen ligger Hovedstaden, Sjælland og Syddanmark, mens Nordjylland har færrest. Tallene kan både være udtryk for egentlig forekomst, men også for diagnosticeringsgrad.

FIGUR 1: OMFANG AF HANDICAPGRUPPER FORDELT PÅ REGIONER

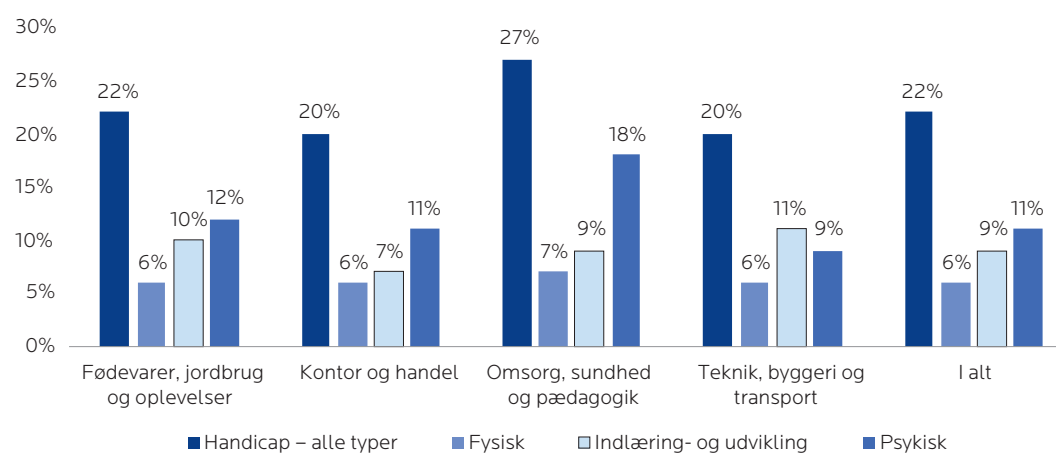

Andele der tilhører de listede handicapgrupper fordelt på erhvervsskolernes placering i regioner. Tallene er baseret på aktions- og bi-diagnoser i Landspatientregisteret og Psykiatregisteret 1995-2017. Alle elever i stikprøven, der har været indskrevet på en erhvervsuddannelse i 2017. Antal elever = 32.155.

Det er værd at bemærke, at omfanget af handicapgruppen i denne undersøgelse i regionerne går modsat tendensen for tildeling af SPS. Hvor Midtjylland og Nordjylland har den højeste grad af tildeling, mens Hovedstaden har den mindste grad af tildeling, så er omfanget af handicapgruppen i denne undersøgelse størst i Hovedstaden og mindst i Nordjylland og Midtjylland.⁹⁰ Vi kan dog ikke ud fra diagnoserne vide, om eleverne ville have gavn af specialpædagogisk støtte i deres uddannelsesforløb.

Forekomsten af psykiske lidelser er især høj på hovedområdet omsorg, sundhed og pædagogik. Ellers er de forskellige handicaptyper nogenlunde ligeligt fordelt på de forskellige hovedområder, jf. Figur 2.

FIGUR 2: OMFANG AF HANDICAPGRUPPER PÅ HOVEDOMRÅDER

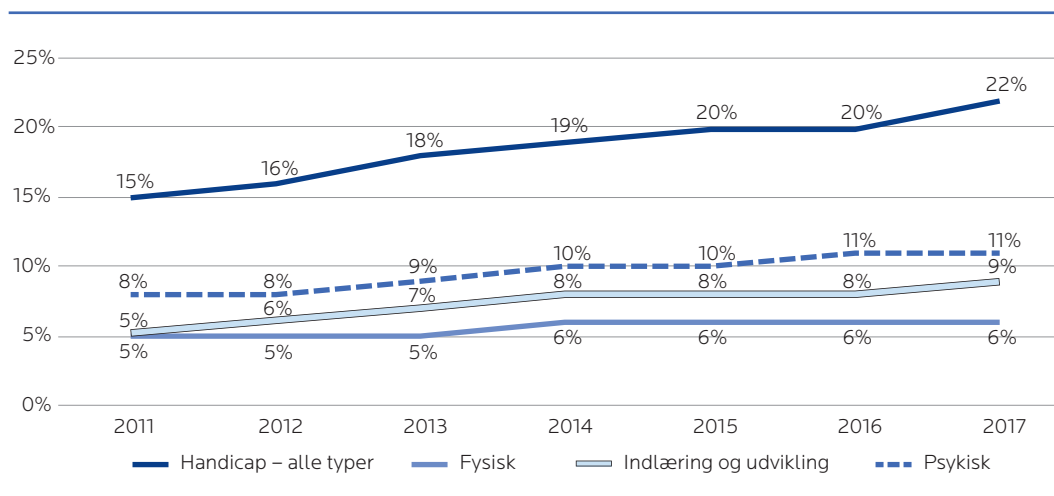

Andele der tilhører de listede handicapgrupper fordelt på hovedområder. Tallene er baseret på aktions- og bi-diagnoser i Landspatientregisteret og Psykiatregisteret 1995-2017. Alle elever i stikprøven, der har været indskrevet på en erhvervsuddannelse i 2017. Antal elever = 33.738.

5.2.2 UDVIKLINGEN I OMFANG FRA 2011-2017

I perioden 2011-2017 stiger den samlede andel af elever i gruppen med handicap fra 15% til 22%. Det er især indlærings- og udviklingsforstyrrelser samt psykiske lidelser, der bidrager til stigningen i den samlede andel af elever, der har en diagnose i perioden 2011-2017, jf. Figur 3.

FIGUR 3: OMFANG AF HANDICAPGRUPPER OVER TID

Andele der tilhører de listede handicapgrupper for perioden 2011-2017. Tallene er baseret på aktions- og bi-diagnoser i Landspatientregisteret og Psykiatregisteret 1995-2017. Alle elever i stikprøven, der har været indskrevet på en erhvervsuddannelse i 2011-2017. Antal elever = 98.030.

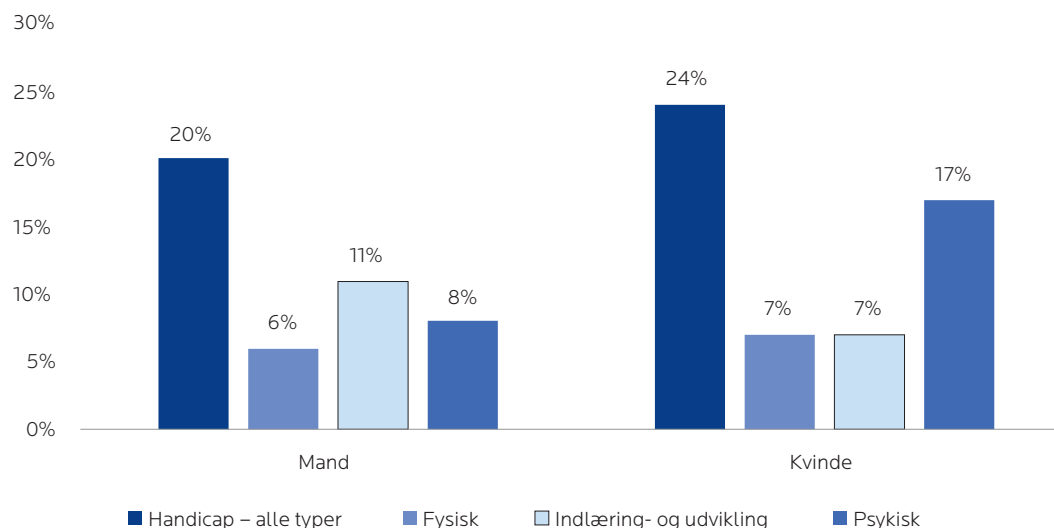
Stigningen kan skyldes mange ting; øget diagnosticering, at det er mindre tabubelagt at modtage hjælp i forbindelse med eksempelvis psykisk lidelse eller indlærings- og udviklingsvanskeligheder, men også målsætninger om, at flere skal have en ungdomsuddannelse. Fra 2014 kan unge eksempelvis få uddannelsespålæg ved ansøgning om kontanthjælp.⁹¹

Implementeringen af erhvervsuddannelsesreformen i 2015 kan også spille ind. Man kunne forvente, at indførelse af karakterkrav til nye elever i 2015 ville begrænse optaget af elever med handicap. En undersøgelse fra Arbejdernes Erhvervsråd⁹² viser nemlig, at flere unge med handicap ikke består folkeskolens afgangsprøve. For elever med handicap er det ca. 60%, der har fået over 02 i snit, mens det for elever uden handicap er ca. 85%. Dette slår ikke umiddelbart igennem i tallene. Det er dog ikke til at vide, om stigningen fra 2015 og frem ville have været større, hvis reformen ikke havde fundet sted.

5.2.3 OMFANG FORDELT PÅ KØN OG ETNICITET

Mens mænd og kvinder har samme forekomst af fysiske handicap, så er mænd en smule overrepræsenteret i gruppen af elever, der har indlærings- og udviklingsforstyrrelser, mens kvinder er stærkt overrepræsenteret i gruppen af elever, der har psykiske lidelser, jf. Figur 4.

FIGUR 4: OMFANG AF HANDICAPGRUPPER FORDELT PÅ KØN

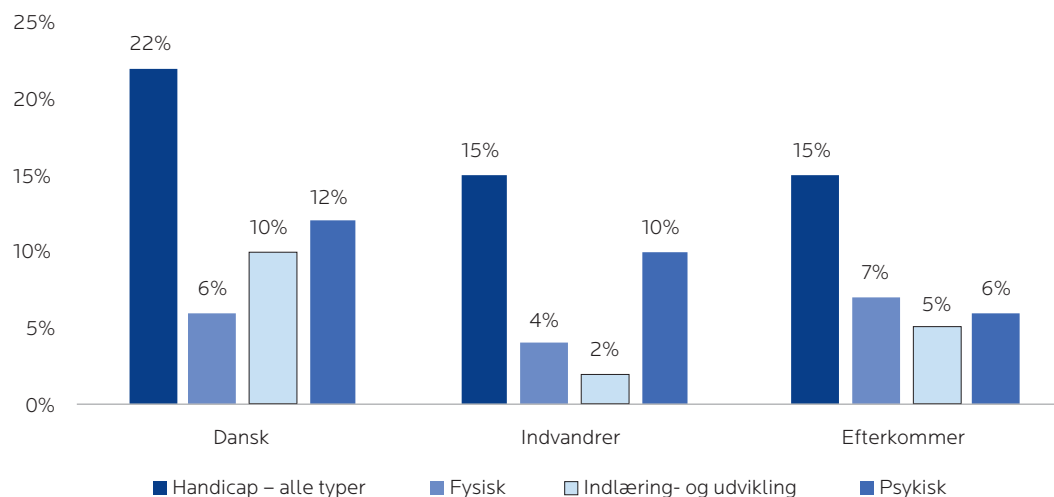
Andelen, der tilhører de listede handicapgrupper, fordelt på køn. Tallene er baseret på aktions- og bi-diagnoser i Landspatientregisteret og Psykiatregisteret 1995-2017. Alle elever i stikprøven, der har været indskrevet på en erhvervsuddannelse i 2017. Antal elever = 33.759.

Elever med indvandrer- eller efterkommerbaggrund udgør 11% af de indskrevne elever på erhvervsskolerne. Tallet har ikke udviklet sig i perioden 2011-2017.

Der er store forskelle på forekomst og diagnosticering af handicap afhængig af elevernes etnicitet. Handicapgruppen er klart størst blandt "danskere", der, jf. Danmarks Statistiks definition af etnicitet, selv er født i Danmark, og hvis forældre har dansk statsborgerskab. Forskellene er størst, når det drejer sig om diagnoser, der angår indlæring og udvikling og psykiske diagnoser, jf. Figur 5.

Tallene tyder altså på, at nogle diagnoser ikke anerkendes og diagnosticeres i samme grad blandt de unge, der er indvandrere eller efterkommere. Det er i tråd med en anden større undersøgelse foretaget af VIVE i 2015⁹³, der viser at unge efterkommere langt sjældnere er blevet diagnosticeret med en psykisk sygdom, men at billedet skifter fra 25-års alderen og derefter. Noget peger altså på, "at efterkommere sjældnere kommer i kontakt med behandlingssystemet, mens de er unge, hvorved de hverken får en diagnose eller en relevant behandling".⁹⁴

FIGUR 5: OMFANG AF HANDICAPGRUPPER FORDELT PÅ ETNICITET

Andelen, der tilhører de listede handicapgrupper, fordelt på etnicitet. Tallene er baseret på aktions- og bi-diagnoser i Landspatientregisteret og Psykiatregisteret 1995-2017. Alle elever i stikprøven, der var indskrevet på en erhvervsskole i 2017. Antal elever = 33.759.

Det er værd at bemærke idet information om muligheden for SPS bl.a. kan ske gennem øvrig behandling. Indvandrere og efterkommere er da også underrepræsenteret blandt SPS-modtagere på ungdomsuddannelserne generelt, jf. afsnit 2.1. Det er i sig selv ikke overraskende, da mange SPS-modtagere vil have fået stillet en diagnose og måske er blevet anbefalet at søge hjælp på uddannelsen i forbindelse med diagnosticering eller behandling i fx psykiatrien. Hertil kommer, at elever oftest modtager SPS på baggrund af ordblindhed, der kan være svært at adskille fra øvrige sprogvanskeligheder. Sammenholder vi viden om, at efterkommere oftere bliver diagnosticeret for psykiske lidelser senere i voksenlivet, kan man forestille sig at nogle ikke får støtte i skolelivet i tide.

Det betyder også, at gruppen af elever med handicap i denne analyse sandsynligvis vil indeholde færre elever med indvandrer- og efterkommerbaggrund end det antal elever, der reelt har en diagnose, funktionsnedsættelse eller handicap.

Tallene kan være udtryk for, at der er elever, der ikke får den nødvendige støtte, da de vil gå "under radaren" på deres uddannelse, eller at problemer i skolen med fx indlæring evt. tilskrives andre mere sociale faktorer.

KAPITEL 6

PRAKTIK

I dette kapitel ser vi nærmere på praktikmønstrene for elever med handicap. Vi undersøger sammenhængen mellem handicap og det at være i praktik i henholdsvis en virksomhed og på et praktikcenter på skolen, og hvordan dette mønster ser ud på de fire forskellige hovedområder og over tid.

6.1 ANALYSEN VISER...

ELEVER MED HANDICAP ER LANGT OFTERE I SKOLEPRAKTIK

Mens 14% af elever med handicap alene var i skolepraktik i løbet af 2017, så var det betydeligt færre (9%) elever uden et handicap. Forskellen består, når der kontrolleres for øvrige faktorer som social baggrund, karaktergennemsnit i folkeskolen mv. Elever med handicap har altså 44% øget sandsynlighed for at være i skolepraktik.

STORE FORSKELLE ALT EFTER HANDICAPTYPE

Tallene dækker over store forskelle på tværs af handicapgrupperne. Især elever med autismespektrumforstyrrelser er i skolepraktik, 26%, mens elever med psykiske diagnoser som angst, depression mv. og ADHD har den laveste andel i skolepraktik, 13%.

BETYDNINGEN AF HANDICAP ER STØRST PÅ HOVEDOMRÅDERNE KONTOR, HANDEL OG FORRETNINGSSERVICE

Der er generelt forskelle på omfanget af brugen af skolepraktik på de forskellige hovedområder. Især på hovedområdet kontor, handel og forretningsservice er elever med handicap overrepræsenteret i skolepraktikforløbene. Over dobbelt så mange elever med fysiske handicap eller indlæring- og udviklingshandicap er i skolepraktik sammenlignet med elever uden handicap.

FORDELINGEN MELLEM ELEVER MED OG UDEN HANDICAP, DER ER I SKOLEPRAKTIK HAR IKKE ÆNDRET SIG

Billedet, der bliver tegnet på baggrund af praktikaftaler indgået i 2017, repræsenterer meget godt det generelle billede for hele perioden 2011-2017. Mens der for alle elever har været en stigning i brugen af skolepraktik, så ser forholdet mellem de to grupper af elever med og uden handicap ud til at være nogenlunde uforandret.

6.2 DATAGRUNDLAG

I dette kapitel undersøger vi, om elever med handicap i højere grad kommer i skolepraktik frem for virksomhedspraktik. Analysen er baseret på oplysninger om praktikaftaler for de elever, der var indskrevet på en erhvervsuddannelse i perioden 2011-2017. Oplysninger om praktikaftaler og uddannelsesaktivitet er koblet med en tilfældig udvalgt stikprøve på 25% af alle 15-40-årige.⁹⁵

TABEL 3: ANTAL ELEVER I STIKPRØVEN

År	Praktikaftale for hele året
2011	16.091
2012	20.507
2013	22.164
2014	22.599
2015	22.350
2016	22.728
2017	22.084
I alt – praktikaftaler	148.523
I alt – personer	60.689

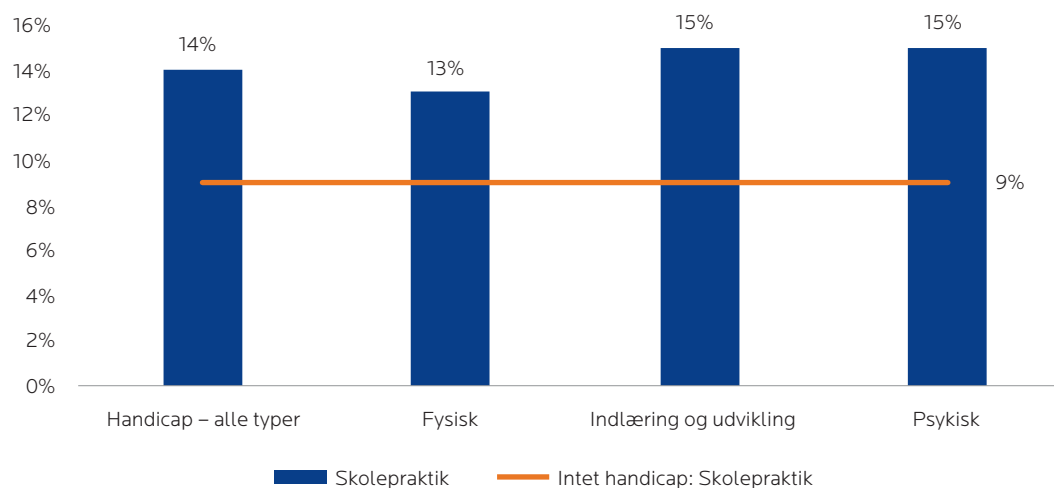
I analysen af aktuelle skolepraktikker ser vi på stikprøven af 22.084 elever, der er i praktik i 2017. I analysen af udviklingen i skolepraktikker benyttes hele populationen af 60.689 elever, der er i praktik på et hvilket som helst tidspunkt i hele perioden 2011-2017. Vi kigger på første og eventuelt anden indgåede aftale hvert enkelt år for den enkelte elev, og hvorvidt eleven alene var i skolepraktik i det givne år. Har en elev dermed haft en aftale om skolepraktik i første del af året og derefter indgået praktikaftale med en virksomhed, vil eleven i det år ikke falde under gruppen af elever i skolepraktik.

Alle tal i figurer og tabeller er deskriptive. Såfremt der er foretaget regressionsmodeller, vil dette være noteret i enten figurnote eller bilag.

6.3 SKOLEPRAKTIK FOR ELEVER MED UDDANNELSESAFТАLE I 2017

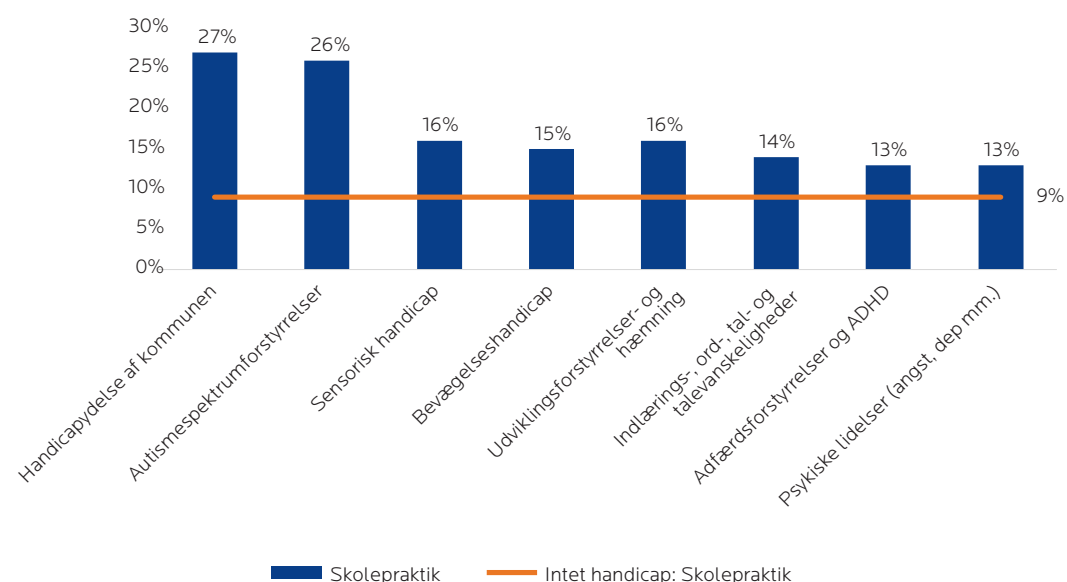
For elever med handicap, er der en signifikant større procentdel, der i 2017 alene er i skolepraktik. For unge med handicap er 14% i skolepraktik alene, mens det for unge uden handicap er 9%. For elever med psykiske handicap eller indlærings- og udviklingsforstyrrelser er det næsten dobbelt så mange, der i 2017 alene er i skolepraktik sammenlignet med deres klassekammerater uden et handicap.

FIGUR 6: ANDEL, DER ALENE ER I SKOLEPRAKTIK I 2017

Andelen af elever i 2017, der alene er i skolepraktik fordelt på de forskellige handicaptyper. Aftaletype for første og evt. anden aftale er inddraget. Elever, der er indskrevet på hovedområdet omsorg, sundhed og pædagogik er udeladt, da det ikke er muligt at tage skolepraktik på hoveddelen af uddannelserne. Alle elever i stikprøven, der har haft en praktikaftale i 2017. Antal elever = 18.402.

FIGUR 7: ANDEL, DER ALENE ER I SKOLEPRAKTIK I 2017 FORDELT PÅ HANDICAPTYPEN

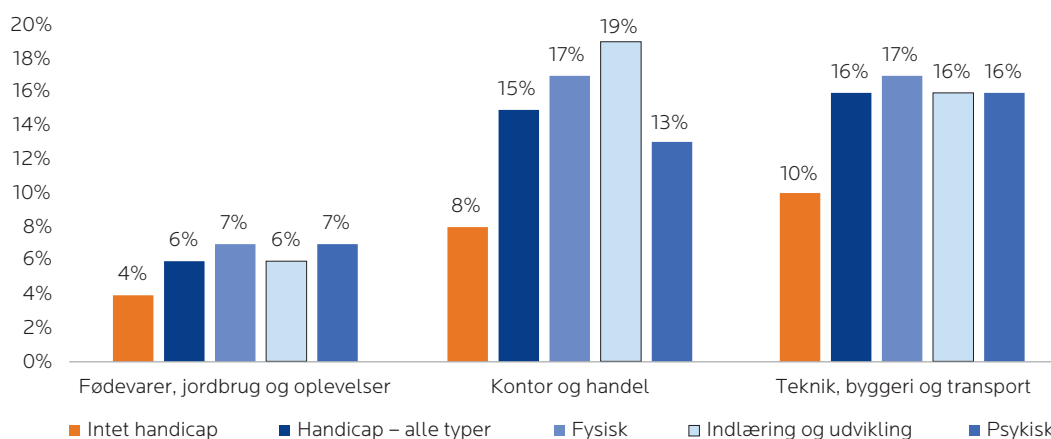
Andelen af elever i 2017, der alene er i skolepraktik fordelt på de forskellige handicaptyper. Aftaletype for første og evt. anden aftale er inddraget. Elever, der er indskrevet på hovedområdet omsorg, sundhed og pædagogik er udeladt, da det ikke er muligt at tage skolepraktik på hoveddelen af uddannelserne. Alle elever i stikprøven, der har haft en praktikaftale i 2017. Antal elever = 18.398.

Det er især gruppen af unge med autisme, unge med sensoriske handicap (døvhed og blindhed), samt de, der modtager handicapydelse af kommunen, der har svært ved at finde praktikplads.

I Figur 21 (i bilag) er der kontrolleret for øvrige faktorer, der kan have indflydelse på, om man er i skolepraktik, hvorefter forskellene mindskes med 1-2 procentpoint. Sammenhængen mellem handicap og skolepraktik består altså, hvilket betyder, at sammenhængen ikke kan bortforklares af andre faktorer som for eksempel karakterer i folkeskolen eller hovedområder. Modellen viser, at sammenhængen mellem det at have et handicap og være i skolepraktik er lige så stor, som den vi finder mellem skolepraktik og den faktor, at elevens mor er uden for arbejdsmarkedet (se tabel 8 i bilag).

Det er relevant at vide, om elever med handicap har forskellig adgang til virksomhedspraktik på de forskellige faglige hovedområder på erhvervsskolerne. Umiddelbart ser det ud til, at forskellene blandt elever med og uden handicap er størst for hovedområdet kontor og handel, hvor næsten dobbelt så mange med handicap er i skolepraktik (17%) i forhold til elever uden handicap (8%).

FIGUR 8: ANDEL, DER ER I SKOLEPRAKTIK I 2017, FORDELT PÅ HANDICAPTYPEN OG HOVEDOMRÅDER, SOM ELEVEN ER INDSKREVET PÅ UNDER PRAKTIKKEN. ALLE PRAKTIKAFTALER I 2010-2017

Andelen af elever i 2017, der alene er i skolepraktik fordelt på de forskellige handicaptyper og hovedområde. Aftaletype for første og evt. anden aftale er inddraget. Elever, der er indskrevet på hovedområdet omsorg, sundhed og pædagogik er udeladt, da det ikke er muligt at tage skolepraktik på hoveddelen af uddannelserne. Alle elever i stikprøven, der har haft en praktikaftale i 2017. Antal elever = 18.402.

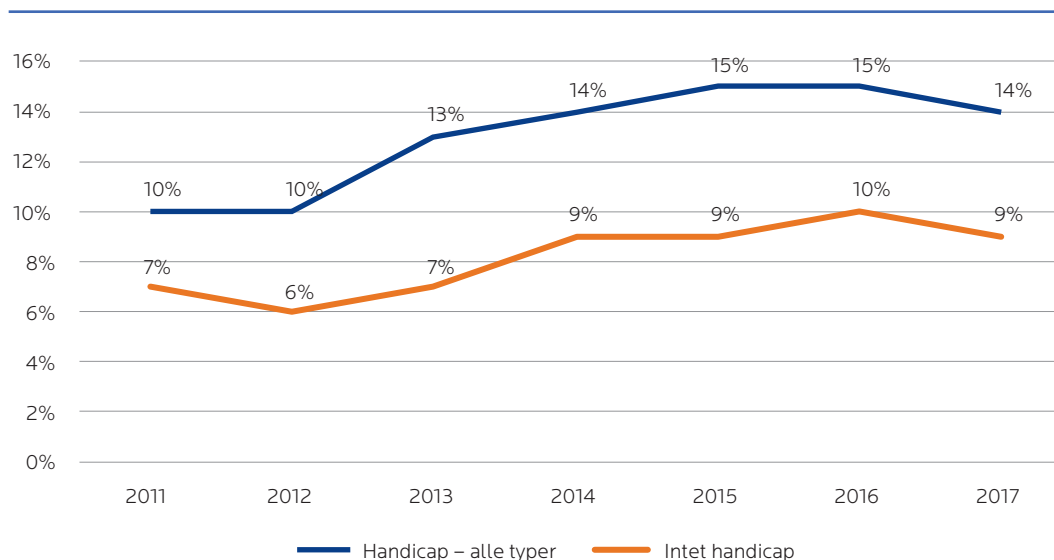
Det skal bemærkes, at det på nogle af uddannelserne slet ikke er muligt at tage skolepraktik, hvorfor det i denne analyse giver mest mening at sammenligne søjlerne inden for hver hovedområde.

6.4 UDVIKLINGEN I SKOLEPRAKTIK FRA 2011-2017

I Figur 9 kigger vi på andelen af elever, der alene er i skolepraktik, og hvordan det har udviklet sig over tid i perioden 2011-2017.

Overordnet finder vi, at det billede, der tegner sig i analysen af aftaler indgået i 2017, ikke er et tilfældigt billede, men meget godt afspejler tiden fra 2011 og frem. Mens andelen, der alene er i skolepraktik i det givne år, blandt elever uden handicap stiger fra 7% til 9%, så stiger den for elever med handicap samlet set fra 10% til 14%.

FIGUR 9: ANDEL AF ELEVER, DER ALENE HAR VÆRET I SKOLEPRAKTIK I DET GIVNE ÅR I PERIODEN 2011-2017

Andelen af elever, der alene er i skolepraktik fordelt på de forskellige handicap typer for perioden 2011-2017. Aftaletype for første og evt. anden aftale er inddraget. Elever, der er indskrevet på hovedområdet omsorg, sundhed og pædagogik er udeladt, da det ikke er muligt at tage skolepraktik på hoveddelen af uddannelserne. Alle elever i stikprøven, der har haft en praktikaftale i 2011-2017. Antal elever = 60.652.

Laura

Laura 20 år. I 2019 færdiguddannet som personlig træner på Hansenberg, Kolding. Under studiet elev i Fit&Sund. Har en kronisk lungesygdom.

Om valg af uddannelse

Jeg har egentlig altid godt kunne tænke mig at være fotograf, men de tager meget få elever ind, og den er svær at komme ind på. Så de vil være sikre på, at folk kan være der og kan gennemføre den. Nu har jeg heldigvis fundet noget andet, som interesserer mig endnu mere. Man skal lige tænke over det, når man starter på en uddannelse. Kan man gennemføre, kan man ikke?

Om at have en kronisk sygdom

Det lærer man at leve med og at tilpasse sin hverdag og rutiner. Det vil altid være med i mine fremtidsudsigter, og det er det da stadigvæk.

Om sin elevplads

Hvis Fit&Sund ikke havde tilbudt mig denne her uddannelse som elevplads, så ved jeg ikke, hvad jeg havde lavet i dag. Jeg ved godt, at man ikke må vælge fra pga. en sygdom, og det er der regler om. Men det har jeg da følt nogle gange. Man skal jo melde ud og sige, om man syg eller ikke syg.

Det ville simpelthen være en for stor jungle for mig (...), om det havde været universitetet, eller hvor det nu ellers havde været, jeg ville ikke have vidst, hvor jeg skulle starte henne. Fit&Sund har grebet mig og givet mig en stabil hverdag, som gør, at jeg kan få den rutine, som er nødvendig med min sygdom.

Om skift mellem skole- og praktikperiode

Jeg synes, at mine skoleperioder er voldsomt hårde, fordi man lige har vænnet sig til det ene, og så skal man lige tilbage på skolen, og det er max de her 6 uger. Det har fungeret fint for mig, men det er hårdt. Jeg er ikke den med det meste fravær, jeg kan godt lide at have styr på tingene.

Nu har jeg lige haft en uges fravær. Det er længe ud af et kort forløb på kun 6 uger. Og hvis du ikke er der, så har du ikke lært det. Man skal bare være der. Det er jo heller ikke sådan, at man bare kan sætte sin uddannelse på "pause".

Om støtte og tilpasninger i uddannelsesforløbet

Jeg har aldrig modtaget noget hjælp, jeg har klaret mit "shit" selv. Jeg har fået tilbudt af min lærer, at hun kunne blive en ekstra time, fordi jeg havde været fraværende. Men det har været det her uformelle, at mine studiekammerater og lærere har været hjælpsomme. Mine studiekammerater har filmet timerne for mig, så jeg kunne følge med hjemmefra. Så det har været sådan nogle ting.

Min chef har været god til at høre efter ift. vagtplan. Så det har egentlig mest været [tilpasninger] hen ad vejen. Lige nu er jeg på skåneuge i denne uge [i praktikken], så min chef har sagt 'du arbejder bare fire timer'. Men bare det her med at komme afsted, det er vigtigt for min sygdom.

KAPITEL 7

FRAFALD

I dette kapitel ser vi nærmere på, i hvilken grad elever med handicap frafalder en påbegyndt erhvervsuddannelse, og hvorvidt eleverne falder ud af uddannelsessystemet eller blot skifter til en anden uddannelse.

7.1 ANALYSEN VISER...

ELEVER MED HANDICAP HAR LANGT HØJERE FRAFALD END DERES KLASSEKAMMERATER UDEN HANDICAP

Blandt elever med handicap, der startede på en erhvervsuddannelse i 2012-2013, er 51% frafaldet uddannelsen fire år efter uddannelsesstart, mens det for elever uden handicap er betydeligt færre (37%). Forskellen består, når der kontrolleres for øvrige faktorer, som har indflydelse på elevers frafald så som karakterer, hovedområde, forældres socioøkonomiske status etc.

HANDICAP ER EN AF DE STØRSTE INDIKATORER FOR FRAFALD – RISIKO ØGES MED 36%

Faktisk viser den statistiske model, at handicap sammen med etnicitet er de største indikatorer for, om en elev frafalder. Der er en øget risiko på frafald på 36% i en sådan model. Der er dog ikke inddraget andre trivselsfaktorer, som også kan have betydning. Derfor kan en del af handicappets betydning for frafald sandsynligvis også tilskrives fx manglende social og faglig integration.

PRAKTIKPERIODEN BLIVER OFTE STOPKLODS

Virksomhedspraktik kan generelt være med til at fastholde elever på uddannelsen, mens elever, der har været i skolepraktik, oftere frafalder uddannelsen. Det ser dog ud til, at elever med handicap, der har været i virksomhedspraktik, ikke oplever den samme grad af fastholdelse, som deres klassekammerater uden handicap.

HVER TREDJE FRAFALDNE ELEV MED HANDICAP MODTAGER KONTANTHJÆLP ELLER UDDANNELSESHJÆLP FIRE ÅR EFTER

Frafald er ikke nødvendigvis en dårlig ting, hvis det for eksempel betyder, at eleven påbegynder en anden uddannelse. Elever med handicap strander dog oftere uden for uddannelsessystemet. Hver tredje unge med handicap, der frafalder en erhvervsuddannelse, modtager kontanthjælp eller uddannelseshjælp fire år efter studiestart. For elever uden handicap er det blot 8%.

7.2 DATAGRUNDLAG

I analyserne af frafald følger vi to forskellige grupper af elever og deres frafald. Fælles for dem er, at vi alene inddrager elever, der er i alderen 15-40 år, og hvis højest fuldførte uddannelse er folkeskolen eller en gymnasial uddannelse, når de starter på en erhvervsuddannelse.

1. Elever, der starter i 2012-2013, og deres frafaldsstatus fire år efter uddannelsesstart (5. år) (afsnit 7.3-7.4). Markeret med orange i Tabel 4.
2. Elever, der starter i 2012-2016, og deres frafald i året efter uddannelsesstart (2. år) (afsnit 7.5). Understreget i Tabel 4.

TABEL 4: OVERSIGT OVER, HVILKE ÅR VI FØLGER ELEVERNE

Start år:	År: Antal:	2012	2013	2014	2015	2016	2017
2012	9.500	<u>1. år</u>	<u>2. år</u>	3. år	4. år	5. år	
2013	8.887		<u>1. år</u>	<u>2. år</u>	3. år	4. år	5. år
2014	8.695			<u>1. år</u>	<u>2. år</u>		
2015	7.610				<u>1. år</u>	<u>2. år</u>	
2016	6.874					<u>1. år</u>	<u>2. år</u>
I alt	41.566						

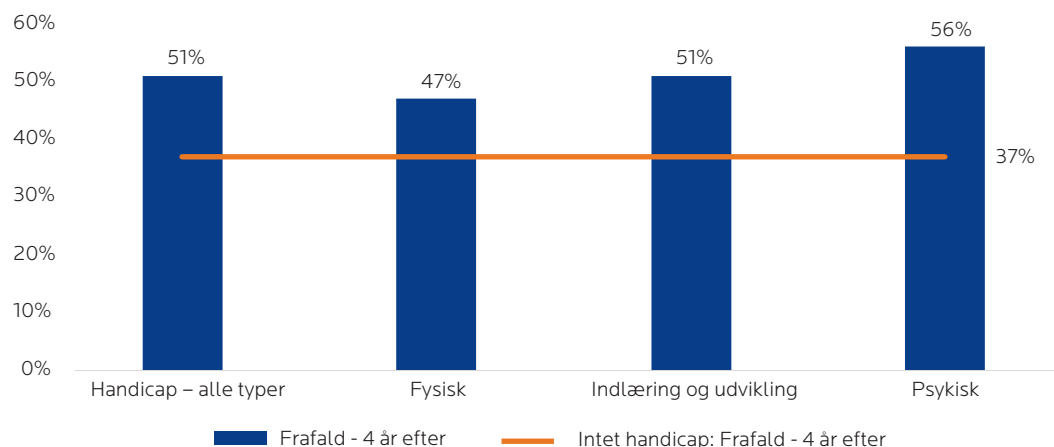
Der findes fire forskellige hovedområder på erhvervsuddannelserne og et væld af uddannelser. Derfor skifter mange også uddannelse undervejs og påbegynder fx nye grundforløb. Frafall defineres som, hvorvidt eleven har fuldført eller er indskrevet på en erhvervsuddannelse.⁹⁶ Det er altså uagtet, hvornår frafaldet er sket, og om der er sket skift fra én erhvervsuddannelse til en anden undervejs.

I Tabel 6 i bilag er en kort beskrivelse af elevernes aktuelle sociodemografiske status ved uddannelsesstart.

7.3 FRAFALD FOR ELEVER STARTET I 2012 OG 2013

Af de 18.387 elever, der starter på et grundforløb i årene 2012-2013⁹⁷, og som vi følger over de næste fire år, frafaller 40%.⁹⁸ For elever uden handicap er det lidt færre (37%), mens frafaldet for elever med handicap er langt højere (51%). Frafall er her forstået som, at man hverken er indskrevet på eller har fuldført en erhvervsuddannelse. Størst er frafaldet for gruppen af elever med psykiske diagnoser.

FIGUR 10: FRAFALDET ERHVERVSUDDANNELSE FIRE ÅR EFTER START

Andelen af elever, der er startet på et grundforløb i 2012-2013 og frafalder inden for fire år efter (2016-2017) fordelt på handicap typer. Alle elever i stikprøven, der har første indskrivning på erhvervsuddannelse i 2012 eller 2013 og kun har bestået folkeskolen eller en gymnasial uddannelse, når de starter på uddannelsen. Antal elever: 18.387.

Når der er kontrolleret for en række øvrige faktorer, som har indflydelse på elevers frafald, så som karakterer, hovedområde, forældres socioøkonomiske status etc., så mindskes forskellen kun med 1%-point. Den øgede risiko for at falde fra uddannelsen kan således beregnes til at være 36% for elever med handicap.⁹⁹

Det er vigtigt at understrege, at handicap ikke kun har en betydning, hvis ens forudsætninger ikke er de bedste. For de elever i vores datasæt, der har mange af forudsætningerne for at gennemføre sin uddannelse, er der stadig betydelig forskel på de, der har et handicap, og de, der ikke har.

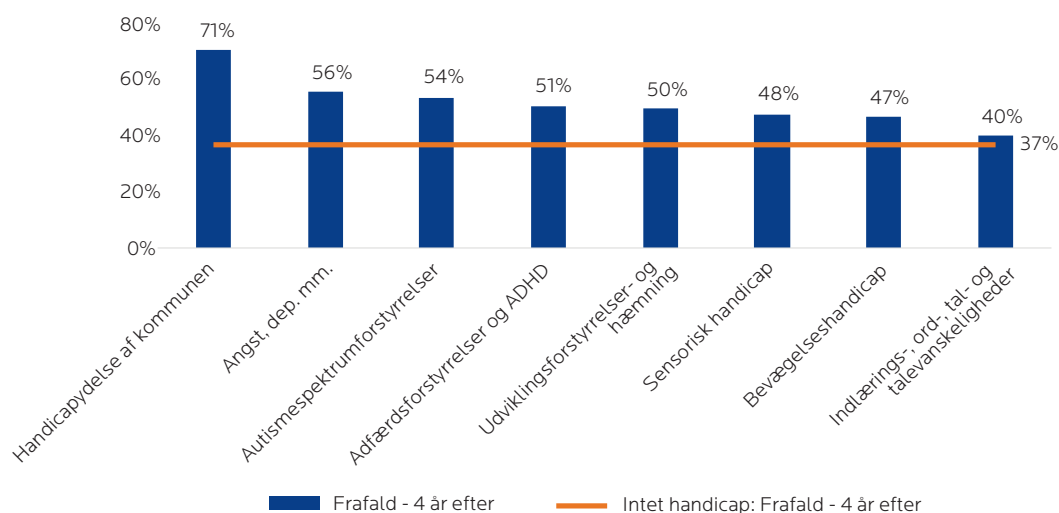
Vi tager et eksempel med på, hvad man kan kalde en "ressourcestærk" erhvervsuddannelseselev: Han er en mand på 20 år, der er indskrevet på kontor og handel, hvis far og mor begge har en erhvervsuddannelse og er i beskæftigelse, er blandt de 20% med højeste karaktergennemsnit i folkeskolen og har dansk oprindelse. Han bor alene i egen lejlighed.

Har ovenstående "ressourcestærke elev" et handicap, er den forudsagte sandsynlighed for at frafalde 32%, mens det er betydeligt lavere, 20%, hvis han ikke har et handicap.¹⁰⁰

Når vi undersøger frafald for elever med handicap på baggrund af individdata, er det ikke muligt at inddrage trivselsindikatorer, ligesom undersøgelser der traditionelt set undersøger frafald ikke har fokus på elevernes handicap. Derfor vil den store betydning af handicap for frafald, som vi finder, også inkludere aspekter af social og faglig integration, som ikke kan adskilles fra handicappets betydning.

Der er store forskelle i frafald for de forskellige handicapgrupper. Størst er frafaldet for elever med psykiske lidelser som angst, depression mv. og for elever med autismespektrumforstyrrelser. Men også for elever med for eksempel bevægelseshandicap og sansehandicap er frafaldet betydeligt større, end det er for elever uden et handicap. Hele syv ud af ti elever, der modtager handicapydelse af kommunen, frafalder i løbet af de første fire år.

FIGUR 11: FRAFALDET ERHVERVSUDDANNELSE FIRE ÅR EFTER START

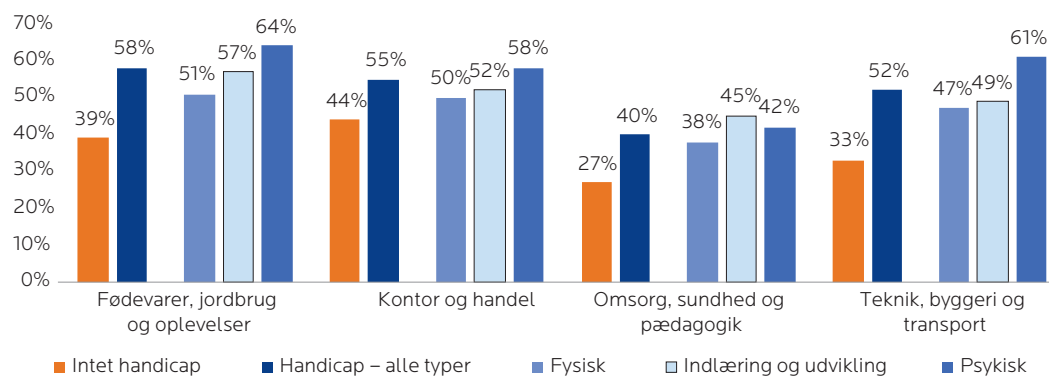

Andelen af elever, der er startet på et grundforløb i 2012-2013 og frafalder inden for fire år efter (2016-2017) fordelt på handicap typer. Alle elever i stikprøven, der har første indskrivning på erhvervsuddannelse i 2012 eller 2013 og kun har bestået folkeskolen eller en gymnasial uddannelse, når de starter på uddannelsen. Antal elever: 18.387.

I Figur 22 i bilag er figurerne vist med de beregnede sandsynligheder for at frafalde, når der er kontrolleret for en række betydningsfulde faktorer, som har indflydelse på frafald hos eleverne. Det er slående, at tallene næsten ikke ændrer sig. Forskellene falder med 1-2 procentpoint. Det bekræfter, at handicap har en stor betydning for, hvorvidt man frafalder – også når man kontrollerer for elevens baggrund og øvrige faktorer så som karaktergennemsnit i folkeskolen. Det tyder på, at betydningen af et handicap for dine uddannelseschancer er vedvarende. Betydningen af handicap udgør sammen med etnicitet de to faktorer, der har størst sammenhæng med, om elever frafalder uddannelsen.

Der er forskelle på betydningen af handicap på de forskellige hovedområder. Betydningen af handicap er størst på hovedområdet teknik, byggeri og transport, hvor frafaldsprocenten er 52% blandt elever med handicap sammenlignet med 33% for elever uden (en forskel på 19%). Det er især elever med psykiske diagnoser, der falder fra. Et lignende billede ses på linjen fødevarer, jordbrug og oplevelser. Det overordnede mønster med højere frafaldsprocenter gælder for alle fire hovedområder.

FIGUR 12: FRAFALD FORDELT PÅ HANDICAPGRUPPER OG HOVEDOMRÅDE

Andelen af elever, der er startet på et grundforløb i 2012-2013 og frafalder inden for fire år efter (2016-2017) fordelt på hovedområde og handicap typer. Alle elever i stikprøven, der har første indskrivning på erhvervsuddannelse i 2012 eller 2013 og kun har bestået folkeskolen eller en gymnasial uddannelse, når de starter på uddannelsen. Antal elever: 18.375.

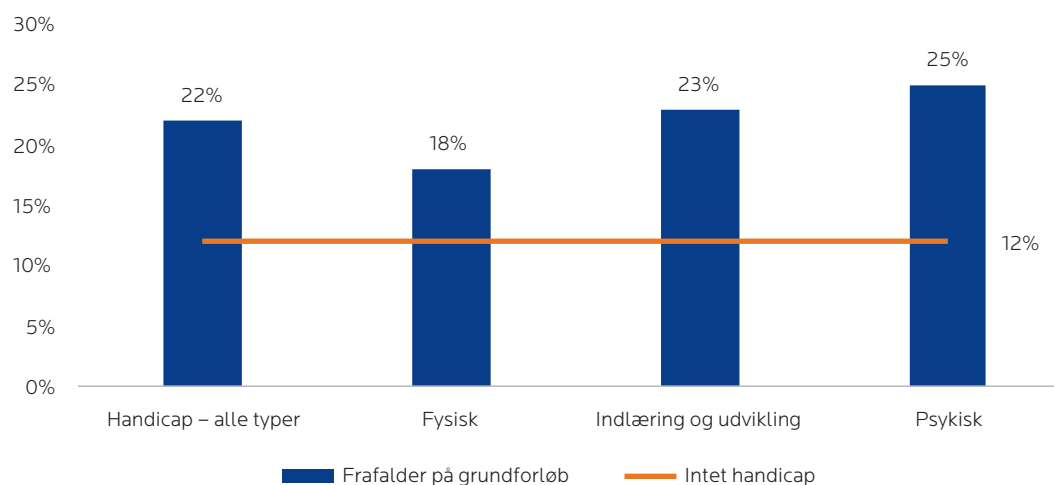
7.4 FRAFALD I GRUNDFORLØB OG EFTER PRAKTIK

I dette afsnit ser vi nærmere på, hvilke elementer i uddannelsesforløbet, som elever med handicap har sværere ved at gennemføre. Vi ser her på gennemførelse af grundforløbet og betydningen af at være i praktik (både på skolen og i en virksomhed).

Der er overordnet næsten dobbelt så mange elever med handicap, der frafalder uden at have bestået et grundforløb, jf. Figur 13. Tallene kan ikke direkte overføres til øvrige tal på området på grund af forskelle i opgørelser, heriblandt at andre opgørelser måler frafald for det enkelte grundforløb enten 1, 3 eller 6 måneder efter start og øvrige begrænsninger af stikprøven.¹⁰¹ Hvorfor det hovedsageligt er forskellene mellem de to grupper af elever med og uden handicap, der er interessant.

I denne undersøgelse inddrages den enkelte elevs fulde forløb. Figuren nedenfor viser altså, om den enkelte elev er frafaldet uden at have bestået et hvilket som helst grundforløb i løbet af de første fire år.¹⁰²

FIGUR 13: FRAFALDER UDEN AT HAVE BESTÅET ET GRUNDFORLØB

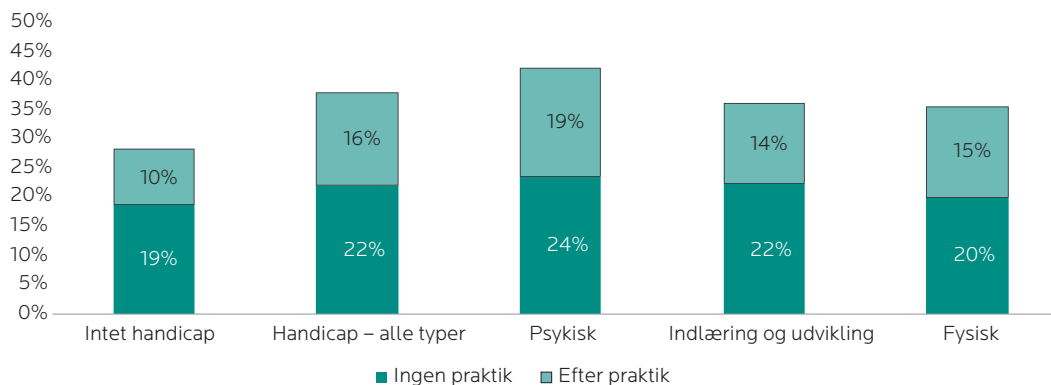
Andelen af elever, der er startet på et grundforløb i 2012-2013 og frafalder inden for fire år efter (2016-2017) uden at have bestået et grundforløb fordelt på handicaptyper. Alle elever i stikprøven, der har første indskrivning på erhvervsuddannelse i 2012 eller 2013 og kun har bestået folkeskolen eller en gymnasial uddannelse, når de starter på uddannelsen. Antal elever: 18.387.

Med reformen i 2015 kom der restriktioner på, hvor mange gange man kunne tage både grund og hovedforløb om samt skifte uddannelse. Derfor er det ikke til at sige, om dette har haft særlige konsekvenser for elever med handicap. Ser vi på udviklingen i Figur 17 er der dog intet, der tyder på, at der har været en særlig udvikling.

Første stopklods for elever med handicap ser altså ud til at være at bestå selve grundforløbet og dermed starte på hovedforløbet. Det kan både være udfordringer med at leve op til de faglige forudsætninger, manglende social integration på studiet, men også udsigten til ikke at kunne finde og begå sig på en praktikplads, som kan spille ind.

I Figur 14 ser vi nærmere på de, der kvalificerer sig til hovedforløbet. Der tegner sig et billede af, at der overordnet er mange elever, der frafalder uden at komme i praktik, selvom de har kvalificeret sig til hovedforløbet. Dette er i tråd med andre statistikker på området, der viser, at der er et højt frafald i overgangen fra grund- til hovedforløb. For elever med handicap er der dog relativt flere, der frafalder efter at have været i et praktikforløb, jf. Figur 14. For elever med handicap har 16% af de, der kvalificerer sig til hovedforløbet, været i praktik, men senere frafaldet. For elever uden handicap er det samme tal 10%.

FIGUR 14: FRAFALD EFTER KVALIFIKATION TIL HOVEDFORLØBET

Andelen af elever, der er startet på et grundforløb i 2012-2013 og har kvalificeret sig til et hovedforløb, der frafalder inden for fire år efter (2016-2017) hhv. uden og efter at have været i praktik (både skole- og virksomhed) fordelt på handicaptyper. Alle elever i stikprøven, der har første indskrivning på erhvervsuddannelse i 2012 eller 2013 og kun har bestået folkeskolen eller en gymnasial uddannelse, når de starter på uddannelsen. Antal elever: 15.704.

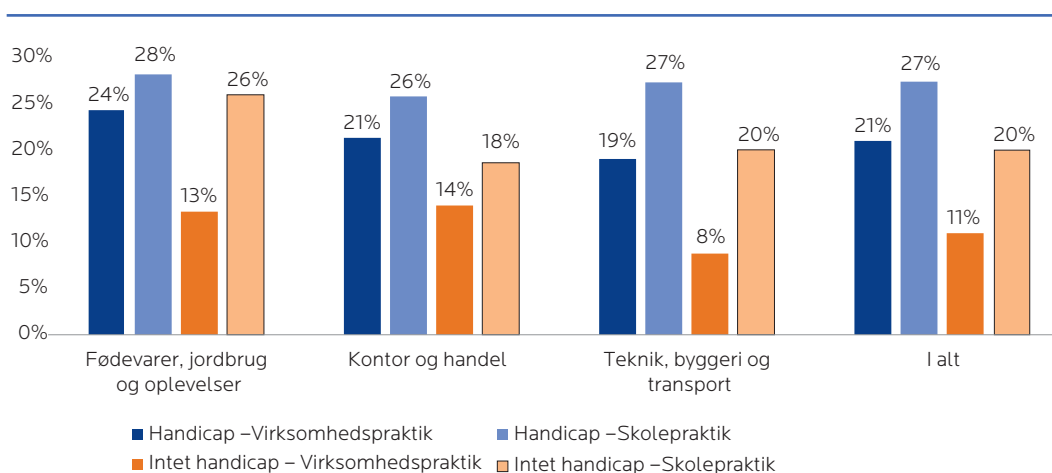
Resultaterne peger på, at anden stopklods for elever med handicap er praktikperioden. I ovenstående figur inkluderes både skole- og virksomhedspraktik. For begge forløb gælder det, at eleven skal være tilstede på praktikcenteret eller i virksomheden på fuld tid, med mindre der indgås en specifik aftale, og eleven modtager ikke økonomisk kompensation for dette.

I kapitel 5 fandt vi, at elever med handicap oftere er i skolepraktik, og fra tidligere undersøgelser ved vi, at uddannelse har en ekstra stor betydning for beskæftigelseschancen for personer med handicap, end for personer uden.¹⁰³ I tråd med det kunne vi antage, at det for personer med handicap er endnu mere gavnligt at være i praktik i en virksomhed, da det særligt for unge med handicap er vigtigt at komme i kontakt med arbejdsmarkedet.

7.4.1 BETYDNING AF SKOLE- OG VIRKSOMHEDSPRAKTIK FOR FRAFALD

Der er langt lavere frafald blandt de elever, der kommer i virksomhedspraktik, uanset handicap, jf. de mørkeblå og mørkeorange søjler i Figur 15. Det er ikke overraskende, at der er en forskel, da praktikken i en virksomhed kan have gavnlig betydning, ligesom der også kan være tale om, at skolepraktikken fanger nogle af de elever, der har svært ved at finde praktik og måske også at klare uddannelsen.

FIGUR 15: FRAFALD EFTER FIRE ÅR FOR DE, DER HAR VÆRET I PRAKTIK - FORDELT PÅ, OM DE ALENE HAR VÆRET I SKOLEPRAKTIK ELLER HAR VÆRET I VIRKSOMHEDSPRAKTIK

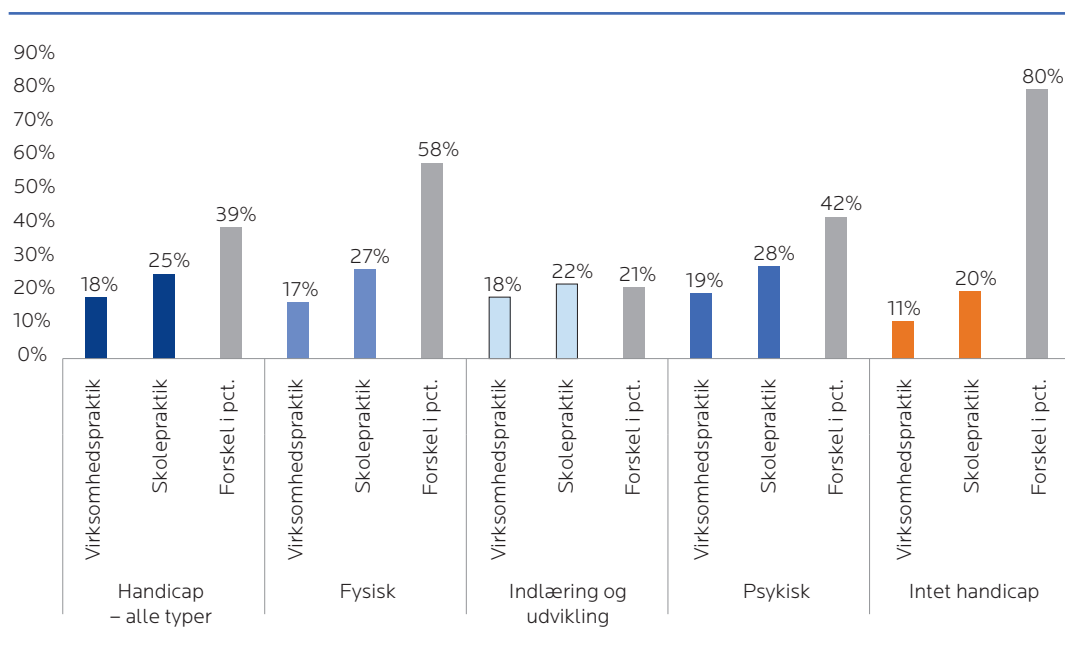

Andelen af elever, der er startet på et grundforløb i 2012-2013 og har kvalificeret sig til et hovedforløb, der frafalder inden for fire år efter (2016-2017) efter alene at have været i skolepraktik eller have været i virksomhedspraktik fordelt på handicap typer og hovedområder. Elever, der er indskrevet på hovedområdet omsorg, sundhed og pædagogik er udeladt, da det ikke er muligt at tage skolepraktik på hoveddelen af uddannelserne. Alle elever i stikprøven, der har første indskrivning på erhvervsuddannelse i 2012 eller 2013 og kun har bestået folkeskolen eller en gymnasial uddannelse, når de starter på uddannelsen. Antal elever: 8.285.

Vi finder dog, at den positive betydning af virksomhedspraktik (sammenhængen med lavere frafald) er mindre for unge med handicap end for øvrige unge på erhvervsuddannelserne. Det ses i Figur 15 på, at der er større forskel mellem de orange søjler, end der er mellem de blå søjler. Især på uddannelser under hovedområdet fødevarer, jord og oplevelser er gevinsten af en virksomhedspraktik lille for elever med handicap sammenlignet med de øvrige elever, jf. Figur 15. Det tyder på, at elever med handicap, der kommer i virksomhedspraktik oftere møder en virkelighed, der gør, at de efterfølgende stopper på deres uddannelse.

Tallene i de blå søjler nedenfor baserer sig på en statistik model, der på baggrund af data udregner den forventede sandsynlighed for frafald for grupperne af elever med de forskellige typer af handicap og for elever uden handicap, der er i henholdsvis skole- og virksomhedspraktik. Derefter er den relative forskel mellem de to frafaldsprocenter udregnet (grå søjler). Der er kontrolleret for øvrige faktorer så som karakterer, forældres uddannelse og beskæftigelse mv.

FIGUR 16: FRAFALD FIRE ÅR EFTER FOR ELEVER, DER HHV. HAR VÆRET ALENE I SKOLEPRAKTIK OG I VIRKSOMHEDSPRAKTIK FORDELT PÅ HANDICAPTYPE

Forventede sandsynlighed for at frafalde på hovedforløbet inden for fire år efter uddannelsesstart fordelt på handicap og praktiktype. Der er i modellen kontrolleret for køn, mors og fars uddannelse og beskæftigelse, etnicitet, herkomst, boligforhold/familietype og gennemsnitlige karakter i folkeskolens afgangsprøve. Elever, der er indskrevet på hovedområdet omsorg, sundhed og pædagogik er udeladt, da det ikke er muligt at tage skolepraktik på hoveddelen af uddannelserne. Alle elever i stikprøven, der har første indskrivning på erhvervsuddannelse i 2012 eller 2013 og kun har bestået folkeskolen eller en gymnasial uddannelse, når de starter på uddannelsen. Antal elever: 8.285.

Samlet set er frafaldsprocenten 39% lavere for de elever med handicap, der har været i virksomhedspraktik sammenlignet med de, der alene har været i skolepraktik. For elever uden handicap er frafaldsprocenten dog hele 80% lavere.

Det er svært at vide, hvad der ligger bag tallene, men det kan være, at elever med handicap har nogle oplevelser med at komme i praktik, der gør, at de ikke vurderer, at det er muligt at færdiggøre deres uddannelse og komme ud på arbejdsmarkedet. Det kan være alt fra fysiske rammer, arbejdskultur eller selve det at være i arbejde på fuld tid. Sagt på en anden måde får elever med handicap, som det er nu, ikke det samme positive udbytte ud af at være i praktik i en virksomhed, som deres skolekammerater gør.

7.5 UDVIKLING I FRAFALD FRA 2011-2017

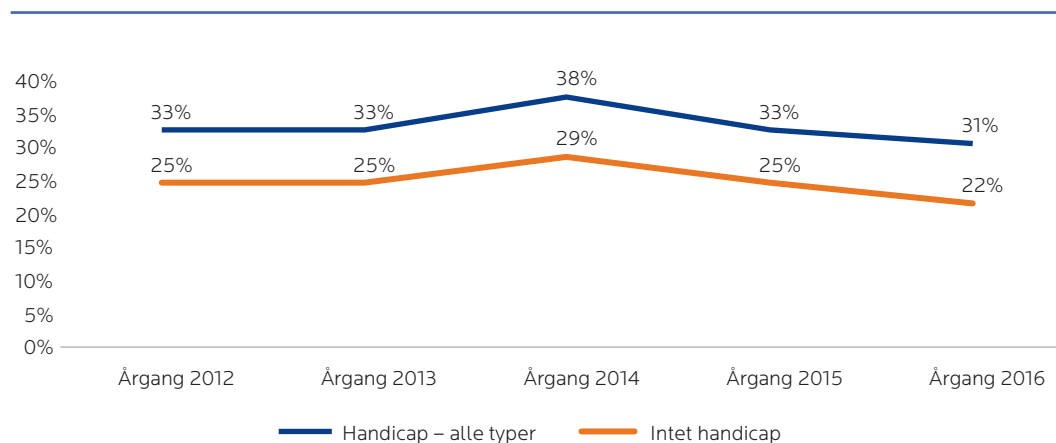
For at kunne medtage eleverne, der er startet efter reformen i 2015 ser vi alene på frafald i året efter, at eleverne er startet på en erhvervsuddannelse. Da de nyeste tal på undersøgelsestidspunktet for befolkningens uddannelse er fra 2017¹⁰⁴, vil det mest aktuelle tal for frafald være for årgangen, der er startet i 2016 og deres status

i året efter. Frafald er her alene, hvorvidt eleven er indskrevet på en erhvervsskole året efter.

Det er forholdet mellem de to kurver over tid, der er interessant i Figur 17. Da vi ikke går i dybden med betydningen af reformen i 2015 i denne rapport, kan vi ikke sige noget om den specifikke betydning af reformen for netop unge med handicap. Da grundforløbet før reformen kunne tages som individuelt forløb, og eleverne kunne vælge om uden begrænsning, vil der også være forskelle i timing af frafald, der kan have indflydelse på tallene i figuren nedenfor. Der kan også være forskelle i elevbestanden efter, at der er kommet karakterkrav ved optag på erhvervsuddannelserne.

Overordnet ser det dog ikke ud til, at reformen har elimineret problemet med, at flere elever med handicap frafalder en erhvervsuddannelse. Forskellene i frafald året efter uddannelsesstart for elever med og uden handicap er vedholdende i perioden.

FIGUR 17: FRAFALD I ÅRET EFTER START

Andelen af elever, der er startet på et grundforløb i 2012-2016 og ikke er indskrevet i året efter fordelt på, hvorvidt eleverne har et handicap eller ej. Alle elever i stikprøven, der har første indskrivning på erhvervsuddannelse i 2012-2016 og kun har bestået folkeskolen eller en gymnasial uddannelse, når de starter på uddannelsen. Antal elever: 36.746.

Når der er kontrolleret for øvrige faktorer i en statistisk model, så mindskes forskellen mellem de to grupper med og uden handicap med 0-3%-point (jf. Figur 23 i bilag).

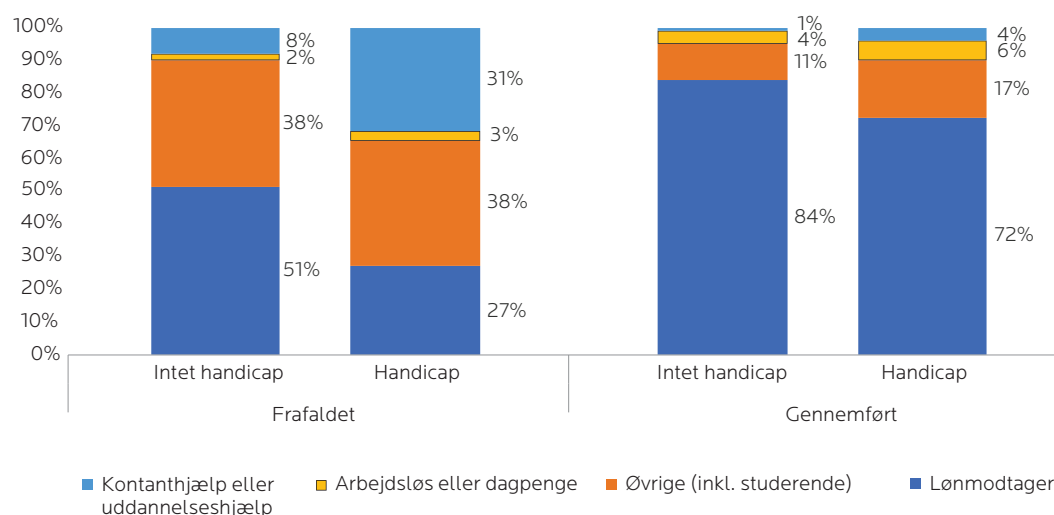
7.6 BETYDER FRAFALD FARVEL TIL UDDANNELSE?

At unge med handicap har øget risiko for frafald er i særlig grad et problem, hvis et frafald ikke resulterer i et omvalg eller start på anden uddannelse. Vores analyser viser, at frafald på erhvervsuddannelsen er en relativt god indikator for, hvorvidt man senere står uden for uddannelses- og beskæftigelsessystemet, hvis de unge har et handicap. Tallene peger på, at et frafald fra en erhvervsuddannelse i al for høj grad også betyder et farvel til en ungdomsuddannelse – i hvert fald i en overgang.

7.6.1 NÆSTEN HVER TREDJE FRAFALDNE ELEV MED HANDICAP ER PÅ KONTANTHJÆLP ELLER UDDANNELSESHJÆLP

Af de elever med handicap, der frafalder en erhvervsuddannelse, modtager 31% kontanthjælp eller uddannelseshjælp fire år efter de startede på uddannelsen. For eleverne, der færdiggør en erhvervsuddannelse, er det herimod kun 4%, der ender med at få kontanthjælp eller uddannelseshjælp fire år efter. Figuren bekræfter også, at der ikke er tale om et positivt fravalg eller såkaldt omvalg, da der er præcist lige mange i uddannelse for de to grupper af frafaldne elever med og uden handicap (38% i Figur 18).

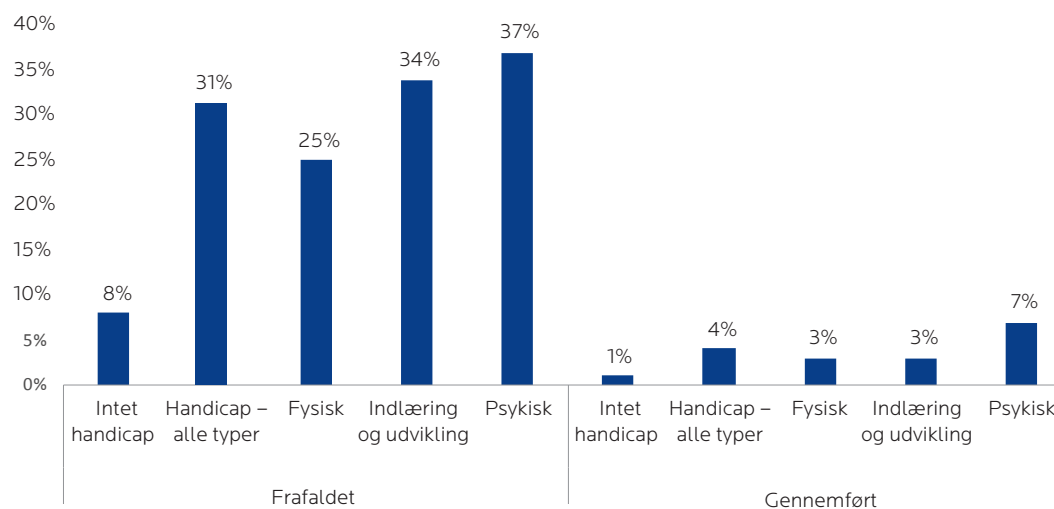
FIGUR 18: HVER TREDJE PÅ KONTANTHJÆLP

Andelen af elever, der er startet på et grundforløb i 2012-2013 og deres beskæftigelsesstatus fire år efter fordelt på, om de har et handicap eller ej, og hvorvidt de har gennemført eller frafaldet uddannelsen. Baseret på variabelen BESKST i Danmarks Statistiks registre. De, der stadig er indskrevet på en erhvervsuddannelse, er udeladt. Alle elever i stikprøven, der har første indskrivning på erhvervsuddannelse i 2012-2013 og kun har bestået folkeskolen eller en gymnasial uddannelse, når de starter på uddannelsen. Antal elever: 7.378.

Der er små forskelle på, hvor mange der modtager kontanthjælp eller uddannelseshjælp alt efter handicappets type. Generelt set er det dog en høj andel, der frafalder til offentlig forsørgelse for alle tre typer af handicap. Der skal selvfølgelig være muligheder for støtte, for de der ikke er i stand til at komme i gang med en uddannelse, men det er alligevel bekymrende, at der ikke er flere af de frafaldne unge med handicap, der frafalder til anden uddannelse eller beskæftigelse.

FIGUR 19: ANDEL, DER MODTAGER KONTANTHJÆLP ELLER UDDANNELSESHJÆLP

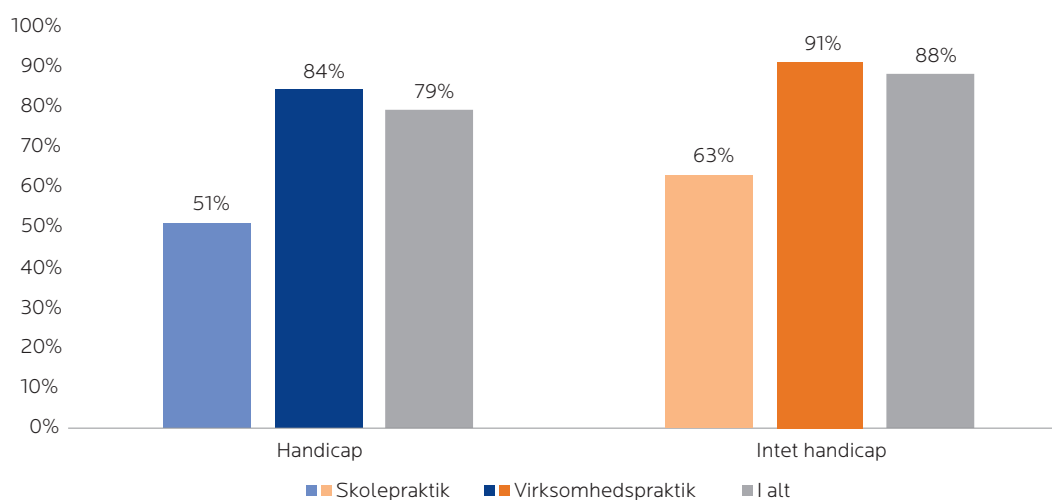
Andelen af elever, der er startet på et grundforløb i 2012-2013, der modtager kontanthjælp eller uddannelseshjælp fire år efter fordelt på, om de har et handicap eller ej, og hvorvidt de har gennemført eller frafaldet uddannelsen. Baseret på variabelen BESKST i Danmarks Statistiks registre. De, der stadig er indskrevet på en erhvervsuddannelse, er udeladt. Alle elever i stikprøven, der har første indskrivning på erhvervsuddannelse i 2012-2013 og kun har bestået folkeskolen eller en gymnasial uddannelse, når de starter på uddannelsen. Antal elever: 7.378.

Erhvervsuddannelser oprettes og udvikles med blik for beskæftigelsesudviklingen og er klart rettet mod beskæftigelse i det erhverv, der ligger i forlængelse af uddannelsen. Erhvervsuddannede er også de færdiguddannede, der kommer hurtigst i arbejde.¹⁰⁵

Hvor forskellene i beskæftigelse er store blandt de frafaldne, er der en mindre forskel i efterfølgende beskæftigelse for elever med og uden handicap, så snart uddannelsen er gennemført¹⁰⁶, jf. Figur 20. Det kan både være udtryk for, at elever med handicap, der får den rette støtte til at gennemføre, kan gøre et vigtigt bidrag på arbejdsmarkedet, men også, at nogle af de, der er hårdest ramt af deres handicap, bliver sorteret fra undervejs på studiet.

Betydningen af, om man har været i virksomhedspraktik eller alene i skolepraktik er dog relativt større for elever med handicap, end for elever uden. For elever med handicap, der har været i praktik i en virksomhed, er beskæftigelsen 65% højere end blandt de, der alene har været i skolepraktik på uddannelsen. For elever uden handicap er forskellen lidt mindre, nemlig 44%.

FIGUR 20: BESKÆFTIGELSE I 2017 FOR DE, DER ER STARTET PÅ EN UDDANNELSE I 2012 OG HAR GENNEMFØRT UDDANNELSE. FORDELT PÅ HANDICAP OG TYPE AF PRAKTIK

Andel af de erhvervsuddannelseselever, der starter på erhvervsuddannelse i 2012 og er i beskæftigelse som lønmodtager efter gennemført uddannelse i 2017. Fordelt på, hvorvidt de har været i virksomhedspraktik eller alene i skolepraktik og om de har et handicap eller ej. Baseret på variabelen BESKST i Danmarks Statistiks registre. Der er 520 elever, der ikke har registreret en praktikaftale, men som har gennemført. De indgår i den samlede gruppe (søjlen "i alt"), men beskæftigelsen for dem separat er ikke vist. Alle elever i stikprøven, der har første indskrivning på erhvervsuddannelse i 2012 og kun har bestået folkeskolen eller en gymnasial uddannelse, når de starter på uddannelsen. Antal elever = 5.812.

Tallene bekræfter, at for de elever med handicap, der opnår en erhvervsuddannelse og har erfaring fra praktik i en virksomhed kommer flere i beskæftigelse.

Mads Gotfredsen. Murersvend. 24 år gammel. Har et hørehandicap.

Om at ville tage en erhvervsuddannelse

Jeg har altid vidst, at jeg gerne ville arbejde med mine hænder, men præcis hvilken retning, det har jeg ikke vidst. Så jeg har prøvet lidt forskelligt på håndværkerområdet. Og jeg synes, at murer var det mest spændende.

Om at have et hørehandicap som håndværker

Alle håndværkere arbejder med hænderne, øjnene og hjernen. Hørelse, det er jo bare en lille ting og ofte, så har de faktisk høreværn på. Så kan de heller ikke høre noget, og så er vi jo på samme status. Så der er jo sjældent meget kommunikation her.

Om at være i skolepraktik og komme videre

Efter jeg havde været på grundforløbet, var jeg i skolepraktik i cirka et år, og så begyndte jeg at blive træt af skolepraktikken, og jeg spurgte, om der ikke var nogen, der kunne hjælpe med at skrive min ansøgning og rette den lidt til. Så jeg bedre kunne sælge mig selv. Så var der så nogle firmaer, der begyndte at være lidt interesseret i mig. Jeg var så til samtale. Men til at starte med, der var det ikke nemt.

Om sin praktikplads

Faktisk var det det første firma. Min mester kom selv og sagde, at han gerne ville have mig. Så skrev vi kontrakt. Jeg har faktisk ikke været til så mange samtaler. Det har været mere, at de er kommet og har fanget mig og spurgt, om jeg var interesseret i at komme i lære hos dem.

Om tilpasningen

Min mester spurgte jo meget ind til, hvor meget jeg kunne høre, og hvordan det ville kunne fungere på byggepladsen. Jeg forklarede jo bare, hvordan det var. At jeg godt kan høre lidt, så hvis nogen råber ad mig eller lignende, så kan jeg godt høre, så det var ikke så slemt. Men selvfølgelig er det svært, hvis jeg har hjelm på. Jeg håber da også, at min næste mester er lige så åben, som den mester jeg har nu, så vi nemt kan arbejde sammen.

Om vigtigheden af at være åben

Det at være sig selv og være åben og gerne ville fortælle, hvad der er godt ved en selv og selvfølgelig også, hvad der er af problemer med ens hørelse og sådan. Men altså ikke skjule noget, være åben og fortælle, hvad man tænker.

TABEL 5: DIAGNOSEKODER

Hovedgruppe	Undergruppe	Beskrivelse af diagnose (diagnosekode)
Fysisk	Bevægelse	Abnorme ufrivillige bevægelser (DR25), Gangbesvær og mobilitetsforstyrrelser (DR26), Andre koordinationsforstyrrelser (DR27), An. symptomer og abnorme fund i nervesystemet og bevægelsesapparat (DR29), Cerebral parese (DG80), Epileptisk afasi (DF80), Epilepsi (DG40), Leddegigt hos børn (DM08), Seropositiv leddegigt (DM05), Andre former for leddegigt (DM06), Cystisk fibrose (DE84), Muskeldystrofi (DG710), Nedsat optagelse af næringsstoffer fra tarmen (DK90), Hemiplegi (DG81), Paraplegi og tetraplegi (DG82) Spina bifida (rygmarvsbrok) (DQ05), Andre medfødte misdannelser i rygmarv (DQ06), Sklerose (DG35)
Fysisk	Sensorisk	Andre former for høretab (DH91), Konduktivt og perceptivt høretab (DH90), Andre øresygdomme IKA (DH93), Andre øresygdomme ved sygdom klassificeret andetsteds (DH94), Sygdomme i øre og processus mastoideus efter indgreb IKA (DH95), Blindhed og svagsyn (DH54),
Indlæring og udvikling	Adfærdsforstyrrelser (ADHD m.m.)	Adfærdsforstyrrelser (DF91), Hyperkinetiske forstyrrelser (DF90), An. adfærd/emotionel forstyrrelse opstået i barndom/adolescens (DF98), uden hyperaktivitet (DF988), Blandede adfærds- og følelsesmæssige forstyrrelser (DF92)

Hovedgruppe	Undergruppe	Beskrivelse af diagnose (diagnosekode)
Indlæring og udvikling	Indlærings-, ord-, tal- og talevanskeligheder	Stammen (DF985), Specifikke udviklingsforstyrrelser af tale og sprog (DF80), Taleforstyrrelser (DR47), Ordblindhed og andre indlæringsforstyrrelser (DR48), Specifikke udviklingsforstyrrelser af skolefærdigheder (DF81)
Indlæring og udvikling	Udviklingsforstyrrelser	Mental retardering af lettere grad (DF70), Mental retardering af middelsvær grad (DF71), Mental retardering af sværere grad (DF72), Mental retardering i sværeste grad (DF73), Anden mental retardering (DF78), Mental retardering uden specificering (DF79), Retarderet psykomotorisk udvikling (DR620), Mangel på hjerne og lignende misdannelser (DQ00), Hjernebrok (DQ01), Medfødt hydrocefalus (DQ03), Andre medfødte misdannelser af hjernen (DQ04), Andre medfødte misdannelser i nervesystemet (DQ07)
Indlæring og udvikling	Autismespektrumforstyrrelser	Gennemgribende mentale udviklingsforstyrrelser (DF84)
Psykisk	Psykiske lidelser (angst, depression, fobier, skizofreni etc.)	Reaktioner på svær belastning og tilpasningsreaktioner (DF43), Andre angsttilstande (DF41), Depressiv enkeltepisode (DF32), Anden psykisk lidelse som følge af hjerneskade, dysfunktion, legemlig sygdom (DF06), Fobiske angsttilstande (DF40), Dissociative tilstande og forstyrrelser (DF44), Andre nervøse tilstande (DF48), Skizofreni (DF20), Skizotypisk sindslidelse (DF21), Bipolar affektiv sindslidelse (DF31), Periodisk depression (DF33), Vedvarende affektive tilstande (DF34)

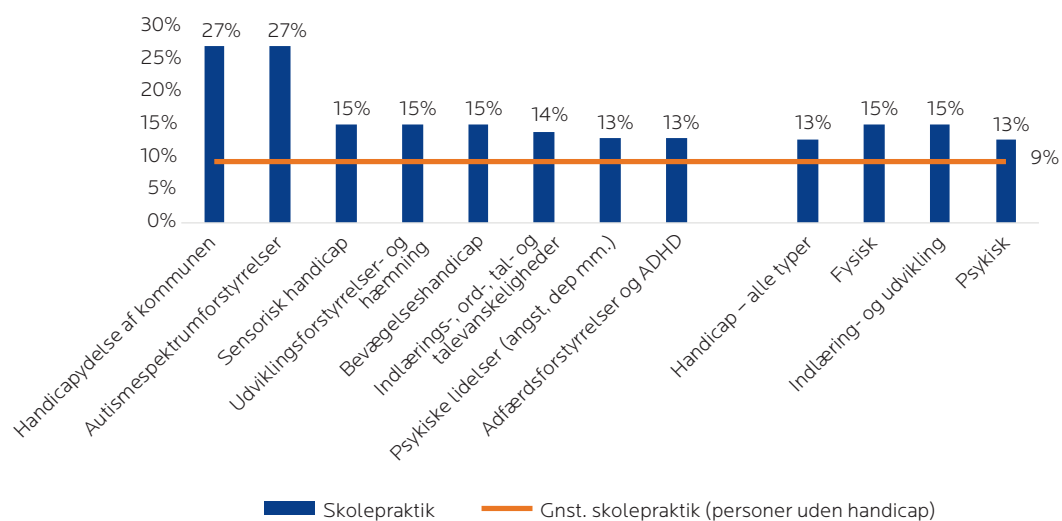
TABEL 6: ELEVERNES BAGGRUND I DERES STARTÅR

	Andel af populationen
Alder (gennemsnit)	20,3 år
Højest fuldførte uddannelse: Folkeskole	75 %
Højest fuldførte uddannelse: Gymnasie	25 %
I alt	100%
Mand	57 %
Kvinde	43 %
I alt	100 %
Forældre født i Danmark	90%
Indvandrere	5%
Efterkommer	5%
Gennemsnit fra folkeskolen	5,05
Fagretning	
Fødevarer, jordbrug og oplevelser	16 %
Kontor, handel og forretningsservice	29 %
Omsorg, sundhed og pædagogik	16 %
Teknologi, byggeri og transport	39 %
I alt	100%
Bolig og familietype	
Bor alene	19 %
Bor med partner	12 %
Bor hjemme hos mor og far	37 %
Bor hjemme hos mor eller far	32 %
I alt	100%
Fars uddannelse	
Grundskole	27%
Gymnasial	3%
Erhvervsuddannelse	46%
Videregående	15%
Uoplyst	9%

	Andel af populationen
Fars beskæftigelse	
Ikke i beskæftigelse	23%
I beskæftigelse	71%
Uoplyst	6%
Mors uddannelse	
Grundskole	27%
Gymnasial	5%
Erhvervsuddannelse	43%
Videregående	22%
Uoplyst	4%
Mors beskæftigelse	
Ikke i beskæftigelse	28%
I beskæftigelse	70%
Uoplyst	3%
Handicapgrupper	
Bevægelse	4 %
Sensorisk	2 %
Adfærdsforstyrrelser (ADHD m.m.)	7 %
Indlærings-, ord-, tal- og talevanskeligheder	1 %
Udviklingsforstyrrelser- og hæmning	1 %
Autismespektrum-forstyrrelser	2 %
Psykiske lidelser (angst, depression, fobier, skizofreni etc.)	12%
Modtager handicapydelse	1 %
Handicap – alle typer	22 %
Handicap - intet	78 %
I alt	100 %
I alt	41.566

Note: De elever, der er indskrevet på en erhvervsskole i 2011-2016, og som kun har folkeskole eller gymnasial uddannelse i deres startår. Baseret på Danmarks Statistiks registre. Antal elever: 42.353.

FIGUR 21: SKOLEPRAKTIK – KONTROLLERET FOR ØVRIGE FAKTORER

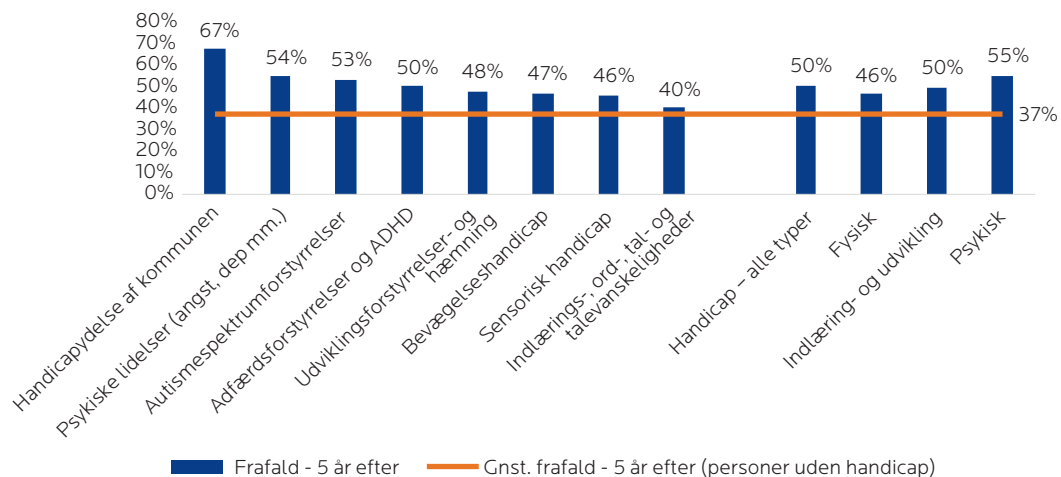

Forventede sandsynlighed for alene at være i skolepraktik i 2017. Baseret på forventede marginale effekter i logistisk regressionsmodel. Kontrolleret for køn, mors og fars uddannelse og beskæftigelse, hovedområde, handicap, alder, etnicitet, boligtype (hjemme, alene, med partner) og karaktergennemsnit i folkeskolen. Der er signifikant sammenhæng mellem alle handicapgrupperne og skolepraktik i modellerne. Elever, der kun har bestået folkeskolen eller en gymnasial uddannelse, når de starter på uddannelsen. Antal elever med praktikaftaler i 2017 = 18.268.

TABEL 7: LOGISTISK REGRESSIONSMODEL FOR SKOLEPRAKTIK I 2017

Faktor	Coeff.	Std. Error
Mand	Ref	(.)
Kvinde	0,813***	0,07
alder	-0,0207**	0,01
Dansk	Ref	(.)
Indvandrer	0,0111	0,31
Efterkommer	-0,0972	0,32
Vestlig	Ref	(.)
Ikke vestlig	0,651*	0,31
Intet handicap	Ref	(.)
Handicap	0,448***	0,06
Bor alene	Ref	(.)
Bor med partner	-0,324***	0,08
Bor hjemme hos mor og far	0,223**	0,08
Bor med mor eller far	-0,079	0,08
Karaktergennemsnit	-0,0624***	0,02
FodJorOpl	Ref	(.)
KontHand	0,710***	0,11
TekBygTrans	1,298***	0,10
Mor: Grundskole	Ref	0,00
Mor: Gymnasial	-0,161	0,17
Mor: Erhvervsudd	-0,167**	0,06
Mor: Videreg.	-0,0107	0,09
Mor: Uoplyst	-0,139	0,18
Mor: Ikke i beskæftigelse	Ref	(.)
Mor: I beskæftigelse	-0,274***	0,07
Mor: Uoplyst	0,071	0,21
Far: Grundskole	Ref	(.)
Far: Gymnasial	-0,0168	0,12
Far: Erhvervsudd	-0,221**	0,07
Far: Videreg.	0,0691	0,08
Far: Uoplyst	0,0277	0,24
Far: Ikke i beskæftigelse	Ref	(.)
Far: I beskæftigelse	-0,430***	0,06
Far: Uoplyst	-0,272	0,29
Konstant	-2,171***	0,23
Observationer	18268	
Pseudo R2		0,06

FIGUR 22: FRAFALD INDEN FOR FIRE ÅR – KONTROLLERET FOR ØVRIGE FAKTORER

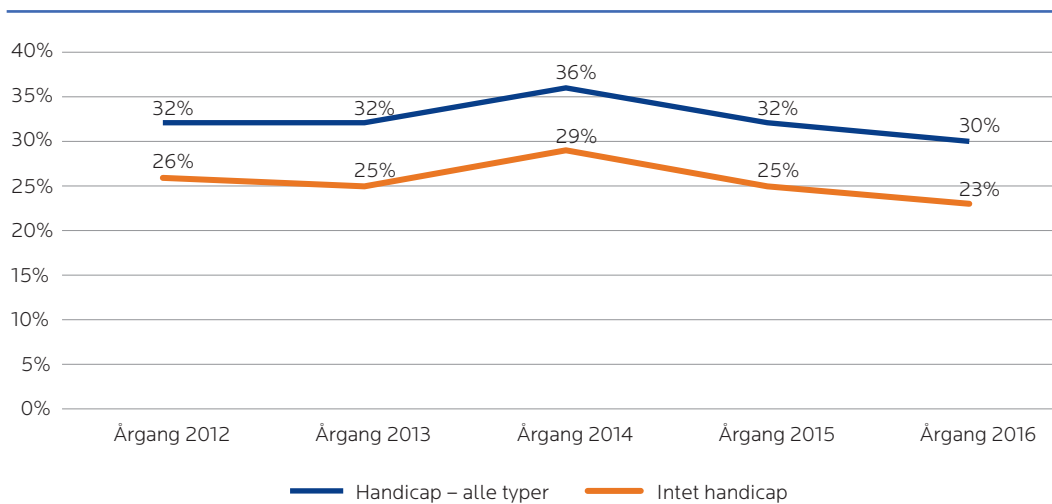
Procentandel, der er startet på en erhvervsuddannelse i 2012-2013 og frafalder inden det 5. år. Baseret på forventede marginale effekter i logistisk regressionsmodel. Kontrolleret for køn, mors og fars uddannelse og beskæftigelse, hovedområde, handicap, etnicitet, alder, vestlig/ikke-vestlig baggrund, boligtype (hjemme, alene, med partner) og karaktergennemsnit i folkeskolen. Der er signifikant sammenhæng mellem alle handicapgrupperne og frafald i modellerne. Elever, der kun har bestået folkeskolen eller en gymnasial uddannelse, når de starter på uddannelsen. Antal elever: 18.375.

TABEL 8: LOGISTISK REGRESSIONSMODEL FOR FRAFALD

Faktor	Coeff.	Std. Error
Mand	Ref	(.)
Kvinde	0,173***	0,37
alder	-0,00043	0,004
Dansk	Ref	(.)
Indvandrer	0,598***	0,16
Efterkommer	0,560***	0,16
Vestlig	Ref	(.)
Ikke vestlig	0,0412	0,15
Intet handicap	Ref	(.)
Handicap – alle typer	0,574***	0,04
Bor alene	Ref	(.)
Bor med partner	-0,518***	0,04
Bor hjemme hos mor og far	-0,652***	0,05
Bor med mor eller far	-0,288***	0,05
Karaktergennemsnit	-0,0252*	0,01
FodJorOpl	Ref	
KontHand	0,0764	0,05
OmsSundPæd	-0,798***	0,06
TekBygTrans	-0,205***	0,05
Mor: Grundskole	Ref	0
Mor: Gymnasial	0,142	0,08
Mor: Erhvervsudd	-0,152***	0,04
Mor: Videreg.	0,0716	0,05
Mor: Uoplyst	0,0663	0,13
Mor: Ikke i beskæftigelse	Ref	(.)
Mor: I beskæftigelse	-0,174***	0,04
Mor: Uoplyst	-0,307*	0,15
Far: Grundskole	Ref	(.)
Far: Gymnasial	0,327***	0,1
Far: Erhvervsudd	-0,103**	0,04
Far: Videreg.	0,143**	0,06
Far: Uoplyst	0,0401	0,1
Far: Ikke i beskæftigelse	Ref	(.)
Far: I beskæftigelse	-0,184***	0,04
Far: Uoplyst	-0,0605	0,11
Start i 2012	Ref	(.)

Faktor	Coef.	Std. Error
Start i 2013	0,113***	0,03
Konstant	0,207	0,13
Observationer	18375	
Pseudo R2		0,0565

FIGUR 23: FRAFALD I ÅRET EFTER START I PERIODEN 2012-2016

Procentandel, der er startet på en erhvervsuddannelse i det givne år og er frafaldet i året efter. Baseret på forventede marginale effekter i logistisk regressionsmodel. Kontrolleret for køn, mors og fars uddannelse og beskæftigelse, hovedområde, handicap, etnicitet, alder, vestlig/ikke-vestlig baggrund, boligtype (hjemme, alene, med partner) og karaktergennemsnit. Elever, der kun har bestået folkeskolen eller en gymnasial uddannelse, når de starter på uddannelsen. Antal elever: 37.096.

- 1 74% af de 30-40-årige med handicap en erhvervskompetencegivende uddannelse i 2012. Fire år efter er andelen faldet til 66%, mens andelen for personer uden handicap steg fra 84% til 86% i samme periode. Kilde: Handicapbarometeret (2019); Tilgængelig via: www.handicapbarometer.dk
- 2 Børne- og Undervisningsministeriet (2018): "Nu stiger søgningen til erhvervsuddannelserne". Tilgængelig via: <https://www.uvm.dk/aktuelt/nyheder/uvm/2018/mar/180320-nu-stiger-soegningen-til-erhvervsuddannelserne>
- 3 Børne- og Undervisningsministeriet (2020): "Klare mål 1: Flere skal vælge en erhvervsuddannelse". Tilgængelig via: <https://www.uvm.dk/statistik/erhvervsuddannelserne/klare-maal-for-eud-reformen/klare-maal-1-soegning-til-eud>
- 4 Baseret på, at andelen af elever med handicap udgør 19% af de elever, der er startet i 2012-2013. Nedbringes frafaldsprocenten med 14%-point, vil det alt i alt udgøre 3%-point (14% af 19%) af den samlede stikprøve af elever, der startede på en erhvervsuddannelse i 2012-2013 og højst havde fuldført folkeskolen eller gymnasiet.
- 5 Undersøgelser viser generelt, at der er forskelle i beskæftigelseschancerne for elever i hhv. virksomheds- og skolepraktik. En undersøgelse fra DEA (2013) viser, at nyuddannede i 2010, der havde været i skolepraktik, havde en beskæftigelsesgrad på ca. 53%, mens det for elever, der havde været i virksomhedspraktik, var næsten 78%. Undersøgelsen viser også, at forskellen i beskæftigelsesgraden mellem de to grupper er steget i perioden 2006-2010. Tilgængelig via: https://dea.nu/sites/default/files/notat_DEA_A4_skolepraktik_RGB.pdf
- 6 Undervisningsministeriet (2018). Eleverne trives fortsat på erhvervsuddannelserne. Tilgængelig via: <https://www.uvm.dk/aktuelt/nyheder/uvm/2018/juni/180607-eleverne-trives-fortsat-paa-erhvervsuddannelserne>
- 7 Danske Erhvervsskoler. Kort og godt. Tilgængelig via: https://deg.dk/fileadmin/4_Medlem/Kort_og_Godt/Kort_og_godt_om_EUD-reformen_for_bestyrelsesmedlemmer.pdf
- 8 Der er ikke tal for, hvor stor en procentdel af eleverne, der modtager SPS. En elev kan have flere studieforløb på et år, ligesom en elev godt kan modtage SPS på ét studieforløb, men ikke på et andet. EVA (2019): Evaluering af specialpædagogisk støtte på ungdomsuddannelserne. En registeranalyse. Side 13, 20. Tilgængelig via: <https://www.spsu.dk/-/media/filer/spsu/pdf19/rapport-sps-final-tilgaengelig.pdf?la=da>

- 9 Ibid., s. 28.
- 10 Således havde 74% af de 30-40-årige med handicap en erhvervskompetencegivende uddannelse i 2012. Fire år efter er andelen faldet til 66%. Kilde: Handicapbarometeret (2019): Tilgængelig via: www.handicapbarometer.dk
- 11 Det Centrale Handicapråd (2018). "Nye tal: Det er blevet svært for unge med handicap at tage en uddannelse". Tilgængelig via: <https://dch.dk/nyheder/nyhed/nye-tal-er-blevet-svaert-unge-med-handicap-tage-uddannelse>
- 12 Der er ikke taget højde for, hvornår handicappet er opstået. Hvorfor en del af de ældre kan have nået at tage deres uddannelse inden, at de har fået et eventuelt handicap.
- 13 VIVE (2017): Handicap, beskæftigelse og uddannelse, s. 12. Tilgængelig via: <https://www.vive.dk/media/pure/5308/836818>
- 14 Børne- og Undervisningsministeriet (2018): "Nu stiger søgningen til erhvervsuddannelserne". Tilgængelig via: <https://www.uvm.dk/aktuelt/nyheder/uvm/2018/mar/180320-nu-stiger-soegningen-til-erhvervsuddannelserne>
- 15 Danmarks Statistik (2019): Erhvervsuddannelser i Danmark. Side 16. Tilgængelig via: <https://www.dst.dk/Site/Dst/Udgivelser/GetPubFile.aspx?id=32526&sid=erhvervsuddannelser%20i%20danmark%202019>
- 16 Danske Regioner (2018): Behov for arbejdskraft regionalt og nationalt. Tilgængelig via: <https://www.regioner.dk/media/8601/behov-for-arbejdskraft-regionalt-og-nationalt-26-april.pdf>
- 17 Danmarks Statistik (2018): Nyt fra Danmarks Statistik: "39 pct. falder fra på erhvervsuddannelserne". Tilgængelig via: <https://www.dst.dk/da/Statistik/nyt/NytHtml?cid=27945>
- 18 "Dem med en erhvervsuddannelse havde den højeste beskæftigelsesfrekvens blandt dem, der gennemførte en kompetencegivende uddannelse i 2015. Tre måneder efter endt uddannelse var 73 pct. allerede i job, og beskæftigelsesfrekvensen var helt stabil de første par år efter endt uddannelse." Danmarks Statistik (2019): Nyt fra Danmarks Statistik: "Erhvervsuddannede kommer hurtigst i arbejde". Tilgængelig via: <https://www.dst.dk/da/Statistik/nyt/NytHtml?cid=28993>
- 19 Grundforløbet kan som udgangspunkt for den enkelte elev helt eller delvist erstattes af grundlæggende praktisk oplæring i en virksomhed på grundlag af en uddannelsesaftale., jf. Bekendtgørelse af lov nr. 282 om erhvervsuddannelser af 18/04/2018, § 12, stk. 1, jf. dog § 38, stk. 1, nr. 6.
- 20 EVA (2019): Evaluering af specialpædagogisk støtte på ungdomsuddannelserne. En registeranalyse. Side 20. Tilgængelig via: <https://www.spsu.dk/-/media/filer/spsu/pdf19/rapport-sps-final-tilgaengelig.pdf?la=da>
- 21 Ibid., side 29.
- 22 Ibid., side 29.
- 23 Ibid., side 9.
- 24 Ibid., side 26.
- 25 Ibid., side 23.
- 26 Ibid., side 17.

- 27 EVA (2018): Kortlægning af indsatser til psykisk sårbare elever på ungdomsuddannelserne. Tilgængelig via: <https://www.eva.dk/kortlaegning-indsatser-psykisk-saarbare-elever-paa-ungdomsuddannelserne>
- 28 EVA (2018): Kortlægning af indsatser til psykisk sårbare elever på ungdomsuddannelserne. Side 14. Tilgængelig via: <https://www.eva.dk/kortlaegning-indsatser-psykisk-saarbare-elever-paa-ungdomsuddannelserne>
- 29 Sammenslutningen af Unge med Handicap (2020). Under udgivelse.
- 30 Undersøgelsen er ikke repræsentativ, og der bliver spurgt direkte ind til, om man har hørt om muligheden for at få SPS. Det kan derfor ikke udelukkes, at der er elever, der er blevet informeret om eller modtager støtte under SPS, men som ikke nødvendigvis er klar over, at der er tale om SPS-ordningen.
- 31 To af uddannelserne er dog alene skolebaseret.
- 32 Bekendtgørelse nr. 570 om erhvervsuddannelser af 7. maj 2019 § 116, erhvervsuddannelsesloven § 66e modsætningsvist.
- 33 Undervisningsministeriet. Styrelsen for IT og læring (2017): Undervisningsudvalget 2017-18. Tilgængelig via: <https://www.ft.dk/samling/20171/almdel/UNU/bilag/138/1915213/index.htm>
- Børne- og Undervisningsministeriet (2019): Nyhed: "Kun godt halvdelen af eleverne på erhvervsuddannelserne får praktikplads lige efter grundforløbet". Tilgængelig via: <https://www.uvm.dk/aktuelt/nyheder/uvm/2019/okt/191009-kun-godt-halvdelen-af-eleverne-paa-erhvv-faar-praktik-efter-grund>
- 34 Undervisningsministeriet (2018): Elevtrivselsmålingen på erhvervsuddannelserne, 2018. Side 4. Tilgængelig via: <https://www.uvm.dk/-/media/filer/uvm/udd/erhverv/pdf19/190426-notat-etu-eud-2018-11042019.pdf>
- 35 Undersøgelser viser generelt, at der er forskelle i beskæftigelseschancerne for elever i hhv. virksomheds- og skolepraktik. En undersøgelse fra DEA (2013) viser, at nyuddannede i 2010, der havde været i skolepraktik, havde en beskæftigelsesgrad på ca. 53%, mens det for elever, der havde været i virksomhedspraktik, var næsten 78%. Undersøgelsen viser også, at forskellen i beskæftigelsesgraden mellem de to grupper er steget i perioden 2006-2010. Tilgængelig via: https://dea.nu/sites/default/files/notat_DEA_A4_skolepraktik_RGB.pdf
- 36 VidenDjurs (2020): Økonomi og skolepraktik. Tilgængelig via: <https://www.videndjurs.dk/erhvervsuddannelser/skp-skolepraktik/oekonomi-og-skolepraktik/>
- 37 HK overenskomst 2017-2020. Tilgængelig via: https://www.hk.dk/~media/dokumenter/overenskomst/privat/11900/11805_tekniq_2017_2020.ashx
- 38 Som et eksempel viser tal fra Dansk Byggeri, at variationen i andelen, der var i skolepraktik i juni 2017-maj 2018 var på mellem 30% og 1% tømrer og mureruddannelserne, mens en benchmarking-analyse fra DA også peger på, at der er stor variation i brugen af skolepraktik. Kilde: Dansk Byggeri (2018): "Skolepraktik er udryddet på nogle erhvervsskoler – men boomer på andre". Tilgængelig via: <https://www.danskbyggeri.dk/media/34855/skolepraktik-juli-2018.pdf>

- Dansk Arbejdsgiverforening (2019): "Stort potentiale for at reducere antallet af elever i skolepraktik". Tilgængelig via: <https://www.da.dk/politik-og-analyser/uddannelse-og-kompetencer/2019/stor-forskel-paa-skolepraktik-mellem-skoler/>
- 39 På hovedområdet omsorg, sundhed og pædagogik er det ikke muligt at tage skolepraktik majoriteten af uddannelserne. For en uddybende liste over de studier, der tilbyder skolepraktik, se uddannelsesguiden.dk: <https://www.ug.dk/uddannelser/artikleromuddannelser/omhvervsuddannelser/skolepraktik>
- 40 VIVE (2017): Personer med handicap. Hverdagsliv og levevilkår 2016. side 12f.
- 41 EVA (2019): Evaluering af specialpædagogisk støtte på ungdomsuddannelserne. En registeranalyse. Side 40. Tilgængelig via: https://www.eva.dk/sites/eva/files/2019-03/Rapport_SPS_final_tilg%C3%A6ngelig.pdf
- 42 Ibid., side 50ff.
- 43 DST (2019): Nyt fra Danmarks Statistik: "39 pct. falder fra på erhvervsuddannelserne". Tilgængelig via: <https://www.dst.dk/da/Statistik/nyt/NytHtml?cid=27945>
- 44 DST (2019). Erhvervsuddannelser i Danmark. Tilgængelig via: <https://www.dst.dk/Site/Dst/Udgivelser/GetPubFile.aspx?id=32526&sid=erhvervsuddannelser%20i%20danmark%202019>
- 45 Egmont Fonden og Epinion (2018): Registeranalyse – Børn og Unge med ordblindhed.
- 46 Ibid, side 10.
- 47 Uddannelses- og Forskningsministeriet (2018): Frafald og studieskift. Spørgeskema blandt frafaldne studerende ved videregående uddannelser.
- 48 Støtten udgøres oftest af IT-udstyr eller studiestøttetimer. Frafaldet måles i året efter uddannelsesstart. Danmarks Evaluerings Institut (2019): Evaluering af specialpædagogisk støtte på ungdomsuddannelserne. En registeranalyse. Side 6. Tilgængelig via: <https://www.spsu.dk/-/media/filer/spsu/pdf19/rapport-sps-final-tilgaengelig.pdf?la=da>
- 49 Undervisningsministeriet. Styrelsen for IT og læring (2017): Undervisningsudvalget 2017-18. Tilgængelig via: <https://www.ft.dk/samling/20171/almdel/UNU/bilag/138/1915213/index.htm>
- Børne- og Undervisningsministeriet (2019): Nyhed: "Kun godt halvdelen af eleverne på erhvervsuddannelserne får praktikplads lige efter grundforløbet". Tilgængelig via: <https://www.uvm.dk/aktuelt/nyheder/uvm/2019/okt/191009-kun-godt-halvdelen-af-eleverne-paa-erhhv-faar-praktik-efter-grund>
- 50 Jf. lovbekendtgørelse 2019-09-17 nr. 957 om erhvervsuddannelser og lovbekendtgørelse 2019-05-28 nr. 612 om erhvervsfaglig studentereksamen i forbindelse med erhvervsuddannelse (eux) mv.
- 51 Erhvervsuddannelsesloven § 1, stk. 2, nr. 1.
- 52 Bekendtgørelse af lov nr. 282 om erhvervsuddannelser af 18/04/2018, § 14.
- 53 Bekendtgørelse af lov nr. 282 om erhvervsuddannelser af 18/04/2018 § 12, stk. 1.
- 54 Erhvervsuddannelsesloven § 2.
- 55 Erhvervsuddannelsesloven § 12, stk. 1, jf. dog § 38, stk. 1, nr. 6.
- 56 Erhvervsuddannelsesloven § 15, stk. 3.
- 57 Erhvervsuddannelsesloven § 5 c.

- 58 En uddannelsesaftale kan også foreligge tidligere i forløbet og udgøre grundlag for optagelse på uddannelsen, jf. Erhvervsuddannelsesloven § (mangler et §-nummer?).
- 59 Erhvervsuddannelsesloven § 52, stk. 1, 2. pkt.
- 60 Jf. erhvervsuddannelseslovens § 7a, reglerne er nærmere beskrevet i Skolepraktik i erhvervsuddannelserne. Håndbog om praktikcentre, skolepraktikordningen og skolepraktikelevers retsstilling. Undervisningsministeriet. Styrelsen for Undervisning og Kvalitet, Juli 2018.
- 61 Erhvervsuddannelsesloven § 43, stk. 1.
- 62 Erhvervsuddannelsesloven § 46, stk. 1 og 2.
- 63 Erhvervsuddannelsesloven § 28.
- 64 Erhvervsuddannelsesloven § 1.
- 65 Se almindelige bemærkninger punkt nr. 2.1.3 til lovforslag nr. 105 af 15. November 2018 om ændring af forskellige love på Undervisningsministeriets område mv.
- 66 Se direktiv 2000/78 samt EU-Domstolens dom i de forenede sager C-335/11 og C-337/11 præmisserne 37-38.
- 67 Jf. ligebehandlingsnævnets afgørelse j.nr. 18-1769, Rådets direktiv af 27. november 2000 om generelle rammebestemmelser om ligebehandling med hensyn til beskæftigelse og erhverv (2000/78) artikel 3 samt forskelsbehandlingslovens § 3.
- 68 Jf. FN's handicapkonvention artikel 5, jf. artikel 2.
- 69 Erhvervsuddannelsesloven § 49, stk. 1.
- 70 Undervisningsministeriet (2019): "EMMA-kriterierne". Lokaliseret på: <https://www.uvm.dk/erhvervsuddannelser/praktik/skolepraktik-og-uddannelsesgaranti/emma-kriterierne>
- 71 Lov om en aktiv beskæftigelsesindsats §§ 69-70.
- 72 Erhvervsuddannelsesloven § 58, stk. 1.
- 73 Erhvervsuddannelsesloven § 59.
- 74 Erhvervsuddannelseslovens § 29 og § 29a.
- 75 Erhvervsuddannelseslovens § 29a.
- 76 Denne problemstilling er blandt andet blevet rejst i forbindelse med Undervisnings-, Beskæftigelses- samt Uddannelses- og Forskningsministeriets afdækning af vilkår for personer med handicap i erhvervsuddannelserne, jf. Undervisningsudvalget 2018-19 alm. del bilag 56.
- 77 Se nærmere om pligten til at formidle praktikpladser i erhvervsuddannelseslovens § 43
- 78 Bekendtgørelse om særlige tilskud til specialpædagogisk bistand til ungdomsuddannelser mv. nr. 632 af 21. juni 2019.
- 79 Erhvervsuddannelsesloven § 30, stk. 1.
- 80 Jf. Lovbekendtgørelse 2017-08-30 nr. 1037 om Statens Uddannelsesstøtte (SU-loven) § 7, stk. 3.
- 81 Handicapbarometer.dk er tilgængelig på: www.handicapbarometer.dk
- 82 VIVE (2017): Personer med handicap. Hverdagsliv og levevilkår 2016. VIVE (2013): Hverdagsliv og levevilkår for mennesker med funktionsnedsættelse.

- 83 VIVE (2017): Personer med handicap. Hverdagsliv og levevilkår 2016. Side 22.
- 84 For eksempel bygger den socialpolitiske redegørelse på en gruppe af børn og unge med handicap på blot 2,5%, der alene er baseret de børn og unge, der modtager hjælp via serviceloven, forebyggende indsatser og anbringelser. Kilde: Social- og Indenrigsministeriet (2019): Socialpolitisk redegørelse. Tilgængelig via: https://sim.dk/media/37764/socialpolitisk_redegoerelse_2019.pdf
- 85 Arbejdernes Erhvervsråd (2019): Flere unge med handicap består ikke folkeskolens afgangsprøve. Tilgængelig via: https://handicap.dk/sites/handicap.dk/files/media/document/AE_Flere%20unge%20med%20handicap%20best%C3%A5r%20ikke%20folkeskolens%20afgangspr%C3%B8ve.pdf
- VIVE (2018): Børn med handicap – indskrivning og skoleskift på de frie grundskoler.
- 86 Kilde: 70-80% af børn og unge ledsages ADHD af andre diagnoser. ADHD-foreningens hjemmeside: <https://adhd.dk/om-adhd/>
- 87 Ingen tal fra UVM på bestanddel. Stikprøven gælder 25% af de 15-40 årige. Vi ser på alle, der har været indskrevet i 2017. Andre undersøgelse opgør aktivitet pr. 1. oktober. Derfor får vi reelt 25% af, hvad der i andre undersøgelser svarer til to års bestanddele.
- 88 Diagnoser, der er udeladt begrundes ud fra, at flere diagnoser, der optræder i grupperingerne, er følger af skader og ulykker, der sker akut, så som læsioner og frakturer, ligesom diagnosen cøliaki er udeladt. Vi har samtidig valgt at medtage enkelte sygdomme, der ikke har optrådt i tidligere analyser, da sygdomme som for eksempel skizofreni, sklerose, leddegigt mv. ses som relevante sygdomme i relation til analyse af frafald på erhvervsuddannelser. Endelig er enkelte diagnoser flyttet, som fx rygmarvsbrok, der i VIVE (2018) optræder i kategorien "intet talesprog m.m.", men som i denne analyse er flyttet til kategorien "bevægelseshandicap".
- 89 Ibid.
- 90 EVA (2019): Evaluering af specialpædagogisk støtte på ungdomsuddannelserne. En registeranalyse. Side 23. Tilgængelig via: https://www.eva.dk/sites/eva/files/2019-03/Rapport_SPS_final_tilg%C3%A6ngelig.pdf
- 91 Jf. kontanthjælpsreformen.
- 92 Arbejdernes Erhvervsråd (2019): Flere unge med handicap består ikke folkeskolens afgangsprøve. Tilgængelig via: https://handicap.dk/sites/handicap.dk/files/media/document/AE_Flere%20unge%20med%20handicap%20best%C3%A5r%20ikke%20folkeskolens%20afgangspr%C3%B8ve.pdf
- 93 VIVE (2015). Familiebaggrund og social marginalisering i Danmark. Side 80. Tilgængelig via: https://pure.vive.dk/ws/files/393386/1541_Familiebaggrund_og_social_marginalisering_i_Danmark.pdf
- 94 VIVE (2017): Etniske minoritetsunge i Danmark. Side 105. Tilgængelig via: https://pure.vive.dk/ws/files/748159/1708_Etniske_minoritetsunge_i_Danmark.pdf
- 95 Data om praktikaftaler og erhvervsskoleaktivitet er leveret af Styrelsen for IT og Læring (STIL) og koblet med registrene i Danmarks Statistik.

- 96 Baseret på Danmarks Statistiks register – variablene UDD og HFAUDD.
 Dokumentation: <https://www.dst.dk/da/Statistik/dokumentation/Times/uddannelseregister/udd>
<https://www.dst.dk/da/Statistik/dokumentation/Times/moduldata-for-uddannelse-og-kultur/hfaudd>
- 97 Analysen følger kalenderåret. Der er altså tale om elever, der er startet i perioden fra 1. januar 2012 til 31. december 2013.
- 98 Dette stemmer nogenlunde overens med tal fra Danmarks Statistik, der følger årgangen startet i 2012 og finder frafald på 39% efter 5 år. Der er dog små forskelle i stikprøven, da vi kun ser på dem, der starter på grundforløb og udelader dem, der i forvejen har en erhvervsuddannelse eller videregående uddannelse. Derudover følger vi af datamæssige hensyn eleverne til fire år efter (i det 5. år), mens DST's undersøgelse måler frafaldet efter fem år (i det 6. år). Nyt fra Danmarks Statistik (2018): "39% falder fra på erhvervsuddannelserne". Tilgængelig via: <https://www.dst.dk/da/Statistik/nyt/NytHtml?cid=27945>
- 99 Den beregnede marginale sandsynlighed for at frafalde i en logistisk regressionsmodel er henholdsvis 36,85% for elever uden handicap og 50,27% for elever med handicap. Der er kontrolleret for køn, mors og fars uddannelse og beskæftigelse, hovedområde, handicap, etnicitet, alder, vestlig/ikke-vestlig baggrund, boligtype (hjemme, alene, med partner) og karaktergennemsnit i folkeskolen (jf. Figur 20 og Tabel 8).
- 100 Baseret på en logistisk regressionsmodel, hvor der er inddraget køn, alder, hovedområde, mors og fars uddannelse og beskæftigelse, boligsituation, karaktergennemsnit fra folkeskolen. Beregningerne er baseret på beregnede marginale effekter, der udregner den forventede sandsynlighed for et udfald (frafald) fire år efter uddannelsesstart for prototypen "ressourcestærke elev" (beskrevet i teksten) for henholdsvis elever med og uden handicap.
- 101 Her tænkes på, at vi alene inddrager 15-40-årige og de, hvis højst fuldførte uddannelse er folkeskolen eller gymnasiet.
- 102 Øvrige faktorer ved vores stikprøve, der har betydning er, at stikprøven er afgrænset til elever, der alene har folkeskole eller gymnasiebaggrund (og derfor ofte yngre). En gruppe, der har lavt frafald på grundforløbet ifølge Undervisningsministeriet. Styrelsen og IT og Læring (2016): Frafald på erhvervsuddannelsernes grundforløb 2013-2016. Tilgængelig via: <https://www.uvm.dk/-/media/filer/uvm/udd/erhverv/pdf17/jun/170602-notat-fracald-paa-gf-2016.pdf?la=da>
- 103 VIVE (2017): Handicap, beskæftigelse og uddannelse i 2016. Side 12.
- 104 Uddannelsesregisteret bygger på registreringer 1. oktober hvert år. Højest fuldførte uddannelse i december 2017 vil altså først blive registreret i oktober 2018. Der er dermed tale om de nyest tilgængelige tal.
- 105 Danmarks Statistik finder, at 73% af de, der blev færdiguddannet i 2015, var i arbejde 3 måneder efter fuldført studie. Kilde: DST (2019): "Erhvervsuddannede kommer hurtigst i arbejde". Tilgængelig via: <https://www.dst.dk/da/Statistik/nyt/NytHtml?cid=28993>

106 Andre undersøgelser finder langt større forskelle i beskæftigelse blandt voksne med handicap (fx handicapbarometer.dk). Det skal ses i lyset af flere ting; at beskæftigelsen er målt i 2017, stikprøvens unge alder, handicapgruppens omfang og definition, og at vi alene ser på de unge, der har gennemført uddannelsen. Øvrige undersøgelser af beskæftigelse og handicap inddrager ældre aldersgrupper, hvor handicappet kan være opstået efter, at personen er røget ud af beskæftigelse.

**INSTITUT FOR
MENNESKE
RETTIGHEDER**